

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

Рік VII.

Ч: 8-9 (30-31)

ЛОНДОН-МЮНХЕН

третий квартал

НЬЮ-ЙОРК-ТОРОНТО

1953

diasporiana.org.ua

A B A H Г A P D -- ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ;
ВИХОДИТЬ ЩОКВАРТАЛЬНО

**Орган Центрального Комітету Спілки Української
Молоді.**

*Редактує Колегія: О. Калинник, Г. Наняк, Я. Деременда,
З-поза ЦК СУМ-у до Редколегії належить
проф. Г. Ващенко*

Адреса Редакції і Адміністрації: Ukrainian Youth Ass'n
49, Linden Gardens, Notting Hill Gate, London, W. 2, Great Britain.

Представництва:

Ukrainian American Youth Ass'n
P. O. Box, 211 Cooper Station
New York, 3, N.Y.
U.S.A.

Ukrainian Youth Association
140, Bathurst St.,
Toronto, Ont.,
Canada

Union de la Jeunesse Ukrainienne
72Bd Charlemagne
Bruxelles IV., Belgium

Union des Ukrainiens de France
Section de la Jeunesse
26, rue de Montholon,
Paris 9, France

Ukrainian Youth Association
49, Linden Gardens
Notting Hill Gate
London, W. 2.
Great Britain

Mr. Jurij Wenglowskyj (S.U.M.)
70 Plumton Ave
Glenroy (Delbourne), Vic.
Australia

Mr. A. Halimurka (S.U.M.)
Lager Parsch, Bar. 9 Z. 23
Salzburg, Austria

Mr. W. Galat (S.U.M.)
Rue Martin Alfonso 381,
Curitiba, Parana, Brazil

Mr. J. Butko (S.U.M.)
Piltgränd 8., Spanga, Stockholm,
Sweden

Ukrainischer Jugendverein
München 2, Dachauer Str. 9/II
Germany

Mr. M. Hyczka (S.U.M.)
C.M.S.A.
Donoso Cortes 63,
Madrid
Espana

Mr. Bohdan Bilynskyj (S.U.M.)
Proq Villaboim. 160 —1—A
Sao Paulo, S.P.
Brazil

Mr. J. Pryjmak-Waszczenko (S.U.M.)
El Valle Co, e Urb C. Delgado,
Chalbeaud Vereda 67,
Casa 13, Caracas,
Venezuela

"Prosvita" — S.U.M. —
c. Soler 5039
Buenos Aires
Argentina

Sign. Ing. A. Kuschynskyj (S.U.M.)
Cassila de Correo 1.
Carmen del Parana
Paraguay

Mr. Wasyl Rozyk (S.U.M.)
Via Rio Primario, 1
Trieste
San Sabba Annex, T.L.T.

канадсько-український бібліотечний Центр

канадське товариство приятелів україни
торонто - канада

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

ІЗ ЗМІСТУ:

Стор.

М. Левчук: Спогад одного з мільйонів	3
Г. Нанік: До проблеми виховання української молоді	8
А. Казута: молодь	19
Я. Деремента: Від ТСЗ-у до СУМ-у	29
О. П.: Нариси з історії філософії	25
Г. Ващенко: На межі двох епох	44
Р. Ендик: Спарта і її герой	49
Г. Ващенко: Уявя та її роль в житті людини	55
Р. Т.: Чи можливе життя на інших пляметах?	60
Ф. Коваль: Побажання З циклу «Пожежі»	64
К. Брентано: Отчизни почуття	65
Ю. Г.: Валеріян Підмогильний	65
Валеріян Підмогильний: Іван Босий	68
Степан Глід: Золотий псалом Давидів	75
П. Кізко: Облиши плачі Г. С.: «Вальдшнепі» Хвильового	75
Віктор Андрієвський: Героїчна Корея	77
П. Курінний: Переяслав	81
О. Навроцький: Легкоатлетика — куля, диск, ратище	87
О. Гуйка: Незабутня постать — проф. І. Боберський	93
З діяльності СУМ'у	97
	99 — 112

Рік VII.

Ч.: 8-9 (30-31)

ЛОНДОН — МЮНХЕН

1953

НЬЮ-ЙОРК — ТОРОНТО

Спогад одного з мільйонів

(У двадцяті роковини жахливого злочину Москви)

Драконівський закон

7-го серпня 1932 року Верховний Совет СССР видав „Закон об охрані соціалістичної собственності”. Цей закон за найменшу крадіжку майна з соціалістичного сектору (колгоспу, радгоспу, підприємства та ін.) визначав кару не менше п'яти років далеких таборів і вище, аж до вироків смерті. Основна мета цього „закону” — дати, сказати б, правну підставу для масового терору, фізично-го винищення непокірних советам мас, зокрема українських, які ставили Москві найбільший спротив.

Незадовго після проголошення „закону”, було видане таємне розпорядження — вивезти з колгоспів все зерно, що було залишено на засівний, страховий та фуражний фонди. Одноразово запропоновано колгоспникам „добровільно” продати державі частину хліба, який вони одержали за трудодні. Таким способом був забраний увесь зерновий хліб і фураж. Для худоби була залишена солома і т. зв. „комбікорм” — суміш різних відходів від зерна. Ясно, що цілковито пограбоване українське селянство змушене було рятувати життя. Почалися „крадіжки соціалістичного імущества”, а слідом за тим і кари за законом від 7-го серпня. За „крадіжку” жмені навіть т. зв. „комбікорму” або одного буряка, за збирання колосків на колгоспному полі після зібрання врожаю, за приховання свого власного хліба, — віддавалося до суду і засилалося до далеких таборів не менше ніж на 5-ть років, як за „розбازарювання” і „утаювання” соціалістичного добра.

Пограбованому ж українському селянству не залишалося нічого іншого, як рятувати своє життя від голодної смерті бодай збиранням колосків, хоч і це загрожувало страшною карою, аж до розстрілу.

Большевики не давали можливості навіть підібрати на полі колосок. Комсомолці „червоної мітли” утворили на

полях варту і стали виловлювати тих, хто відважився на „злочин” — збирати залишене на колгоспному полі колосся. Їх віддавали до суду за „розкрадання соціалістичної власності”, за законом від 7-го серпня. До цього часу жах огортає мене, коли я кригадую собі картину, яку мені довелося спостерігати. В селі Полянецькому, на Уманщині, одна колгоспниця, вдова, в неділю пішла на колгоспне поле і стала збирати колоски. Назбирала вона біля двох кілограмів. Її тут же, на полі, піймала комсомольська варта „чernoної мітли”. Два парубійки з ціпками в руках ведуть виснажену колгоспницю до сільсовета, з задоволенням вигукують: „Куркульські недобитки розкрадають колгоспне добро. Піймали на місці скoenня злочину — збирала колосся на колгоспному полі. От вам доказ — торба колосся”, — і вимахують перед людьми торбиною з колосками. Нещасна колгоспниця була віддана до суду за законом від 7-го серпня і більше вона своєї родини не побачила. Робітниця уманського птахкомбінату взяла на комбінаті одно яйце для своєї хворої дитини. Вона була затримана і за законом 7-о серпня заслана до далеких таборів на п’ять років

Селянина колгоспника з села Рожавки за три цукрових буряки, взяті з колгоспного поля, за тим самим законом, засуджено і заслано до концтаборів на п’ять років. В тому самому селі, вдова колгоспниця Опалко, перед жнівами 1933 року, коли хліб уже налився зерном, але ще не зовсім дозрів, нарізала на своєму городі коло хати колосків жита, витеребила з нього зерно і думала його стерти в макітці і погодувати своїх двох малих діточок. В цей час до хати Опалькової надійшли сталінські опричники „чernoної мітли”. Забрали господиню і те, що вона приготувала, щоб погодувати дітей, і віддали її до суду за законом від 7-го серпня, за „псування хліба”. Її засудили на п’ять років, а діти пізніше померли з голоду в „дитячому будинку”.

Таким способом, „закон” від 7-го серпня 1932 р. був упроваджений большевицькою Москвою для того, щоб підготувати ґрунт для заплянованого голоду в 1933 році.

Жахіття голоду

Під кінець 1932 року наступили жахливі часи. Молода і фізично здорована частина сільського населення стала за-

лишати свої родини і тікати в ті місця, де, за їх думкою, можна було врятуватися від голодової смерти. Старі, діти та хворі почали масово вмирати.

Московські вбивці, з метою, нібито, врятувати малих дітей від голодової смерти, наказали забирати їх до „дитячих будинків”. Мені дуже часто доводилося бачити, як із цих „будинків” мішками виносили мертвих дітей, висипали їх в ями і закопували. До весни 1933 р. в більшості сіл України залишилося по 2-3 десятка людей, але й ті були схожі на мерців. Були села, де майорів чорний прапор. Це була ознака того, що в тому селі нікого живого немає. До числа залишених треба зараховувати і тих, які ретельно виконували завдання московських катів, відбирали в селян збіжжя і самі живилися за їх рахунок. По вулицях сіл і міст України сотнями валалися трупи померлих від голоду селян, тих, які своєю важкою працею продукували хліб; їх не було кому закопувати. „Влада” змушенна була призначити підводи, якими їздили ті самі опричники, що грабували в селян хліб; вони збирали мерців, між якими дуже часто траплялися же напівмертві, вивозили їх іноді на цвинтар, а переважно в прірви, присипали їх тонким шаром землі і на цьому кінчилися „похорони”.

З „благословення” Чубаря і інших

В ці тяжкі для українського народу часи по Україні іздили московські ставленики, представники т. зв. „українського уряду” — голова Ради Комісарів Чубар, голова ВУЦВКУ Петровський, нарком Любченко, голова районового виконавчого комітету Шереметієв, ба навіть в деяких місцях сам Молотов. Всі вони іздили перевіряти „виконання хлібоздачі” або іншими словами — іздили перевіряти, чи все відібрано від селян, запрацьоване ними важкою працею збіжжя, і чи здійснюється їх мета — чи гинуть селяни. Стверджуючи факт нищення селянства голодом, вони своїми повідомленнями радували „батька народів” і самі були задоволені.

Пригадую факт. До села Черповоду, на Уманщині, підїхав голова раднаркому Чубар в супроводі голови районового виконавчого комітету Шереметієва. До голоду в цьому селі було до трьох тисяч населення. Тут опричник Чубар запитав голову сільського совета, чи багато померло

від голоду? Коли голова відповів, що з трьох тисяч залишилися тільки 40 осіб, Чубар запитав: „А між ними наших було багато?” „Наших померло мало — відповів голова — бо в цьому селі була сама сволота — Петлюрівці, бунтарі”. В розумінні Чубаря й Шереметієва „наші” — це були комуністи, душителі українських селян. В селі Животівці Чубар зайдов до однієї хати. Тут він побачив таку картину: В хаті лежав мертвий чоловік. Вмерла з голоду дитина, а пухла жінка щось варила в печі. На запитання Чубаря, що вонаварить, жінка відповіла, що варить здохлого кота (живих не було, вже поіли), щоб погодувати дитину. „Змилосердився” сатрап над нещасною жінкою і наказав колгоспові дати їй одно кіло гречки. Тільки не гречаної крупи, а таки гречки — зерна. Селянка наїлася сирої гречки і померла. Одного разу я проходив коло будинку міліції. Проти воріт лежав опухлий селянин і голо-сом умираючого повторював: „Хліда, хліба, хліба”. Я на хвилину зупинився коло вмираючого і в цей мент із воріт міліції вийшов начальник міліції і сказав: „Что смотрите? Это здихает та сволочь, которая не хочет работать. Пускай дожнет”. Силою обставин я ніякої відповіді йому дати не міг.

В селі Вітівці, два кілометри від повітового міста Умань, мешкала вдова по висланому до концтабору чоловікові — Слутицька. Вона мала двоє малих дітей. Весною в 1933 році до неї зайдли комсомольці активісти із „червоної мітли”. Вони розвалили в хаті піч і знайшли два кілограми борошна. Борошно забрали, а її віддали до суду за приховання хліба, згідно з законом від 7-го серпня, і вислали до концтаборів на п'ять років, а діти померли з голоду.

Українським хлібом торгує Москва

В Москві в той час український хліб вільно продавався на ринках. Селяни із України їздили до Москви купувати хліб. Чий то був хліб — добре розуміли москвичі. Один селянин-колгоспник, що іздив до Москви по хліб, розповів: „Коли я купував у Москві хліб, то один москвич сказав мені: „Чого тебе чорт із хахляндії сюди за хлібом приніс?” А другий йому відповів: „Ти, Ванька, его не ругай — это хлеб его”. Цей приклад ясно свідчить, чий хліб іли москвини. В той час, коли ті, хто коло хліба працювали, мільйонами вмирали, — москалі мали хліба повно. На пун-

ктах „Заготзерно” звезений хліб не зміщався в спеціально побудовані для цього приміщення і лежав просто неба і гнів від дощу, а під тином цих „заготпунктів” десятками валялися трупи померлих з голоду селян, трупи тих, хто своїми мозолястими руками працював на цей хліб. За со- ветськими статистичними даними, в 1932 р., в той час, коли мільйони поневолених Москвою народів гинули з голоду, за кордони ССР вивезено 400 мільйонів центнерів харчевого збіжжя. Все це вивозилося під маркою „лишків”, що нібіто створилися, як наслідок колгоспної системи. З одного лише уманського „птахокомбінату” щотижня вивозилося до п'яти вагонів добре відгодованої битої птиці. Постає питання: Яким і чиїм зерном відгодовувалася та птиця, тоді, коли селяни вмирали з голоду?

Мета Москви: зламати спротив Україні

1933 р. був роком наступу Москви на українське селянство, з метою зламати чи бодай зігнути його спротив окупантів. Це був нечуваний в історії людства акт масового народовбивства. Штучно утворений комуністами голод вирвав з лона українського народу до 8-ми мільйонів людей. Голод, з усіма його жахами, людоїдством, пощестями і т. д., — є одним із потрясаючих моментів великої трагедії поневолених Московою народів. Це є один із тактичних засобів московських імперіялістів для приборкання вільнолюбних націй, які бажають бути самі господарями на своїй землі; це є війна поміж поневоленими народами і поневолювачами. Боротба з московським імперіялізмом ведеться українським народом уже більше 300 років, але особливої активності вона набула з 1917 р. В 1921 р. московські імперіялісти нібіто пішли на поступки, вони утворили т. зв. „НЕП”, за якою українському селянству вільніше було розвивати свою економіку. Але це був лише замаскований маневр Москви для скріплення на Україні своєї коумністичної п'ятої колони, що, складалася з українських націонал-комуністів Скрипника, Хвильового, Любченка, Хвилі, Шахрая, Юрка Коцюбинського, Чубаря та інших зрадників українського народу, які допомагали московським комуністам, в часи визвольних змагань, повалити український уряд і захопити владу на Україні. Дії цих українських комуністів були аналогічні діям теперішніх провідників комуністичних партій Франції, Італії та інших країн. М. Левчук

Проблеми молоді

Г. НАНЯК

До проблеми виховання української молоді

(Неповний текст програмової доповіді, виголошеної на IV Крайовому З'їзді СУМ-у в Німеччині)

Кожна держава чи народ, що дбас про своє майбутнє, мусить дбати про відповідне виховання молоді, про виплекання нового покоління, яке було б дозрілим до «великих рішень», до виконання історичної ролі свого народу-нації. З особливою гостротою це питання стоїть перед нами, українцями, як народу поневоленого, що має готовуватись до важкої боротьби за виборення української суверенної держави.

Три основні питання стоять перед нами в нашій праці над вихованням української молоді. Ними є: а) присвоїти нашій молоді чесноти зрілої людини й виплекати її характер, б) виховати її фізично-справного та розвинуту її здібності до найкращих осягів в її праці й життєвій боротьбі, в) виплекати її світогляд та подбати про відповідну освіту і підготувати до суспільно-громадської праці та політичної й мілітарної боротьби за наші національні інтереси і за здобуття української національної держави. Крім того, коли зважити, що ми живемо на вигнанні серед оточуючого нас чужого світу, позбавлені рідного ґрунту та всіх чинників, які б органічно сприяли патріотичному вихованню — в центрі всієї виховної роботи мусимо поставити найосновнішу вимогу, а це: **виховання в нашій молоді любові до Батьківщини-України**. Ці кілька основних завдань виховання молоді можна коротко звести до морально-патріотичного, інтелектуального та фізично-мілітарного виховання. Якби в цих вичисленнях нашими основними площинами належно поставити справу виховання нашої молоді на практиці і створити відповідну для цього систему, щоб ці основні завдання здійснити, — ми б заповнили велику прогалину, що, звичайно, існує між школою і вихованням у родині.

...Засадничіє є два погляди на шляхи виховання. Один — інтелектуальний, тобто спосіб розумового виховання, другий — емоційно-іраціональний. Прихильники розумового способу виховання вважають, що вистачить, коли людині втиснути певний запас знань, а вже в залежності від набутого знання вона навчиться моралі, набуде певних прикмет характеру — отже зформується її особистість. Прихильники іншого способу виховання — емоційного — заступають погляд, що людина вже з народженням приходить на світ із певними завданнями вдачі чи характеру, що їх у процесі виховання можна лише розвинути; а тому вони вважають, що виховання, особливо патріотичне, полягає передусім у виплеканні в людини віри в післанництво свого народу і почуття чести, і це, думають вони, найкраще осягається збуджуванням у молоді, відповідними романтичними образами чи ситуаціями, глибоких пе-

реживань, що формують її психічне наставлення й впливають на виховання характеру. На елемент віри, хоч би навіть неусвідомленої, прихильники емоційного способу виховання звертають особливу увагу.

Тут відразу мусимо ствердити, що один і другий погляди є однобічні. і якби той чи той з них застосувати в практиці, то вислідом такого виховання, звичайно, була б однобічно вихована людина. Наприклад, є багато людей, які визначаються досить високим розумовим розвитком і навіть мають чіткі уявлення про норми моралі, а діють зовсім неморально і навіть використовують свої знання на зло іншим. Також не можна самим навчанням зробити з неправного боягуза відважного, бо самою теорією, звичайно ж не можна навчити людину мужності, і т. і. З другого боку, в людей вихованих на сліпій вірі, в яких наслідком однобічного емоційного виховання розвинені тільки нижчі психічні елементи, бракує, звичайно, здібностей логічного й критичного думання; їх характеризує невміння аналізувати, робити висновки, і т. і.

Подібно до різниці цих поглядів, в педагогіці існує два різні напрямки в теорії виховання молоді. Перший напрямок має назву **авторитарної педагогіки**, другий — **теорії вільного виховання**. Представники першого напрямку — авторитарної педагогіки — стоять на тому, що в процесі виховання лише педагогові належить активна роль (педагог тут є суб'єктом виховання), а вихованець мусить цілком підлягати виховниківі, отже є об'єктом виховання. Цю систему виховання характеризує велика суровість, включно з вживанням фізичних кар — фізичного насилля. На засадах повної авторитарності було оперте спартанське виховання та виховання в давніх юдеїв, а в Західній Європі, в середньовіччі, особливо в монастирях, де був застосуваний повний аскетизм, панували надзвичайна суровість та безоглядний сліпий послух. Другий напрямок — теорія вільного виховання, що її вперше зформулював французький письменник і педагог Жан Жак Русо — опертий на погляді, що виховання мусить бути побудоване на засадах природного розвитку людини. Роля виховника в цій системі, на відміну до ролі виховника в авторитарній системі виховання, полягає в основному тільки в тому, що виховник створює для вихованця самі лише відповідні до його розвитку умови і зберігає його свободу.

Отже, як і перші два різні погляди на шляхи виховання — інтелектуальний і емоційно-іраціональний — є однобічними, так і дві останні педагогічні теорії — авторитарна і теорія вільного розвитку — є крайніми, і було б шкідливо, якби їх відірвано застосовувати в нашій виховній практиці.

Інтелектуально-розумове виховання, звичайно, виховує людину з слабо розвиненими елементами-властивостями твердого характеру, людину, що єде лише за розумом; а звідси постає й нахил до розумової спекуляції, зглядно, до калькуляції — «що краще», «що безпечніше», і т. і. Знову ж, крайнє емоційно-іраціональне виховання, що нехтує розумовими чинниками і є оперте на плеканні сліпого віри, розвиває тільки емоційно-іраціональні властивості, (як от підсвідома воля чи ті почування, які педагогіка означує нижчими психічними властивостями людини), занедбует розвиток вищих властивостей, про які вже вище згадано, як от здібність логічного

мислення, критицизм, здібність до аналізи й синтези, спостережливість, творча фантазія і т. і. Тому найкращих вислідів можна добитись поєднанням емоційного виховання з раціональним, як двох конче потрібних чинників у виховному процесі людини, в її гармонійному вихованні-розвиткові. Патріотизм, виплеканий на побудуванні емоцій, стає сильним і конструктивним тільки тоді, коли він також усвідомлений, тобто обґрутований відповідним знанням.

Також і авторитарна система занадто принижує особистість виховання, обмежує його ініціативу і розвиток творчих сил. З другого боку, не можна повністю прийняти й теорії вільного виховання, тобто самовиховання, особливо у вихованні дітвори і молодшого юнацтва, що вимагають найпильнішого догляду за собою, твердого керівника з-поміж досвідчених людей. Тому й тут у виховній системі мусять бути органічно поєднані два елементи — **виховання і самовиховання**, які мають різну роль в різni періоди розвитку молоді. Проте засаду самовиховання (вільного розвитку) можна найкраще з усіх метод-систем застосувати з молоддю дозріваючого віку, з якої звичайно рекрутуються молодечі організації, а також Спілка Української Молоді (СУМ).

Виховання в СУМ-і оперте — подібно як і в інших молодечих організаціях, головно — в Пласті — на засаді самовиховання, згл. самодіяльності. Тут, можна сказати, молод виховує сама себе. Вона сама організується, сама вибирає своє керівництво і працює — діє за його вказівками. Роля керівництва-виховників у таких організаціях полягає тільки в організуванні, унапрямлюванні та контролі життя й діяльності своїх членів.

Саме на тлі цих теоретичних міркувань про погляди й напрямки виховання хочу порушити питання практичного здійснювання зазначених вище основних завдань щодо виховання нашої молоді.

**

«Виховання може зробити дива. З його допомогою можна так само зростити нове покоління в кругу світовідчування власного народу, як і в кругу світовідчування чужого народу, або навіть ворожого. Виховання може зробити з одиниці вірного члена власного народу — і перевертня». Тому в кожному вихованні основною проблемою є визначення виховного ідеалу, як мети виховання. В залежності від того, як ця проблема буде розв'язана, залежить розв'язання другорядних проблем, як от побудови виховної системи, змісту й метод виховання, і т. і.

Яка мета виховання в СУМ-і? — Відповідь на це питання з'ясована в «Головних напрямних виховання і вишколу в СУМ-і». Повторю її: **мета виховання сумівської молоді полягає в тому, щоб виховати чинного і свідомого українського самостійника-державника; себто Спілка Української Молоді, прийнявши гасло «Бог і Батьківщина», має вирощувати високоідейних та національно-свідомих патріотів — свідомих борців за визволення свого народу, державність і власний національний та суспільний зміст життя, та творчих громадян і будівничих власної національної держави. Змагаючи до цієї основної мети виховання, Спілка Української Молоді плекає високі властивості волі і характеру сумівців та дбає,**

щоб сумівець «був щиро і глибоко релігійним та щоб завсіди керувався ідеями Правди і добра Батьківщини; активно любив свою Батьківщину і був готовий віддати для Неї всі свої сили, а у випадку потреби й своє життя; був чесним у ділі і слові та солідним у виконанні своїх обов'язків; був свідомо дисциплінованим і в ім'я загального добра підпорядковувався своєму керівництву та діяв, як організована одиниця; був доброзичливим і толерантним до всіх близжніх, але твердим і безоглядним у боротьбі з ворогом свого народу, уникуючи жорстокості до переможеного ворога; в поведінці та своєму цілому житті щоб був завсіди чесним і поборював всяке зло — егоїзм, неправду, підступство, інтриги і всяке неморальне поступовання, дотримуючись засад християнської моралі та кращих звичаїв і традицій свого народу; шанував свою і людську гідність, а разом з цим із пошаною ставився до інших; давав про своє здоров'я і для цього дотримувався правил гігієни, розвивав свою силу і свою фізичну справність через тіловиховання і спорт та уникав вживання алькоголю, що спричиняється до занепаду фізичного й духового здоров'я, а іноді доводить до повного розкладу особистості; був розважливим у своїх діях і вчинках, а разом з цим щоб був рішучим, особливо в тих моментах, коли бував потрібна швидкість у діях, був стійким, не боявся перепон і, не зважаючи на невдачі, не падав духом, а йшов уперто до поставленої мети; був бадьорим і життєрадісним, не губив віри, ні надії при найтяжчих умовинах життя; любив природу і розумів її красу; дотримував і плекав звичай і традиції українського народу, любив українські народні пісні, танки, національний одяг і пізнавав та вивчав джерела української національної культури та її історію; пізнавав звичай, життя й культуру чужих народів, однак сприймав тільки те, що є корисним для української справи і для нього». Такий наш виховний ідеал, такі прикмети характеру, програма і зміст життя сумівців.

Для доповнення цього, треба також ствердити, що «основою нашого світогляду є християнський ідеалізм — віра в Бога, як абсолютну Правду, Добро і Красу, визнання християнської моралі, визнання існування духового світу, відмінного від матеріального, а звідси — визнання та опертя виховання нашої молоді на ідеалістичному світогляді».

Вслід за визначенням виховного ідеалу, програми життя та прикмет характеру, що їх належить виховувати в нашої молоді, хочу зупинитись над чинниками здійснення цього виховного ідеалу, зокрема над чинниками патріотичного виховання, виховання активної любові до Батьківщини.

Насамперед хочемо ствердити, що маємо два роди патріотизму — любові до Батьківщини. Один — підсвідома любов до Батьківщини — підсвідомий патріотизм, що виступає звичайно в дітвори в періоді дошкільного віку та частинно — в юнацтва, і другий рід патріотизму — свідома любов до Батьківщини — свідомий патріотизм, що характеризує молодь позаюнацького віку, молодь, що починає або вже вміє сприймати явища, вміє думати. Підсвідома любов до Батьківщини звичайно передається дітям батьками, цю любов діти набувають природно від оточення, в якому вони пereбувають. Але, скільки нас більше цікавить справа виховання свідомого патріотизму, бо маємо до діла переважно з молоддю до-

зріваючого та старшого віку, відразу ж приступимо до цього ж питання. Хочемо тільки при цьому ствердити, що виховання під-свідомої любові до Батьківщини є підставовим у дальшій виховній роботі над молоддю, і що його не можна нехтувати.

Бувши відірваною від рідного ґрунту, українська молодь на чужині позбавлена в своєму виховному процесі всіх найважливіших органічних чинників патріотичного виховання, як також і тих засобів, що ними забезпечена молодь державного народу. Усвідомивши брак цього, мусимо використати в нашій виховній роботі — ставлячи на них натиск — всі ті чинники, якими ще можемо тут розпоряджати. Одним із надзвичайно важливих чинників плекання свідомої любови до Батьківщини є **вивчення з молоддю рідної історії, географії України, українського красного письменства та загалом української культури, культтивування українських традицій**, і т. і. Ділянка українознавства має у вихованні в першій мірі ідейно-духове значення. «Коли молодь вивчає історію свого народу, знайомиться з минулім своєї Батьківщини, з її великими діячами, які були зразками відданості своєму народові, коли вивчає причини нашого упадку, аналізує їх, вона одержує розуміння себе, як члена великого народу, з яким вона органічно зв'язана і для якого повинна працювати, не жаліючи для Неї (Батьківщини) своїх сил, ні свого життя». Але щоб години-лекції з цієї дисципліни мали якнайбільш виховний вплив на молодь, треба подбати, щоб кожна лекція історії була досконало підготована під методичним оглядом, а передусім, щоб викладач був сам передягнаний гарячою любов'ю до Батьківщини і цю любов умів передати молоді.

Не менш досконалого, але ще «живішого» викладання (живі оповідання, різні ілюстрації, і т. і.) вимагає предмет географії України, що знайомить нашу молодь із сучасним нашої Батьківщини, з її просторами, природним багатствами, промисловістю, і т. і. Вивченням географії України маємо показати молоді, які багатства має наша Батьківщина і якими матеріальними ресурсами вона користувалася б, коли вона була б самостійною, маємо розкрити перед молоддю економічну експлуатацію України нашими ворогами, а крім того, маємо допомогти їй усвідомити завдання економічно-промислової відбудови України.

Однаково, як історію і географію України, треба вивчати з молоддю історію української літератури і народньої поезії. Бо ж зрозуміло, яку могутній ролю відограє красне письменство в формуванні світогляду і психіки людини. «Під впливом літератури часто утворювались і утворюються цілі течії в культурному, громадському, а іноді в політичному житті народів». Але тому, що цей вплив може бути позитивний і негативний, в залежності від ідейної вартості літератури, ми мусимо знати, яку літературу вручати нашій молоді. Немає сумніву, що позитивний вплив на молодь має творчість українських класиків: Шевченка, Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Глібова, Марка Вовчка, Панаса Мирного, Коцюбинського, І. Франка, Лесі Українки, та інших, і їх твори треба якнайбільше поширювати серед молоді. Але трудне питання щодо підсвітовської і еміграційної літератури. Ідучи за думкою нашого визначного педагога проф. Григорія Ващенка, вважаю, що з найкращих підсвітовських українських письменників треба вручати

молоді твори Зерова, Филиповича, Філянського, а також твори Ти-чини і Рильського, написані приблизно до 1924-25 року, себто до часу, коли ці письменники почали писати зрадницькі, підлабузницькі супроти комуністичної партії твори. Не можна, однак, виховувати нашої молоді на порнографічних і садистичних творах. М. Хвильового і йому подібних, бо вони можуть мати лише розкладальний вплив на молодь. Їх може читати лише дозріла молодь, з метою студій. Із творів еміграційних письменників не варт поширювати серед молоді писання типу «Чудесна Балка» — Ю. Ко-сача, «Божественна лжа» — І. Костецького і їм подібні. А вже ніяк не можна поширювати книжок заборонених церквою.

Слід при цьому також зазначити, що допоміжну ролю при доборі і вивченні літератури виконує літературна критика. Але та-кої в нас, на жаль, майже немає. Коли стежити за еміграційною літературною критикою, то чомусь найбільше атаковані нашими сучасними літературними критиками є, наприклад, оповідання Кащенка, Чайківського, які саме, як показує досвід, мають позитивний вплив на молодь, та твори інших письменників, що поза своєю ідейною вартістю стоять також на відповідному літературно-ми-стецькому рівні; натомість підноситься такі твори і таку літера-туру, що можуть тільки розкладати нашу молодь. Тому при доборі літератури для молоді не завжди можна певно спиратись на сучасну літературну критику, бо вона останніми роками переважно спо-чиває в руках критиків, що є під впливом марксистської ідеоло-гії і заперечують актуальність української традиції, такого важли-вого чинника в патріотичному вихованні нашої молоді, головно на чужині, в боротьбі проти денационалізації.

Слід також пам'ятати, що, «з погляду завдань виховання, і пат-ріотичного виховання зокрема, велике значення має відповідність творів віковим властивостям молоді». Тому іншу літературу треба вміти підібрати для юнацтва, а іншу для старшої молоді — по-затонацького віку.

«Письменство це мистецтво, і в ньому велику ролю відіграють емоції, а між ними особливо емоція естетична. Завдяки цьому, твори красного письменства пройняті різними й сильними почуттями, вони дуже глибоко і всебічно впливають на душу читача» Тому до викладачів українського красного письменства мусимо ставити ще більші вимоги, ніж до викладачів інших дисциплін. Викладач літератури мусить дбати також і про те, щоб твори на-ших письменників сприймались «не лише розумом, а й серцем мо-лоді». Викладач мусить уміти по-мистецькому провести лекцію з літератури, вдало підібрати ілюстрації до письменників, малюнки, що відображують зміст їх творів, вміти по-мистецькому про-декламувати, і т. і.

На лекціях української літератури, як і на лекціях історії, тре-ба з метою патріотичного виховання висвітлювати досягнення на-шого народу в ділянці культури і цим прищіплювати пошану до нашої Батьківщини; дуже важливо — показати тут історичну тя-гільність цих досягнень, починаючи від найдавніших часів. Також треба вказати на те, що українська культура розвивалася в дуже важких політичних обставинах і все ж таки не поступається пе-ред літературою інших народів, що мали кращі за українців об-ставини, мали свої національні держави. Але треба при цьому й

вистерігатись самохвальства та перебільшування і не порушувати об'єктивної правди, як це, напр. роблять большевики, бо це призводить тільки до негативних наслідків.

Бувши при цьому питанні, хочу ще тільки привернути увагу на те, що важливу роль в патріотичному вихованні відіграють також такі чинники, як: а) плекання української культури — музики, пісень, танків, вишивок, різьби, дотримування українських традицій, стеження за досягненнями і діяльністю нашої еміграції, і т. і., б) стеження за процесами в рідному краю, вивчення їх та втримування нашої молоді в постійному духовому зв'язку з Батьківщиною, з тими, що ведуть боротьбу за визволення нашого народу. Серед імпрез, що їх СУМ найчастіше влаштовує, міститься святкування національних історичних дат, академії, національні демостранції, здвиги, народні свята і т. і. На таких імпрезах усі почивають себе однією спільнотою, що відрізняється від інших національностей, всі пов'язані одними почуттями, і якраз це має велике виховне значення. Але такі імпрези завсіди мусять бути дуже солідно підготовані і відповідно проведені, бо інакше вони стають нудними і трафетними, а часто, замість виховної ролі, знеохочують і відштовхують.

Тут зокрема приверну увагу на дотеперішню практику влаштування того роду імпрез. Передусім у нас дуже вражає надмірна кількість жалібних академій чи святкування трагічних національних дат, так що цю надмірність кожний вже надто відчуває. Отже такі свята чи академії, що в них беруть участь тільки з національного обов'язку, не виконують належної виховної ролі, не діють на молодь відповідно фасцинуючим, скріпляючим ефектом. Крім того, надмірне святкування сумніх і трагічних дат насуває надмірно сумний настрій та збуджує в молоді почуття меншовартої. Тому, в календар урочистого відзначування національних та історичних дат конче треба впроваджувати також відзначування та святкування світлих моментів нашого історичного минулого, щоб цим впливати на збудження довголітнім поневоленням притупленого в нашої молоді почуття віри у власні сили та почуття національної гордості.

*

В комплексі цих питань хочу привернути увагу також на інші виховні чинники, що в загальному вихованні, для осягнення визначеного вище виховного ідеалу, відіграють не менш важливу ролью. Одним із таких чинників є передусім ознайомлення нашої молоді з такими ділянками науки, що впливають на кристалізацію світогляду та підносять рівень політичної виробленості і загально-го знання. І саме це мусить іти послідовно в парі з патріотичним вихованням. Бо одне і друге — патріотизм, високі моральні якості та прикмети характеру і правильний політичний світогляд та відповідний рівень знання — є одинаково конечні для того, щоб виховати доброго борця, з високою мораллю та свідомого, для здійснення яких ідей потрібно віддати свій запал і своє життя.

Світогляд, як певна система знаннів, що спираючись на неї, людина може розв'язувати питання про буття, як у його основах, так і в окремих явищах — це одно з важливих питань у вихованні молоді. Світогляд може бути ідеалістичний або матеріалістичний,

хоч, вправді, останньо маємо ще третій, посередній між двома названими, т. зв. симбіоз. Але нас безпосередньо цікавлять два перші світогляди — ідеалістичний і матеріалістичний. Перший — ідеалістичний світогляд — «спирається на вірі в Бога, і його характерною рисою є віра в бессмертність душі: на цьому й побудована ціла система християнської моралі, прийнята людством. Матеріалістичний світогляд «заперечує існування Бога і стоїть на тому, що існує лише матерія, що дух є тільки продуктом або властивістю процесів високоорганізованої матерії, і що все духове життя припиняється з смертю тіла». Звідси й атеїзм та заперечення релігії і християнської моралі. Спілка Української Молоді, як вже стверджено вище, при визначені виховного ідеалу, спирає свою виховну роботу на християнському ідеалізмі, культтивує в своїх рядах християнську мораль і поборює всякі ідеї чи течії, що їх корінням є атеїстичний матеріалізм. Тут хочу тільки визначити, згл. вказати, на які ділянки науки чи предмети слід звернути увагу з метою плекання в нашої молоді правильного світогляду. На ці справи вказано вже в «Напрямних виховання і вищої школу в СУМ-і», і тут подам тільки важливіше. Отже, молодь мусить бути ознайомлена з основами світорозуміння — мусить засвоїти відомості про світ і людину, про всесвіт і закони руху, про досконалість у побудові всесвіту й закони природи, які керують світом, що в ньому ми живемо і якого складовою частиною ми є; для плекання політичного світогляду треба ознайомлювати молодь із здобутками науки в питаннях: а) про закони суспільного розвитку — суспільних одиниць зокрема, і людства, б) про закони життя нації — їх постання, розвиток і занепад, про існування постійного змагання між націями за існування та за передову роль в житті людства, в) про потреби українського народу, які мусять бути заспокоєнні в інтересі зміцнення національної спільноти, що єдине може забезпечити вільний розвиток нації і здійснення її завдань, г) про властивості політичних устроєвих форм, і т. і. Молодь, що заавансована під інтелектуальним поглядом, повинна ознайомитися з основами соціології, політичної економії, всесвітньої історії, культури, з політичними й філософічними течіями, і т. і. Якраз сумівська молодь є в тому віці, коли всі цього роду питання можуть її найбільше цікавити, і для завершення свого світогляду вона мусить бути належно ознайомлена з цими питаннями.

Дуже важливою проблемою, зв'язаною з плеканням світогляду і підвищенням політичної виробленості нашої молоді — від чого не можна її ізолювати — є дати нашій молоді правильні відомості й погляд на питання державного й економічного устрою майбутньої української держави, до якої виборення саме готується наша молодь, та визначити відношення СУМ-у до українських політичних угрупувань. Відповідь на це питання не легка і, може, навіть драстична, але її обміннути не можна. Отже, взявши до уваги, що Спілка Української Молоді є позапартійною, національно-соборницькою організацією, що перебрала не себе завдання виховувати українську молодь у всеукраїнському національному дусі і на основі християнської моралі та українських традицій — не можемо виховувати сумівської молоді пов'язувати з програмою чи інтересами будь-якої партії, чи з будь-якими груповими цілями, тим більше що єдиного політично-державного центру, настільки авторитетного,

що можна б визнати його програму майбутнього політично-економічного устрою української держави, на жаль, покиць не має. Тому, визнаючи та доцінюючи роль українських самостійницьких організацій чи партій у розв'язанні соціальної та державно-устроєвої проблематики, СУМ висуває на перше місце потребу здобуття української самостійної держави, як основної передумови нашого майбутнього. СУМ також стоїть на тому становищі, що для нас не повинно **виключно** залежати на здійсненні тієї чи іншої теорії або доктрини, як це крайньою мірою ставили наші соціялісти під час визвольних змагань 1917-21 років («як не соціалістична Україна, то ніяка»), хоч, виховуючи нашу молодь на свідомих патріотів і борців за визволення свого народу, його державність і власний національний суспільно-політичний зміст життя, потрібно робити її (нашу молодь) свідомою тих підстав, на яких єдино можна оперти визволення нашого народу та забезпечити повний розвиток нації. Отже нам залежить передусім на добробуті, справедливості, свободі і рівності всіх наших громадян, а наші висновки відносно до порушеного питання є такі: 1) всякий «фетишизм» у відношенні до будь-якої форми державного ладу є шкідливим; 2) всі форми правління і державні устрої мають свої хиби і свої корисні прикмети; хиби тих чи інших форм державного ладу випливають здебільшого з властивостей людини взагалі та народу зокрема; 3) в мирних обставинах найбільші можливості для ступневого по-ліпшення й росту добробуту та внутрішньої сили держави і нації має демократичний лад, зреформований у такому напрямі, в якому виявляється потреба усунути всі ті хиби, які виявляє наш історичний досвід; 4) українська держава має забезпечити своїм громадянам політичну, релігійну та економічну свободу, забезпечити їх працею, впровадити соціальну опіку, дбати про розвиток національної культури й освіти, що мають служити зміцненню української національної спільноти та збільшенню її ролі в світі.

Цих висновків ми повинні стисло триматись в інтерпретації наших поглядів на порушені питання. Щойно поза СУМ-ом молодь може бути прихильниками і здійснювачами тієї чи іншої політичної програми чи доктрини, виключаючи комуністичну, проти якої ми боремося.

Готуючи нашу молодь до боротьби за визволення і державність нашого народу і разом з цим виховуючи її в пістизмі до краєвої боротьби, не можемо занедувати також цілий ряд інших фактірів політичного вишколу, а передусім — вивчення процесів, що відбуваються в рідному краю, а також пізнавання та вивчення наших національних ворогів, зокрема Московії, нашого ворога ч.1.

Всі ці науки молодь має засвоювати з розумінням істоти речі, не механічно, а розумово, щоб разом з тим, в процесі їх засвоєння, розвивалися в неї здібності до самостійного мислення, здібності до аналізу та синтези, до власних висновків. І саме в цьому відношенні може бути найкраще застосована метода розумового (інтелектуального) виховання, про що вже була мова вище:

На які ж іші інші чинники у виховному процесі нашої молоді слід звернути увагу, щоб здійснити наш виховний ідеал? — Саме теоретичне навчання вказаних вище ділянок науки, без гімнастичних вправ і спорту, без гарту тіла, без заправи до поборювання труднощів і перешкод, без фізичної заправи, не дасть нам гар-

монійно розвиненої людини. Фізичне виховання має дати молоді здорове, згинне, сильне, витривале тіло, що є підставою доброго воїка. Але «фізичне виховання полягає не тільки у вишколенні-вправі м'язів і членів тіла, але теж і на вигімнастикуванні внутрішніх органів людини, як, серця, легенів, в яких джерело сили наших м'язів»; воно, фізичне виховання, повинне сприяти також розвиткові таких прикмет, як швидкість, спостереження і орієнтації, опанування себе, витривалість, відвага, і т. і.

В парі з фізичним вихованням, скільки мати на увазі заправу до військового діла, повинні бути якнайбільше поширені серед молоді пластиування та такий спорт, як марші, плавання, стріляння з витрівки або фльоберта, їзда конем, повинні бути практиковані скоки з більшої височини, і т. і. Багато державних народів вже давно стали на цей шлях і вже змалку заправляють свою молодь таким спортом.

Також і теренознання та картознання повинні бути предметом систематичного навчання і вишколу нашої молоді; бо знати терен і вміти в ньому орієнтуватись — конче потрібна вимога у війську. Отже цей предмет-чинник не можна нехтувати в нашій виховній роботі.

Молодь мусить уміти читати карти (мапи), орієнтуватись в околиці, вміти робити оцінку терену, будувати шатра, мусить уміти варити їжу, перев'язувати рані, дати поміч у першій потребі, при маршах «приноровлювати свій крок до кроку побратимів» і цим навчатись дисципліни, і т. і. Цього роду чинники впливають та-жож на вигострення змісів і вироблення життєвого практицизму, чим повинна характеризуватись кожна дозріла й культурна людина. Дуже правильні методи в цьому відношенні застосовує в своїй виховній роботі Пласт.

*

З'ясовані вище чинники виховання далеко не вичерпують поставленої теми. Для цього потрібно б порушити ще багато інших, не менш важливих і актуальних питань у нашій роботі над вихованням молоді, як, напр., питання фахового вишколу молоді, питання виховання майбутньої провідної верстви — українських державних мужів і кадрів інтелігенції, і т. і. Але цим проблемам треба б присвятити окрему доповідь, а крім того, останнє питання (виховання української провідної верстви і кадрів української інтелігенції) більше стосується до середовища академічної молоді, і цього роду питання треба б у першу чергу порушити на академічному форумі, перед нашою студентською молоддю. Тому тут заторкнено тільки найосновніші питання, що безпосередньо стосуються до діяльності таких виховних молодечих організацій, як СУМ, Пласт, що мають на меті загальне виховання молоді.

В зв'язку з нашою темою, все ж хочу під кінець, привернути увагу на одне окреме, на мою думку, дуже велике, питання виховання молоді, а це — виховання дисциплінарності, без чого не тільки вся наша робота в СУМ-і, але й уся наша боротьба буде неуспішною.

, «Дисципліна не тільки потрібна у війську, але й в усіх ділянках життя людини»; вона потрібна також в особистому житті, і це педагогіка називає самодисципліною. В чому виявляється дисциплі-

нованість? — Вона виявляється, в першу чергу, в ретельному, солідному і пляновому виконанні обов'язків. Цьому питанню присвячує увагу проф. Г. Ващенко в своїй статті «Виховання дисциплінованості й організованості» («Авангард», ч. 3, 1951), де він на основі педагогіки визначає дві форми дисципліни — **свідому і несвідому**, при чому вказує, що свідома дисципліна, в основному, спирається на усвідомленні людиною обов'язків і на розумінні доцільності тих правил, яким вона (людина) підкорює свою волю. При такій дисципліні — пише автор статті — «воля людини лишається свободною, бо вона, підкорюючись наказам керівника, разом з тим підкорюється собі, себто своїй свідомості й сумлінню. Несвідома або зовнішня дисципліна спирається на страху кари за невиконання обов'язків або на бажанні одержати похвалу чи нагороду за виконання їх... Свідомість доцільностей правил, що регулюють доцільність, — веде далі автор — тут не обов'язкова і не грає великої ролі. Керівники, що застосовують таку дисципліну, вимагають, щоб підлеглі їм люди виконували їх накази, не міркуючи про підстави і доцільність, а лише тому, що дано наказ чи доручення». Отже при такій дисципліні людина обертається на сліпі, покірне знаряддя в руках керівника. Така дисципліна є нетривка, а крім того, шкідлива, особливо тоді, коли сліпі, служняні виконавці беззастережно виконують накази немудрого керівництва, що дуже часто трапляється, і це доводить не раз до катастрофи. Тому нам ідеється про те, щоб у нашій виховній роботі навчати молодь свідомої дисципліни, органічно пов'язаної з самодисципліною. Во несвідома дисципліна часто ламає й нищить людську особистість, а іноді, як це можна б ствердити на прикладах із тоталітарних систем, завдає великих шкод суспільству.

*

Поставлені тут завдання щодо виховання нашої молоді можуть бути успішно виконані тільки усвідомленням виховної мети і наших цілей, усвідомленням нашої історичної місії та наполегливою виховною і самовиховною працею, в якій були б органічно поєднані всі види виховання в один тягливий виховний процес, що в його висліді має поставати гармонійно вихована людина, український патріот. «Тільки така людина має радість життя і бажання боротись за нього. Лише такій людині не бракує свіжості — тілесної і духової — і безнастанної охоти міряти свою силу з оточенням. Лише так вихована людина може стати «людиною чину»! Лише на так вихованій українській молоді можна сперти нашу боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу!

Висловлені в цій статті погляди на питання виховання патріотизму української молоді в основному базовані на праці проф. Г. Ващенка «Виховання волі і характеру» ч.: II, розділ «Виховання любові до батьківщини».

Автор

Закута МОЛОДЬ

(Життя і виховання підсоветської молоді)

„Не можна знати людини, раз побалакавши з нею, — треба знати її молоді роки, виховання батьків і осередок, у якім вона розвивалася, — тоді тільки можна мати повну уяву про неї, можна оцінити її й дати їй відповідне доручення — місію...”

В. Щербаківський

Вступ

Про молодь вже багато писали й говорили, хвалили й ганьбили, переоцінювали й недооцінювали, підносили її на щит і... кидали в неї болотом.

Одні знали її, інші не знали. Одні виходили з добрих намірів, інші — з вузьких егоїстичних міркувань.

Особливо часто згадували про молодь, яка формувалася у советській дійсності. Одні відкидали її як силу зіпсовану, втрачену для нації, інші, навпаки, в противагу цьому фальсифікували її, замовчували від'ємні риси або на віть вихваляли їх на шкоду і загальноукраїнській справі, і тій самій молоді.

Одні споторювали справжнє обличчя молоді, судячи її виключно за зовнішніми проявами та звичаями, що властиві тому середовищу, з якого дана молодь вийшла; не заглиблювалися у цю делікатну, відповідальну справу і таким чином давали поверхову, обмежену характеристику, приписуючи всій українській (підсоветській) молоді „матеріалізм”, „комунізм”, „атеїзм”.

Інші, що давали позитивну оцінку цій молоді, не клясифікували її за віком, механічно узагальнювали тих, що спостерігали революцію 1917 року, чи брали в ній участь, з тими, що приблизно народились у той час; до того ж змішували докупти молодь різних ідейних напрямків: молодь Крутів з молоддю Перекопу, тобто молодь, що не сприйняла гасел жовтневої революції і боролась за самостійну Україну, з молоддю, що йшла „Петлюру бить”, а потім несла „здобутки революції”.

Характеризуючи підсоветську молодь, одні й інші мало зупинялися на виясненні справжнього обличчя наймолод-

шого покоління, що вже відограє і відограватиме в майбутньому визначну роль.

Ті, що давали негативну оцінку молоді, обмежувалися лише суворим, негативним присудом наймолодших, називаючи їх презирливо „сталінськими вихованцями”.

Ті, що давали позитивну оцінку молоді, оминали взагалі наймолодших, так званих „ровесників жовтня”, ідеалізуючи старшу генерацію підсоветської молоді, не розкривали психологічної різниці у поглядах старшої генерації молоді, що в умовах советської дійсності піддавалась советській переробці людини, під тиском терору відмовлялась від своїх попередніх ідеалів та поглядів, — та наймолодших, які, не знаючи минулого, сприймали позитивно чи негативно сучасний іхній світ, проповідуваний большевиками.

У своїй праці зупинюю більше на характеристиці молоді, що народилась приблизно в революцію 1917 р. і по революції.

Як представник тієї генерації, я хочу поділитись своїми думками, спостереженнями і фактами про українську підсоветську молодь, об'єктивно змалювати її життєвий шлях, розкрити її душу, прагнення; показати чинники, які діяли, діють і діятимуть додатково чи від'ємно на формування її характеру й світогляду, відмітити слабі й сильні сторони. Бо питання молоді для нас, українців, особливо тепер, в час боротьби за самостійну державу, набуло великого значення.

Справедлива і об'єктивна оцінка, висвітлення справжнього обличчя молоді, зрозуміння сильних і слабих її сторін, — набагато полегшить провідним українським колам в проведенні загальноукраїнської мети, а молодий запал і силу використати уміло й доцільно.

Шкільна молодь

„Мій сміх недосміяний, мої сльози недоплакані”.

Степанник

„Ішов славнозвісний 1929 рік, коли країна розпочала велике будівництво, вступивши в епоху сталінських п'ятирічок”. („За большевицьку пропаганду й агітацію”, жовтень 1940).

...Розкуркулювали, конфіскували, зліkvідовували, роз-

продували селянські господарства, вивозили цілі родини і села на північ, позбавляли прав голосу, заповнювали тюрми селянами, а „клясово-витриманих” примусово заганяли до колгоспів, — так розпочалося це „велике будівництво” в епоху „сталінських п’ятирічок”. І вже за 1-шу п’ятирічку почорніли біленькі хати, понижено вишневі садки, замовкли співи селян, — веселі заможні села перетворились у пустки. І вже за 1-шу п’ятирічку у селян — „ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні”. Селяни масово втікали від колективізації і переслідувань НКВД на Кавказ, у Росію, в Середню Азію, на Далекий Схід, у промислові міста України — Дніпропетровськ, Криворіжжя, Запоріжжя, Донбас, Харків, де виконували малооплачувані „чорні” роботи на заводах, будівництвах і в шахтах; поселялися ген на околицях міст, у ровах та проваллях, куди звозили міські покидьки, будували собі землянки, іронічно називаючи їх „землеск्रьобами” („землечосі”, „земледери”).

Штучно створений большевиками голод 1933 року до- нищив українські села. Це вже не люди, а трупи дорослих і дітей примарами бродили по смітниках, порпалися по городах, вищукуючи торішню картоплю, по полях, збираючи старі колоски; іли курій, лободу, осоку...

„А на хаті — серп і молот,

А у хаті — смерть і голод”, —

створював народ фалкльор про тодішнє життя. Шукаючи спасіння від голоду, селяни валками посунули до міст хліба просити і, безсилі, пухлі, вмирали на шляхах і вулицях міст.

А в місті, хоч і була диктатура пролетаріату, робітники, тобто, пролетаріят, знесилені підвищеними нормами, ледве-ледве животіли на голодних приділах. Треба було бачити, скільки безпритульних, голодних дітей валялося під тинами, блукало по вулицях міст, стояло під хлібними крамницями, збільшуючи число старців на вуркаганів. А ті, що це трималися під батьківським дахом, вже змалку боролися за життя. „Що дають?” — весь час переслідували їх. Щосили бігли з одної черги в іншу і вистоювали даремно під стінами й дверима в холодні зимові ночі й дні, — це було основним життєвим зайняттям.

...Це підростали „ровесники жовтня”, майбутні будівники нового комуністичного суспільства, на яких больше-

вики покладали велику надію. Не довіривши старшому поколінню, що було виховане в чужому, „буржуазному дусі”, большевики взяли до своїх рук ідейне виховання підростаючого покоління, використавши для цього школу.

Так як семирічка (потім середня школа) була обов’язковим навчанням, то 7 років всі без вилінятку діти були під її доглядом. Крім того, були ще дитячі будинки для безпритульних, де большевики безпосередньо здійснювали свою мету, виховуючи своїх прихильників та виконавців. У школах діти були об’єднані в дитячі большевицькі організації: „жовтеньата”, „піонери”, старші — в комсомолі.

Поза школою були піонерські клуби, де продовжувалось позашкільне виховання. В час літніх вакацій міських дітей збирали в піонерські табори та дитячі майданчики. Все це було під контролем партійно-комсомольської організації.

„Найважливіше завдання радянської школи — комуністичне виховання молоді” (з газети). У вихованні молоді большевики врахували досить позитивні важливі обставини для себе: молодь не знала дореволюційного життя та була відгороджена від усього світу „китайським муром” („границя на замку”). Не знаючи минулого й сучасного поза ССР, молодь не могла порівнювати підсоветського життя з іншим.

В школі, піонерському клубі, таборі та дитячому садку виховували у дітей ненависть до царського режиму, царів, „золотопагонників”, панів, капіталістів, поміщиків, а разом з тим і до сучасного капіталістичного світу, до сучасної буржуазії (до закордону), що експлуатує пролетаріат. За одними тільки піснями, що відогравали ролю важливих виховних чинників, можна судити про той шлях, яким большевики вели молодь. Конечна мета большевиків — комунізм через світову революцію — „міровий пожар”. І діти співали:

„Мы на горе всем буржуям
Мировой пожар раздуем.
Дуй, ребята, дуй!
Мировой пожар горит,
Буржуазия кричит:
Ай!
Мировой пожар в крови:
Господи, благослови!”

А потім „даєшь Варшаву, дай Берлін, ми врезалися в Рим”...

Змалку дітей підготовляли до майбутніх труднощів, до якоїсі абстрактної боротьби в ім'я „побудови безклясового суспільства на одині шостій земної кулі”, в ім'я „побудови соціалізму в одній країні”.

„Ми молоді, весняні квіти,
Ми діти молота й серпа,
Ми тільки починаємо жити,
Але вже жде нас боротьба”...

Або:

„Веди, Буденний, нас смелее в бой,
Пусть гром гремит, пускай пожар кругом,
Мы беззаветные герои все,
И вся то наша жизнь есть борьба, борьба”...

Дитячі пісні заступались політичними, незрозумілими для дітей. „Коли мені було 4 роки, — оповідає М., — ми, діти, в дитячому садочку співали „Інтернаціонал”, слова якого кожен розумів по-своєму. Я співала „Ми всіх котів (замість „катів”) зітрем на порох” і ніяк не могла збагнути собі, для чого нищити котів. Мені їх було дуже жаль. Вже тільки в школі пізніше я зрозуміла значення слова „кат”.

Інший хлопчик співав: „Пайдем, пайдем, всех пушистих разаб’єм” (замість „фашистов”). Коли мати запитала дитину, кого він розуміє під „пушистими”, він сказав: „Котів і собак”. Дітей підготовляли до всіх подій і кампаній, що відбувалися в ССР. „Політика НЕП-у”, „допущення” замінювалась політикою „обмеження” і „витиснення”. В курс цієї справи були введені і діти:

„Посмотрите, как нелепо
Разрослася рожа непа,
Рожа непа широка,
Она просит кулака. На!!!”

„Ліквідація куркуля як кляси на базі суцільної колективізації” добивала НЕП:

„Всіх панів до д’ної ями,
буржуїв за буржуями
будем бить, будем бить”.

(Тичина)

Як змальовували большевики те майбутнє, яке потребувало стільки праці й напруження? Молодь конкретно його не уявляла. „Не буде експлуатації людини людиною,

не буде панів, поміщиків, капіталістів, не буде клясів, зникне різниця між розумовою і фізичною працею, всі люди будуть рівні і щасливі. Працюватимуть по змозі, одержуватимуть по потребі”, — механічно заучували діти на лекціях суспільнознавства про комуністичне майбутнє.

А що активісти самі часто-густо не орієнтувалися в тому, що вони проповідували, то їхні пояснення набирали академічного характеру. Ось так один активіст з комнезаму (комітет незаможних селян) пояснював молоді про комунізм, в однім селі на Харківщині 1928 р., але сам не дожив до того часу, бо згинув з голоду року 1933: „Коли настане комунізм, то буде не життя, а рай. Робити буде нічого, а їсти, пити, одягі буде стільки твоя душа забажає. Захочеш костюм — зайдеш у крамницю і вибереш, який на тебе дивиться. Захочеш поїсти — зайдеш в крамницю, набереш хліба, ковбас, і все безкоштовно. В ресторанах вареники плаватимуть у маслі. Забажаеш поїхати в Київ чи на курорт у Крим, сядеш у потяг і пойдеш. Робити по можливості, а їсти по потребі”... А для здійснення цього „привабливого” життя треба пережити труднощі, яким не було кінця й краю.

„Догнати й перегнати капіталістичні країни, перетворити ССР — країну аграрно-індустріальну в країну індустріальну, колективізувати сільське господарство, зміцнити обороноспроможність країни і т. д. Дітей посылали на „хлібозаготівлю”, на „викачуку хлеба” („викачувати” — „випомповувати”). Діти були свідками цих „викачок”, а то й самі брали участь в цих акціях, шукаючи у селян хліба на стріках, у печах, у стінах, в ямах, — останній хліб, скований селянами на прожиток.

Я пам'ятаю, як 12-13-річних піонерів з міста посылали в більше село на хлібозаготівлю на 3 дні. Це було напередодні голоду 1932 року, і селяни були виснажені і бліді. Під час переведення „викачок” вони були присутні. Це було так. До хати якогось активіста чи в сільсоветі за кликали по черзі селянина, і виконавці або уповноважений Обкому чи парткому допитували. „Де хліб подів?” На відповідь селянина, що хліба у нього немає, уповноважений бив по столі, кричав, загрожував і вимагав, щоб селянин висі призначенну йому норму збіжжя.

Ці піонери почували себе ніяково і мовчали. І ніхто з

них не встрявав у розмову з дорослими. Але скільки було таких фактів, коли в селах піонери активно брали участь у виявленні хліба у селян і доносили про це на своїх знайомих та родичів.

„Догнать і перегнати капіталістичні країни!” — і діти збирали в містах утиль-сировину (залізо, ганчірки, пляшки), працювали на суботниках в радгостехах, колгоспах, на заводах. В селах діти збирали колоски, попіл та курячий послід для угноювання колгоспної землі.

Матеріальний рівень чимраз падав і падав. Майбутнє було далеке і недосяжне. Люди згадували дореволюційні часи і хвалили часи НЕП-у. Під час голоду 1933 р. найбільше страждали діти. Тиснули до грудей шматок хліба, одержаний на картку робітника, щоб не вирвали чорні, голодні пухлі діти і дорослі, вигнанці з села, що чатували під хлібними „лотками”. На збір врожаю 1933 р. посылали і дітей з міста, бо нікому його було збирати. Ті, що постачали хліб на експорт, вмирали з голоду. Большевики не враховували, що ці маленькі створіння рано почали бачити і мислити.

В наслідок такої дійсності в свідомості дітей створилося два світи: один, що його проповідували большевики на словах, світ большевицький, фальшивий, неясний в тумані; другий світ — реальний світ, в якому вони жили і страждали. Між большевицькою пропагандою і дійсністю поглиблювалась чимраз більша прірва, і діти розуміли це. Критикуючи царат і сучасний капіталістичний світ, большевицькі агітатори не могли показати, натомість, кращих зразків у советській дійсності, а намагалися порожніми фразами доводити, що „СССР — країна щасливого, заможного життя”. Це зустрічало слушні тверезі зауваження дітей, мовляв, „у нас не краще”, або: „а чому ми голодуємо?” і т. д.

Невідрядні умови життя змалку штовхали дітей до самостійного міркування. На чиєму боці правда? В школі вони чули патосні промови большевицьких агітаторів про радісне життя трудящих СССР. „Наши народи живуть радісним, повним щастя, променистим життям, якого добились під керівництвом партії Леніна-Сталіна, під мудрим керівництвом палко любимого всіма народами неосяжної нашої батьківщини Й. В. Сталіна” (з грамат. укр. мови для неповної середньої та середньої школи).

„И жизнь хороша, и жить хорошо” (Маяковский)
„Живем мы весело сегодня,
а завтра будет веселей” (пісня).

А в хаті й на вулиці селищ бачили нужду, батьків, змучених тяжкою працею та недоіданням, що стояли перед загрозою про непевне завтра, і чули:

„Ой, ты, рай, ты, наш рай,
Обікрав ты наш край:
І бички, й телички, і вишиті сорочки”.

І громадянин ССР знаходив вихід:

„Їж конину, пий вино,
Жизнь пропаща всеодно”.

(А горілки майже завжди було досить для советських громадян. Держава спекулювала нею. На випадок відсутності горілки трудяці вживали динатурат, духи й одеколон). Для советського громадянина „Жить стало лучше, товарищи, жить стало веселее” (Сталін), а громадянин давав: „Хоть есть нечего, так жить весело”, „Пой песню хоть тресни, а есть не проси”. Соціальна неунормованість породжувала ненормальні відносини серед „щасливих советських громадян”.

І діти були свідками пиятики, бійки в родинах, робітників і колгоспників. А вирази „жисть”, „житуха”, „жизнь поламатая”, „жизнь пошкрябана”, „не жизнь, а жестянка”, „жизнь получила трещину” (роздололася), „спіши жить”, „бывает хуже... правда редко”, „пролетариату нечого терят, кроме своїх цепей”, „пусті слова про право бідних” (з „Інтернаціоналу”) і т. д. — ці вирази, вживані з іронією і без іронії, міцно вкорінилися в щоденний вжиток „щасливого” советського громадянина і підкреслюють жах животіння й трагедію душі советської людини.

В школі вихвалияли „мудрого батька Сталіна”, — в хаті лаяли „советську власті” і проклинали ката Сталіна.

В школі вони чули про карткову систему за кордоном і тяжкий матеріальний стан трудящих, а тут вони самі переживали карткову систему та довгі черги.

В школі вони чули завжди „Бога немає”, розмову й доповіді на антирелігійні теми, деклямували антирелігійні вірші, співали пісні, як то:

„Пионеры, вы в Бога не верите,
А где ваше Рождество?
Наше Рождество снегом замело,
Вот где наше Рождество.

Пионери, вы в Бога не верите,
А где ваша Паска?
Наша Паска — выдумана казка,
Вот где наша Паска.
Пионери, вы в Бога не верите,
А где ваша Тройца?
Наша Тройца — в три шеренги стройся,
Вот где наша Тройца.
Пионери, вы в Бога не верите,
А где ваши иконы?
Наши иконы — пионерзаконы,
Вот где наши иконы", —

демонстрували з смолоскипами по місту чи селу, напередодні релігійних свят, вигукували антирелігійні гасла (наприклад, „Долой Папу Пія!"), кричали під церквою:

„Долой, долой монахов,
Долой, долой попов,
Залезем мы на небо,
Розгоним всех Богов"...

А в хаті, батьки вчили молитись перед образами, ходити до церкви (поки їх не „закрили"), і діти іли різдвяну вечерю чи свячену паску.

В школі їм прищеплювали інтернаціональні почуття, а твори Т. Г. Шевченка (вони були в кожній українській хаті) збуджували любов до України, розкривали, хто воїни, „чий сини, яких батьків, ким за що закуті?" та заповідали: „В своїй хаті — своя правда, і сила і воля".

У вихованні молоді большевики зустрілись з великою перешкодою — українською родиною. Батьки мали великий вплив на своїх дітей. Тому большевики з самого початку свого існування розвалювали родину, як супільну, національну одиницю, наставляючи дітей проти своїх батьків, як ідеологічних противників.

Ось дослівні слова комсомольця до дітей (ст. Долінська):
„Діти, не слухайте своїх батьків і матерів, бо вони вас ведуть к гибелі".

І діти противились батькам, наперекір батьківській воїлі вступали в піонери, в комсомол. Існують пісні, що відображають боротьбу дітей з батьками. Без дозволу матері дитина вступає в піонери:

„Испугалася до смерти нынче маменька моя,
я пришла и ей сказала:
Пионеркой стала я.

Хоть ругайте, не ругайте,
а по-вашему не быть,
на собрание отряда не закажете ходить"...

В одній пісні мати забороняє дочці записуватись у комсомол, на що та відповідає:

„Наплевать на эти толки,
Что мне мать не говорит,
Запишусь я в комсомолки”...

або:

„Раньше была я богомолкой,
Всем святым молилася,
Теперь стала я комсомолкой,
С Богом распостилася”.

Ще пізніше большевики прославили Павлика Морозова, що на півночі викрив свого батька, як ворога совєтської влади, і поставили йому пам'ятник. Дітей вчили відмовлятися від своїх батьків, позбавлених виборчих прав, священиків, репресованих селян, робітників та ін. Вчили скаржитись на батьків до суду, НКВД і т. д.

В оправданні цих вчинків використовували слова Леніна: „Ми говоримо, що наша моральності підпорядкована цілком інтересам боротьби пролетаріату”, а на лекціях викладачі політ-економії оправдували всі заходи й методи большевиків такою примітивною брехнею: Все, що робить партія і наш уряд, всі ті закони, які видає, не дивлячись на труднощі, все це „правильно”, бо це все є в інтересі „робочого кляса”.

Большевики розвалюють родину шляхом арештів, репресій, переслідувань членів родини. Переслідувана родина розпорощувалась. Батьки не знали, де їхні діти, діти не знали, де їхні батьки. Дітей відривали примусово від репресованих батьків, і ці діти були віддані одні на виховання вулиці, інші — на виховання комсомолу.

(Продовження буде)

Пленум Центрального Комітету СУМ-у не солідаризується зі статтею «*Quo vadis Domine?*» та епілогом в сатирі «*Тіні незабутніх предків*», що були вміщені в «*Авангард*» ч. 4-5.
(26-27).

Центральний Комітет СУМ-у

Від ТЕЗ-у до СУМ-у

На підставі матеріалів із зізнань Миколи Павлушкиова на судовому харківському процесі СВУ-СУМ з 18. і 19. березня 1930 року

Судові матеріали з харківського процесу над членами СУМ-у, виявляють досить чітку картину процесу відродження серед української молоді на Східних Українських Землях активного націоналізму, вже коротко після останнього програного бою українського народу з окупантами в 1917-1920 роках.

Період, в якому організаційно формувалась українська націоналістична молодь, як також період, на який припадає діяльність СУМ-у, був незвичайно важкий, несприятливий до ведення будь-якої організованої праці в українському національному дусі. Правда, світлі дні існування Української Держави ще були свіжими у пам'яті молоді, але програна війни, часті невдачі і брак здорових і розсудливих політичних мужів для ведення українського народу і керування власною державою, — впливали на молодь пригнічуючи, обезвладнюючи. Новій окупаційній владі, зараз же по упадку державності, покорилися і стали їй служити громадські і політичні діячі, які більшою або меншою мірою ще вчора були керівниками української національної революції (Винниченко і інші).

Все це були причини, які впливали на послаблення українського спротиву, які присипляли революційну наснагу української молоді, які ширили серед неї зневіру і напрощували її, за прикладом вчорашніх керівників народу, коритися брутальній силі ворога. Згодом, коли новий окупант вкорінівся вже в Україні, її містами прокотилася хвиля українізації, яка зовнішньо носила характер „відродження України“; для молоді відкрито школи і гуртуожитки, знесено оплату за навчання. Все це разом дало причину для зродження фальшивої віри, навіть у провідних колах українського громадянства, про вільний культурний і політичний розвиток української нації під новим окупантом. Треба було справді великої вдумливості й спостережливості, щоб добавати за серпанком мильосливих слів і обіцянок окупанта сувору дійсність зав-

трішнього дня. Треба було неабиякої відваги в таких умовах починати організовану працю і сподіватись успіхів. Все ж таки серед тодішньої української молоді знайшлися такі, які, не будучи ні політиками, ні громадськими діячами, вчасно добачали і збагнули цю страшну дійсність, що з кожним днем малопомітно, огортала Україну, які добачили невідрадну дійсність завітрішнього дня, дбайливо закриту пропагандивним кличем ворога про „щастя радянської людини”.

Ця молодь мала перед своїми очима і у своїй свідомості всі можливі перешкоди і труднощі, але не завагалася посвятити себе для мети відродження духа спротиву і поставила перед собою ясне завдання працювати і активно боротися за здобуття волі і самостійності для України. Так відроджувався український націоналізм, що скоро знайшов собі стала форму в організації СУМ, яка в час її розкриття застрацила большевицького окупанта своєю силою, динамікою і потенцією.

Серед молоді, яка посвятилася для відродження націоналізму, яка зорганізувала і керувала СУМ-ом, особливо відзначились Микола Павлушкив і Борис Матушевський.

Микола Павлушкив

Народився в місті Тулі на Московії в родині вчителя 1904 року. Батько Миколи був росіянином, мати українка. В домі Павлушкивих говорилось російською мовою. П'ять років навчання школи 2-го ступені (за системою навчання в РСФСР) Микола закінчив в Тулі, де перебував до 18 року життя. 1921 року, коли його батько висвятився на священика, Павлушкив залишає родинний дім і виїжджає на Україну до Києва. Восени 1922 року він вступає до Шевченківської школи, в якій навчається до весни 1923 року. Закінчивши Шевченківську школу, Павлушкив вступив до Ветеринарного Інституту. Водночас працював в Академії Наук, в комісії громадських течій, під керівництвом Маяковського. Підставові знання про Україну і палку до неї любов Павлушкив одержав від матері. Ще вдома, під впливом матері, починається формування його національного світогляду. Політичним його вихованням керували академік Єфремов і проф. Дурдуківський — його родичі, в домі яких він перебував

у час перебування в Києві. Мрією Павлушкива було віддатись дослідам історії школи на Україні. Недовго перед арештом і ув'язненням він виконав наукову роботу про заслання Куліша. За пропозицією Чехівського зробив декілька перекладів Богослужбових речей і, потім, написав цікаву дослідницьку працю про дійсність Євангелія. В лютому 1929 року Павлушкива заарештовано за участь в організуванні СУМ-у. Вироком на харківському процесі він був засланий в Сибір. З заслання Павлушкив не повернувся.

Борис Матушевський

Народився в 1907 році. Батько Бориса — юрист, був провідним членом есерів. За Уряду УНР його виридили, як голову надзвичайної дипломатичної місії, до Греції. В 1919 році, коли Борисові було 12 років, помер батько. На дев'ятому році життя Матушевський вступив до I-шої української гімназії, що потім перетворилася на семирічку імені Шевченка. Перед арештом закінчив III курс Київського ІНО.

Патріотизм защепила в душу молодого Матушевського трудова школа Шевченка і проф. Дурдуківського, що був близьким приятелем його батька. Він і академік Єфремов були ідеалами життя Бориса. Під їхнім впливом ідейно формувалася душа Матушевського, розвивався і устійнювався його світогляд. Він жив ідеями незалежності України і діяв під впливом тих ідей. Тому нема нічого дивного, що пропозицію організовання СУМ-у Матушевський прийняв з великим ентузіазмом, а самій організаційній праці віддався повністю. Про Матушевського на судовому процесі Павлушкив сказав:

„Чудесний товариш, гарна людина, прекрасний робітник. Здається, все стосується його. Енергійний робітник... На кожному місці він таким буде. І, будучи в СУМ-і, він був таким і там”.

Період ТЄЗ-у

Першим осередком у Києві, де по упадку української державності зродилась організація молоді, була Шевченківська школа. Тодішнім керівником школи був проф. Володимир Федорович Дурдуківський, який нераз вияв-

ляв перед Павлушкивим неспокій за долю його учнів. Він вважав, що всі учні, не досить підготовані до життя, є без сталих переконань, через що, виходячи в життя, можуть в ньому розгубитися. Щоб запобігти тому, він вжив певних заходів і дійшов до того, що при школі було створено додаткову восьму групу (школа була семилітня, яка звались сьома „Б”. Самому виявiti ініціативу в цьому — він уважав за незручне і звернувся до Павлушкива з такою пропозицією: „Буде випускна вечірка, учні сьомої групи тебе туди запросять, і ти там з своєї ініціативи, немов би запропонуй твоїм товаришам утворити на літо якесь об'єднання”.

Через те, що більшість учнів цього випуску, як взагалі тоді в Шевченківській школі, цікавились літературними справами, справами історичними, тощо, було намічено утворити літературне об'єднання — гурток студіювання літератури України. Так і зроблено. Була випускна вечірка і Павлушкив підніс там це питання серед товаришів. Зібрано збори і утворено так зване літературне товариство, яке ставило собі мету просто затримати учнів при школі.

Але не тільки це. Це ж саме літературне товариство накраслювало провести певну роботу щодо поглиблення національного світогляду. І для цього накреслено зразу, що крім студіювання літературних зразків, зачитування своїх власних творів членами цього товариства (іх було 20-30 душ), мали ще провадити систематичну роботу щодо візитацій, інтерв'ю з давніми українськими громадськими діячами літератури й мистецтва. Фігурували імена Косачевої, Старицької-Черняхівської, Марії Заньковецької, Сергія Олександровича Єфремова.

Мета була осягнена. Учні не розпорошилися, затрималися навколо школи й восени вступили до 7-ої „Б” групи, а не вийшли з школи.

1922-23-го академічного року, коли Павлушкив ще був у Шевченківській школі, в цій додатковій групі, він мав намір утворити гурток з своїх товаришів, так званий юнацький загін повстанського типу для того, щоб по закінченні школи літи усім до лісу й оперувати, на зразок інших, повстанських загонів. До цього юнацького загону ввійшли ті особи, які потім, без вийнятку, опинилися в СУМ-і.

Скінчився академічний рік. Знову постало питання про об'єднання в групі 7-ї „Б” групи Шевченківської школи. У керівника її проф. Дурдуцівського був однаковий настрій і погляд щодо майбутніх своїх учнів, до дітей, які не були зорганізовані. Він казав, що діти виходять без твердих світоглядових переконань, пропадають для української культури. Отже, щоб запобігти цьому, постала думка творити якесь об'єднання при школі з цього випуску, з цих учнів, об'єднати їх і тримати навколо школи під постійним випливом давніх їх керівників.

Це зроблено. Відбулися організаційні збори, складено приблизний статут організації й утворено Товариство Єдності й Згоди. Перший рік це товариство об'єднало щось біля 60 осіб. Робота цього товариства провадилася таким способом: збиралися регулярно — раз на місяць, переважно в день випуску школи, 11 числа кожного місяця. Збиралися в приміщені школи. На чолі товариства стояло Орг.-Бюро, що складалося з 5 осіб. Бюро збиралося щотижня або в Павлушкива, або в школі. Товарищи збиралі членські внески, іноді були спеціальні збірки.

Збори цього товариства поділялися на дві частини. Перша, так би мовити, офіційна частина, була нудна, суха й нецікава. Складалася вона з зачитання протоколів, обговорення питання про гулянки, вечірки інформації про організаційне життя, тощо. Там обговорювали також літературні твори. Проте після цієї офіційної частини була ще частина вільна, як її звали члени, в якій кожний член розподіляв свій час вільно, відповідно до своєї вподоби. Були там танки, співи, декламації. Разом з тим відбувалися збори, були дебати по гуртках. На той час у товаристві складалася вже певна фракція, комуністична, комсомольська, у противагу до майбутніх сумівців. Там відбувалися дискусії, були суперечки політичного напрямку, часто дуже гарячі.

Так існував ТЄЗ. Його метою була взаємодопомога і об'єднання на ґрунті спільног зв'язку школи, щоб не дати молоді денаціоналізуватись. У його звичаї було раз на рік, 1. червня, відбувати так звані генеральні збори. Вони полягали ось в чому: на збори повинні були прибути абсолютно всі учні випуску Шевченківської школи і обрати склад нового Бюро. Ці збори визнавали новий напрямок роботи, приймали звіт попереднього бюра, тощо, і прий-

мали нових членів нового випуску школи. ТЄЗ проіснував один рік. 1924 року, напередодні перших генеральних зборів, 31. травня, сталася несподівана річ, про яку говорив у своїх зізнаннях судового харківського процесу Павлушкиов: „Одна з наших товаришок, член бюра ТЄЗ-у Вітя Мазуренко, яка вчилися на Київських педагогічних курсах ім. Грінченка, прийшла незвичайно сквильована до мене й заявила, що в той час, як відбувалася перевірка складу студентів цього технікуму, коли дійшла черга до неї, член комісії запитав її: „Ви член ТЄЗ-у, а ви знаєте, що таке ТЄЗ, ви знаєте, що це організація, яка поставила собі за мету боротися з комсомолом?” Розмова була надзвичайно гаряча. Ото під настроем, під враженням цієї розмови, вона буквально прибігла до мене. Річ була серйозна, моментально були скликані збори поширеного Бюра ТЄЗ-у у мене в приміщенні. На ті збори були запрошенні проф. Дурдуківський, Гермайзе і, як я не помиллюся, там був присутній, зайшовши випадково без спеціяльного запрошення, С. О. Єфремов...”

Відбулися збори. На них було поставлене питання, що становище організації небезпечне, що напевно відповідні державні органи звернули увагу на цю організацію. Організація була фактично нелегальною і за це могла постепіти в першу чергу школа. Тому було ухвалено, що на генеральних зборах, які мають відбутися первого червня, потрібно негайно ліквідувати ТЄЗ, згорнути його, провести самоліквідацію. Ця постанова була схвалена, але поруч з тим висловлювалось побажання щоб члени ТЄЗ-у не рвали між собою зв'язку й утворили якусь нову організацію з тісніших кіл товаришів, ближчих один до одного, зв'язаних однаковими поглядами і спільними інтересами взагалі. Подібне об'єднання існувало у формі гуртка, яким керував О. Ю. Гермайзе.

Першого червня відбулося ліквідаційне засідання. Щоб підтримати зв'язок між товаришами, було обране тимчасове бюро у складі 3-ох осіб і ТЄЗ вважається за розпущеній тимчасово. Проте він продовжував свою роботу. Збирався, правда, вже не так регулярно, як раніше, раз два на рік.

Останні збори ТЄЗ-у такого характеру були в лютому 1927 року. Це під час святкування 25-річного ювілею пе-

дагогічної діяльності проф. Дурдуківського і дня 10. лютого — ювілею школи Шевченківської.

Почесним головою ТЄЗ-у був проф. Дурдуківський, дійсним головою — Сава Малащук, вихованець дитячого будинку, вільними членами — Наталія Сабко, Вітя Мазуренко, також вихованка дитячого будинку, Микола Павлушкив — секретар, Борис Матушевський — скарбник. Крім того були 5 кандидатів до членів Бюра. Такий склад був першого року заснування ТЄЗ-у. Духовними керівниками і опікунами ТЄЗ-у були Дурдуківський, Гермайзе, а згодом Володимир Чехівський. На почесних членів ТЄЗ-у був обраний весь учительський склад Шевченківської школи. В персональному складі ТЄЗ-у були люди з неоднаковими політичними поглядами. Там були люди лівіші і крайньо праві, як про це згадує виразно Павлушкив. Найправішими в цьому гуртку були Павлушкив і Матушевський, і всі вони гуртувалися коло Гермайзе.

На кінець існування ТЄЗ-у постало питання про спеціальні методи роботи серед молоді, при чому молодь повина була бути тим ланцюгом, який мав дійти до широких селянських мас і таким способом розширити свій антибольшевицький і антимосковський фронт.

Наука і знання

О. П.

Нариси з історії філософії **Сократ**

Сократ — одно з найславетніших імен в історії світової філософії. Він започатковує зовсім нову — і наблискучішу — добу в античній філософії. А втім, знаючи багато чого з його особистої біографії (хоч у тому вигляді, як вона до нас дійшла, вона сповнена й відомостями анекдотичними та легендарними), ми, як це не дивно, дуже мало обізнані з дійсним змістом його філософічного вчення. Справа в тому, що Сократ нічого на письмі не залишив, а усна його діяльність дала поштовх для утворення кількох, і то багато в чому істотному відмінних між собою, філософічних шкіл; одна з них стояла до справжнього вчення Сократового найближчє? Навіть і те, що є в тих «сократичних» школах спільногого, зовсім не скрізь повинне походити від самого Сократа: це

могло бути й результатом рівнобіжного й незалежного одне від одного розвитку філософічної думки в різних школах.

Щоправда, до нас дійшли аж три образи Сократа, зроблені його сучасниками, і то — дуже видатними письменниками. Проте, не лише ті три образи суперечать одне одному в усьому найголовнішому, але й подають усі три свідомо й навмисне зфальшовану характеристику історичного Сократа. Великий атенський драматург **Аристофан** (445-380? до Р. Х.) зобразив Сократа в своїй комедії «Хмарі», виставлені 423 р. до Р. Х. — і це є найдавніша згадка про Сократа та його філософію. Проте Аристофанові безперечно йшлося не про портрет Сократа, а про цілковиту карикатуру — про подання, під Сократовим ім'ям, **типізованого** образу «софіста», як його натоді в Атенах розуміли — беззастережного «вільнодумця» та супермодерного новатора, що зasadниче відкидає всяку релігійну й моральну традицію, займається негідними порядніми громадянами субтильностями та зневажає богів, намагаючись раціонально дослідити таємниці небесних явищ (до справжнього значення того терміну «софіст» ми ще повернемося в далішому). Отже в комедії Аристофановій Сократ заміняє волю володаря всесвіту Зевса діянням т. зв. «сил природи», вивчає астрономію (сидячи в кошику, підв'язаному до стелі, аби бути «ближче до неба») і за належну платню навчає своїх співгромадян усіляких дрібних шахрайств та правопорушень. — Але ж з інших та значно надійніших джерел знаємо, що Сократ ані астрономією та природознавством не цікавився, ані за платню нікого нічого не навчав. Отже Аристофанів Сократ — лише ім'я Сократове, позичене для карикатуризування «софістів» взагалі.

Інакше стоїть справа з великим філософом **Платоном** (429-348), що й особисто був упродовж років учнем Сократа. Платон майже в усіх своїх філософічних творах, складених у формі діялогу, виставляє Сократа в характері речника ідеалізму — і з цього, власне, вже випливає, що збереження та передача думок самого Сократа зовсім Платона не цікавили. Питання про те, що саме з Платонової філософії, можлива річ, все ж походить з учения Сократа, як із першоджерела — дуже складне і остаточно в науці ще не розв'язане; нам іще доведеться до нього повернутись.

Знов інакше стоїть справа з писанням іншого безпосереднього учня Сократового — славетного атенського історика, мораліста й політичного публіциста **Ксенофонт** (445-354). Він теж у низці своїх творів вкладав Сократові в уста свої власні думки (як от, напр., у збірці діялогів «Економік», себто «про хатне господарство» — та про родинно-хатній лад і устрій взагалі — речі, якими історичний Сократ цікавився якнайменше); але є в нього й спеціяльний таїр «Спогади про Сократа», де частина діялогів дійсно могла бути складена на основі спомину про реальні Сократові розмови, отже й може віддавати Сократові моральні переконання. Проте самі лише моральні: інші галузі філософії Ксенофonta взяті не цікавили, а скільки він, до того ж, був дуже послідовний традиціоналіст, то й з морального вчення Сократового він безперечно міг зберегти лише те, що вловні відповідало грецьким (точніше — атенським) морально-релігійним традиціям. Сократ, яким його зображує Ксенофонт, ні до якого поштовху або ідейного перевороту в філософії безперечно спричинитись не міг би.

Таким чином усі головні джерела про філософічну діяльність Сократову виявляються дуже сумнівними.

Сократ, син Софроніска, народився в Атенах 469 р. до Р. Х. в родині зовсім незаможного ремісника-різьбаря, і сам за юнацтва займався цим ремеслом; з чого він жив пізніше — визначити важко, бо за зрілого віку він повністю присвятився філософічним міркуванням і розмовам. Атенська демократична держава через цілу низку непрямих заходів подавала істотну підтримку своїм найбіднішим громадянам, але для постійного бюджету навіть самотньої людини цього все ж таки не вистачало; а Сократ, хоч і славився своєю здергливістю та витриманістю (напр., він навіть взимку ходив босий), але був одружений і мав щонайменше двох синів — щоправда, ті двоє, про яких ми знаємо, народились вже за останнього десятиріччя його довгого життя. Відомості про сваркувату вдачу його дружини Ксантиппи (що навіть увійшла в прислів'я) та про безладдя в Сократовому родинному житті взагалі походять від карикатуризації образу Сократа в атенській комедії і, мабуть, позбавлені найменшого історичного ґрунту.

Філософії Сократ учився в славетного **Анаксагора** (500-428 — див. про нього в «Історії філософії» В. Л-о, в попередньому числі цього журналу). Анаксагор був родом з іонійського міста Клязомени (на західному побережжі Малої Азії), але 456 р. переїхав на постійне життя до Атен, де загальний розвід культури за часів фактичного правління Периклеса забезпечував йому більшу й цікавішу автодорію; проте за кілька років перед своєю смертю був змушені втекти з Атен через обвинувачення в «безбожництві» — власне, через свої астрономічні студії та доктрину: адже він учив, що сонце — це велика вогненна маса; а за традиційною грецькою релігією сонце — це бог Гелій, свідок і викривач усього, що вдень на землі діється! Втім саме астрономічні й космологічні опінії Анаксагора не спрвили на Сократа помітного враження; зате він дуже міцно засвоїв собі зовсім інший складник Анаксагорової філософії — вчення про те, що всесвітом керує Розум (грецьке слово «νοῦς», що його можна рівно ж перекласти через «сенс» або «мислення»), і що сам лише той світовий Розум є джерелом руху та ладу так чи інакше впорядкованої ним матерії. А з цього випливає: все в будові всесвіту є розумне і тим самим зasadnicze зрозуміле для розумно мислячої людини. Цей основний принцип **раціоналізму** не Сократом і навіть напевне не Анаксагором був уперше винайдений; але саме Сократ — на відміну від Анаксагора — вперше застосував цей принцип для будування **позитивного філософічного вчення** про людину, про її розумове, моральне й практичне (насамперед, політичне) життя, отже й про об'єктивні **закони** того життя. Підкреслюємо — для будування **позитивного вчення**; бо вже трохи раніше за Сократа почали бути застосовувати той самий принцип раціоналізму до тих самих галузей знання — але з майже протилежною, суто критичною та деструктивною метою — т. зв. «**софісти**», про яких ми вже згадували вище і на чиєму філософуванні треба тут трохи застановитись.

Софісти розпочали свою наукову, літературну та усно-навчальну діяльність у Греції за середини 5. сторіччя до Р.Х. «Софіст», власне, означає грецькою мовою «той, хто займається мудростю»;

а скільки під «мудрістю» (софія) розумілось, між іншим, і всяке велике знання, хоча б і сuto практичного змісту, то й слово «софіст» у фактичному своєму вживку дуже наближалось до нашого «знавець» чи то «фахівець-професіонал» і первісно не містило ніяких негативних відтінків сенсу. Новим — і дуже неповажним із погляду давньогрецького традиційного світогляду — було в софістів те, що вони викладали за платню, отже, мовляв, «продавали» своє знання, а в пошуках за численнішою та багатою авторією незрідка мандрували по більших містах Греції, — що прихильникам традиційного світогляду вдавалось і непочесним, і непатріотичним. Звичайно ж, і серед попередніх грецьких філософів багато хто почувався насамперед греком, а вже потім — громадянином певного більш-менш суверенного міста або терену (отак, зокрема пітагорейці); але то були в давньогрецькому супільнстві не надто численні вийнятки, а не ціла, як у софістів, професія.

Ще більш обурював любителів старовини самий зміст і напрямок їхнього навчання. В найпершу чергу вони навчали красномовства, такого потрібного в ті часи (зокрема в державах демократичних, але не в них лише самих) і кожному видатному громадянинові — для політичної діяльності, і кожному громадянинові взагалі — на випадок судових справ. Поряд із тим софісти навчали також усього того, що варт знати доброму промовцеві — з одного боку, бездоганного й добірного володіння мовою, а з другого — просторих, хоча здебільшого поверхових відомостей з письменства, звичаїв, законів. Систематизації всього того знання софісти не прагнули, бо мали на оці переважно практичну мету — виховати досконалого промовця та людину, що здатна близнути не лише своєю аргументацією, але й ерудицією — а все ж таки спричались до встановлення деяких елементів не в самій лише науці про красномовство — в т. зв. реториці — а й у низці інших наук — в деяких частинах мовознавства (зокрема в граматиці, лексиці та метриці), в логіці, в етиці, в політиці.

Прихильникам старовини все це нове знання, уgruntоване виключно шляхом раціональних доказів, без найменшої поваги до традиційного релігійно-мітологічного світогляду, вдавалось безбожницьким і аморальним. Так зле воно, власне, не було, і те нечисленне, що дійшло до нас із приватного життя та політично-громадської діяльності деяких найвидатніших софістів, промовляє радше на їх користь. В галузі релігії вони здебільшого обмежувались на заперечуванні можливості знати абищо певне про богів — і, стосовно до раціонального знання, очевидно мали рацію. Правда, вони надто вже демостративно висували на передній план практичну та формально-технічну орієнтацію свого навчання, похваляючись своїм умінням «доводити що завгодно» та «робити слабшу сторону (напр., на суді) сильнішою»; але ж загальновідомо, що всяке знання може бути використане і на добре, і на зле. Навіть культивовані деким із другорядних софістів засоби фальшивої аргументації мають і свою позитивну вагу, як придатний матеріал для логічних вправ з метою підвищення ясності і чіткості мислення (хоч саме оті засоби і одержали пізніше називу «софізмів», а «софістами» почали називати — і досі ще називають — людей, що навмисне вживають фальшивої аргументації).

Негативним було в софістів, власне, те, що вони, руйнуючи свою зasadничою вимогою раціонального уgruntування всі традиційні релігійні та моральні норми, не лише не заміняли їх нічим певним і об'єктивним, але й схильні були заперечувати можливість загальнообов'язкових норм та потребу в них. Цим вони, до речі, глибоко відрізняються від пізніших західноєвропейських раціоналістів — «просвітників» 18-го та початку 19. сторіччя (наприклад, французьких т. зв. «енциклопедистів»), з якими їх часто порівнюють, бо ті «просвітники», в своїй справді аналогічній боротьбі за поширення раціонального знання і проти традиційних релігійно-етичних ідеологій, таки виходили з цілком певних — нехай здебільшого поверхових — філософічних переконань (зокрема з сенсуалізму й матеріалізму).

Деякі з інтелектуально найвидатніших софістів намагались та-жож філософічно уgruntовувати своє негативне ставлення до загаль-нообов'язкових (об'єктивних) норм мислення та поведінки. Протагор із міста Абдери на тракійському побережжі (приблизно 485-415), компатріот і старший сучасник засновника матеріалізму Демокрита (див. у попередньому числі цього журналу), найвченіший і найавторитетніший з усіх софістів, що довший час жив і діяв в Атенах, виходив з установленого ним принципу, що «людина є міра всіх речей, як існуючих, наскільки вони існують, так і не-існуючих, наскільки вони не існують»; це, власне, означає, що немає нічого об'єктивнішого за людське розуміння, і чого не існує для розуму, того й взагалі не існує. Через це Протагора вважають за засновника т. зв. «релятивізму», себто філософічного напрямку, який визнає лише відносну — не абсолютну — істину, мораль, красу і т. і. Це, однак, є слушним лише в тому випадку, наколи припустити, що під «людиною» Протагор розумів у своєму вислові першу-ліпшу окрему людину; а якщо припустити (а це навіть видається правдоподібніше), що Протагор мав на увазі «людину взагалі», себто розум людський, як знаряддя пізнання, то тоді слід радше вважати його за позитивіста, що відкидає метафізичне знання, а разом з тим — за засновника т. зв. гносеології чи то теорії пізнання.

Радикальнішим за Протагора був інший видатний — зокрема в галузі реторики — софіст, Горгій із сицилійського міста Леонтини (приблизно 475-375), що він у своєму філософічному творі «Про неіснуюче чи то про природу» оголосив і навіть у вельми детальний спосіб доводив такі три тези крайнього скептицизму: 1. нічого не існує; 2. якби щось існувало, воно не надавалося б до пізнання; 3. якби воно надавалось до пізнання, то того пізнання не можна було б нікому передати. Таким чином раціоналізм софістів заперечує в Горгія себе самого.

З-поміж тих софістів, що навчали політики та громадської етики, варт зазначити Антифонт, що він, на основі просторіх зіставлень звичаїв і законів у різних народів і племін, прийшов до висновку, що звичаї й закони людські є річ випадкова (бо немає такого звичаю, якого десь не порушалося б) і раціонально невідповідна; мовляв, розум вимагає цілковитої рівності всіх людей і засуджує само існування державної організації. Отже Антифонт був, мабуть, першим теоретиком анархізму. Навпаки,

Трасимах із міста Халькедон (над Босфором, навпроти Візантії) і його однодумець, атенський аристократ **Критій** (що сам не викладав усно, лише писав, а 404–403 р. очоловав в Атенах олігархічний терор так званих «тридцятьх тиранів»), обстоювали «право сильнішого» над слабшими і зовсім заперечували будь-яке значення моралі в політиці. Як бачити, раціоналізм використовувався софістами для угруптування зовсім відмінних між собою соціально-політичних ідеологій.

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ СОКРАТОВОГО ВЧЕННЯ полягала саме в тому, що він, бувши не менш конsekвентним раціоналістом, ніж софісти, намагався, навпаки, осiąгнути сутно рациональним шляхом абсолютної істини, об'єктивних і незалежних від людини загальнобо́в'язкових норм пізнання й життя. Його улюблений вислів (якого, звичайно ж, не слід розуміти надто літерально) — «я знаю, що нічого не знаю, але тим самим я знаю більше за інших, які й того не знають» — має саме той сенс, що людина «знає» лише те, що вона логічно угруптувала на основі вірно й точно визначених основних понять; і Сократова метода навчати правильного мислення своїх країн (а рівно ж і чужинців, яких вабив культурний престиж і близьк Атен) саме в тому й полягала, щоб шляхом довшої розмови — запитань з боку Сократа і відповідей з боку його співрозмовника — привести цього останнього нарешті до свідомості, що він виходить із невірно або неясно окреслених загальних понять, а тому й не міг нічого об'єктивно істинного висловувати; при цім, перше ніж обговорювати правильність того чи того конкретного закону, треба посідати ясне поняття «законності» взагалі. Отаку «Сократову» чи то «сократичну» методу дискусії сам Сократ називав «маєвтичною», себто акушерською, бо вона, мовляв, допомагає людині «родити думки». Отже головна вага полягала для Сократа в правильному визначенні (чи то дефініції) загальних понять, а далі в іх правильній класифікації та поділі. Здається, що поряд із тим Сократ фактично розробив низку засобів формально-логічного доказу, зокрема т. зв. повну індукцію і докази за аналогією; але ніякої систематизації законів і правил логіки він напевніше не провадив.

Так само не систематизував він і своїх тверджень морального змісту. Проте саме тут, в галузі етики, він зформулював засаду епохальну і яка надалі мала в цілій історії античної філософії надзвичайно велику чинність, а саме: що знання і чеснота — те саме. Мовляв, людина є добра саме тому — і саме тією мірою — що вона знає сутність добра; і навпаки, всякий злочин є помилкою, якої людина допустилась через своє нерозуміння природи злочину. Зло є злом насамперед для того, хто його чинить, а ніхто сам собі зла не бажає. Кожен бажає сам собі добра, отже й чинити добро або не чинити його мірою свого розуміння добра і зла. Зовнішні перепони, що можуть унеможливити виконання доброго, або й ліхого вчинку, справи не змінюють; бо якщо вони засадниче подоланні, то людина їх подолає або не подолає мірою свого розуміння суті справи, а якщо вони справді фізично неподоланні, то людина не несе відповідальності за це.

Ця начебто цілком парадоксальна теза видаватиметься значно менш парадоксальною, якщо пригадати, що Сократ обстоює існу-

вання абсолютноого добра: абсолютное добро не може не бути добром для всіх. А якщо воно є, до того ж, засадніче приступне для розуму людського, себто для кожної людини, аби та людина правильно мислила, то й виходить, що всяке відхилення від добра спричиняється браком його розуміння. Отже чеснот можна навчати й навчатись. Хто «розуміє» якусь чесноту, тим самим і посідає її.

Оцей найконсеквентніший раціоналізм в етиці лишився, як побачимо в дальшому, характеристичним для всіх філософічних шкіл, що виникли з Сократового вчення.

Чи містило Сократове вчення й певні елементи метафізики, зокрема щонебудь із пізнішої доктрини Платона про загальні поняття (Платонові «ідеї»), як основу буття, і про їх метафізичну перевагу над відповідними індивідуально-конкретними предметами — не знаємо. Правдоподібніше, що ні.

СОКРАТОВА ГЕРОЇЧНА СМЕРТЬ величезною мірою спричинилася до пізнішого філософічного престижу не самого лише засновника об'єктивного ідеалістичного раціоналізму, але й усіх філософічних напрямів, що за наступних поколінь посиливались на вчення Сократа, як на своє передшовлерело. Сократ був 399 р. за пропаговані ним погляди обвинувачений в атенському суді, засуджений на смерть і страчений через отруту. Обставини судового процесу, наскільки ми їх взагалі знаємо («апологію», себто оборонну промову, Сократа написав пізніше і Платон, і Ксенофонт, але на жадну з двох не можна покладатись під історичним кутом зору), містять пребагато неясного й дискусійного. Офіційне обвинувачення полягало в тому, що Сократ, мовляв, зневажає богів, а запропонований нові божества, і псує молодь. Перша половина цього обвинувачення звучить фантастично: немає сумніву, що Сократ ніколи не порушав атенських державних культів, і ціле формулювання було, мабуть, розраховане на само лише переконання атенської народності маси, що всі «софісти» (а до них прилюдна опінія, напевне заражувала й Сократа, хоч він ніколи не брав платні за навчання) є в глибині душі безбожники та бліозніри. Але ж безбожники не запроваджують «нових божеств»! Хіба що в цій згадці про «нових божеств» ховається натяк на так званого «демона» Сократового — на якийсь внутрішній «демонічний» (а де значить — просто надприродній) голос, що він, за твердженнями Сократа, час до часу застерігав його робити те чи інше, але ніколи нічого робити не наказував. Про цього «Сократового демона» існує пребагата наукова література, але справа лишається дуже темною; скільки його застереження стосувались здебільшого до зовсім практичних вчинків, то філософічного значення тому «голосові» приділяти не слід, він свідчить лише, що в релігійних питаннях становище Сократа не відзначалось послідовністю. А зрештою наявність подібних, кажучи по-модерному, «інтуїцій» ніколи не трактувалася у давніх греків як злочин.

Інакше стоїть справа з другою частиною обвинувачення — щодо «псування молоді». Вона безперечно має політичне підґрунття.

Політичні погляди Сократа не цілком ясні. З одного боку, за всіма відомостями, що дійшли до нас, Сократ був практично бездоганним громадянином, одного разу навіть виявив велику грама-

дянську мужність, коли 406 р., в характері одного з п'ятдесятьох обраних жеребкуванням членів президії народних зборів, сам-один уперто і з небезпекою для власного життя чинив спротив масовому намірові народних зборів судити стратегів (що осягнули були в морському бою при Аргінасах близької перемоги над спартанцями та їх союзниками, але не врятували численних своїх краян, що зазнали були суднотрої) з порушенням основних судових законів. Особисто Сократ у політику зовсім не втручався. Проте не доводиться сумніватись, що політична структура атенської держави, з її «безпосередньою демократією» і з постійним вирішальним втручанням народних зборів в геть усі зовнішні і внутрішні справи — не викликала в раціоналіста Сократа ані найменшої симпатії. Однією з улюблених його тем для розмов політичного змісту було міркування про те, що коли хворі довіряють себе лише знавцям медицини, а подорожні — лише знавцям кораблеплавання, то й держава повинна довіряти своє існування та добробут лише знавцям політичних справ, а не голосуванню недосвідченої й легкодухої народної маси (нагадуємо, що репрезентативні демократії античність не знала, — в Аtenах, отже, всі громадяни вирішали вкупі всі справи — принаймні, всі важливіші). Правда, про те, як саме відрізнили отих «знавців» від решти громадян, і яких саме надати ім слід політичних привілеїв, — Сократ напевне мовчав.

Але це останнє не заваджало його популярності саме серед атенської аристократичної молоді, яка, звичайно ж, добачала отих знавців політики в своєму власному середовищі і раділа з усякої критики демократичного державного устрою. До більших учнів Сократових належали за юнацьких літ і претендент на військову диктатуру Алькібіяд, і зазначений вище Критій, і ще кілька активних учасників отієї «тиранії тридцятьох» 404-403 р. Правда, при поновленні демократії була проголошена загальна амнестія; але тим завзятіше намагались атенські демократи помститись на своїх дійсних і гаданих політичних противниках абияким непрямим шляхом — насамперед через фіктивні та напівфіктивні судові обвинувачення, формально з політикою не пов'язані. Під цим кутом зору, обвинувачення проти Сократа було зформульоване майстерно: воно формально не містило ані найменшого натяку на події 404-403 року, а разом з тим давало повну можливість нагадати народному судові про тих мериторичних «ворогів народу», що колись учились у Сократа і чогось, очевидно, в нього навчилися — тільки не демократичних політичних переконань. Відповідно до цього, роль головного обвинувачувача була приділена малопомітній людині — якомусь поетові Мелетові — але за його спиною, поряд із другим обвинувачувачем, ішле менш відомим ретором Ліконом, стояв іще й третій — видатний політичний діяч Аніт, один із головних ініціаторів поновлення демократичного державного устрою 403 р.

Як саме боронився Сократ на суді — не знаємо, але правдоподібно, що він тримався дуже незалежно та «іронічно» (термін «іронія» саме від тону Сократових бесід і походить) і тим україн роздратував своїх суддів; показово, що за смертну кару подано значно більше голосів, аніж за попереднє засудження взагалі.

З яких саме міркувань Сократ не лише дав себе засудити, а навіть деякою мірою посприяв цьому, зокрема не скористався цілком реальною можливістю бути засудженим на вигнання — сказати важко (що він, як це твердить Платон, вже й після засудження мав змогу втекти з в'язниці, але не зробив того, щоб не порушити законів нехай несправедливої батьківщини — то вже, мабуть, легенда). Цілком можливо, що він, на сімдесятому році життя, і сам вирішив, що морально кращої смерті, аніж бути невинно стражченим за свою філософію, він однаково не здобудеться: до Сократового раціоналізму така поведінка відповідала б чудово. Але смерть його дійсно надала цілому його вченню авреолі мучеництва, вперше в історії європейської думки створивши величний образ філософа, що вмирає не за політичні вчинки (таке траплялося й раніше), а саме за свої філософічні переконання; бо хоч би яке політичне підґрунтя мав цілий судовий процес, але не підлягає сумніву й те, що своїми «ронічно» веденими розмовами Сократ спромігся був зробити свою особу далеко не популярною серед атенської маси.

Фактичний конфлікт між Сократом і атенським народнім судом незрідка тлумачиться, як конфлікт між античною моральною філософією і античною державністю, або й ще загальніше — між особистістю і громадою. Такого роду перебільшення нічим не віправдуються. Тут не можна говорити про зудар двох світоглядів, бо обвинувачення було фальшиве, непопулярність Сократа серед тих, кого він намагався навчити «правильно мислити», була радше емоційним роздратуванням, аніж ідейним антагонізмом, та й не вона виявилась вирішальною, а вміло зорганізована політична інтрига; і зрештою є відомості, що атенці за кілька років дійшли іншої думки та помстились і на Мелеті, і на Аніті, засудивши їх за якимсь претекстом (можливість поновленого перегляду самого судового процесу виключалась атенськими законами). За якихсь ста років Сокрет стає однією з найбільших ідейних славетностей своєї батьківщини, і фактичне зосередження майже всіх пізніших філософічних шкіл Греції same в Атенах навряд чи відбулося б так послідовно, якби образ Сократа не перетворився з часом на свого роду ідеологічного патрона атенської науки та атенської громади. Колись, іще за життя Сократового, оракул Аполльона Пітійського в Дельфах, у відповідь на запитання улюбленого учня Сократа — Хайрефона, оголосив його «наймудрішим з усіх людей». Натоді це не справило на атенців особливого враження, а на суді, мабуть, радше пошикодило Сократові, бо саме дельфійський оракул був, щодо своєї політичної настави, скрізь проти Атен, по боці ворожої Спарті. Але з часом Сократ став для кожного пересічно освіченого грека людиною-символом, втіленням мудrosti й чесноти — цілком згідно з його власним переконанням, що правдива мудрість і правдива чеснота — те саме.

На межі двох епох

Ідея зміни епох в історії людства властива була ще старовинним часам. Ми зустрічаємо її в книзі пророка Даниїла (розділ 2). Властива була вона і старовинним грекам та римлянам, які вірили в існування в історії людства т. зв. золотого віку. Грецький філософ Емпедокл писав: «Світ перебуває в постійному хитанні від ненависті до любові і від любові до ненависті. Завжди бувають цілі епохи боротьби і ненависті, ім на зміну приходить новий розквіт світливих часів».

В наші часи ця ідея з особливою силою притягає до себе увагу філософів, богословів і громадських діячів. Над проблемою зміни епох багато працював німецький філософ Шпенглер, автор книги «Занепад Європи», що була великого розголосу серед сучасних філософів і політичних діячів. Дуже близько до Шпенглера, методологією і змістом своїх поглядів, стоїть Вальтер Шубарт. Він визнає існування в історії людства певних еонів або епох, з яких кожна має свої чітко виявлені істотні риси, які, як він пише, визначають як духове обличчя суспільства, так і духове обличчя окремих особистостей («Європа і душа ходу»). «Еоничні прототипи, — продовжує він, — основні духові першообрази, з чітко о刻画ним характером, в постійній зміні, йдучи один за одним, прагнуть знайти своє втілення в живому людському поколінні».

Шубарт відрізняє чотири прототипи, що змінюють один одного: гармонійний, геройчний, аскетичний і месіянський.

В наші часи доходить до свого кінця геройчний, або прометеївський період в історії людства. Цей період, що почався між 1450-1550 роками, характеризується, за Шубартом, такими рисами: Тепер «людина звертає свої очі на землю, на широкі віддалі по всій землі, а не на безмежні висоти, як раніше. Тільки тоді стають можливими великі географічні і фізичні відкриття. Нова людина прагне більше не до спасіння душі, а до опанування світу. Вона хоче бути господарем на землі, а тому Бог їй не потрібний. Я називала її прометеївською людиною від ім'я гордого титану, що повстав проти богів, від ім'я хитрого володаря сил природи, від ім'я того, хто передбачає «дух території», бажає створити світ відповідно до свого образу і подобія».

«І ось знову прийшло 500 років і ми знову стоїмо на порозі нової епохи. Сьогодні над прометеївською культурою нависли тяжкі хмари долі, з якої в ній повинні вдарити смертельні блискавки. Європа йде до своєї найкривавішої катастрофи; вона наближається до кінця, що неминуче закладений в ній при самому її народженні».

Але на думку Шубарта, на зміну цій загибаючій прометеївській епосі йде нова — іаонична епоха, що несе з собою месіянський прототип людини. Вона буде мати багато спільногого з епохою геройчиною, себто з епоховою середньовіччя. Характеристичними особливостями цієї нової епохи має бути дух солідарності, примирення і любові. В цю епоху в центрі культурного й політичного життя людства, на думку Шубарта, мусять стати слав'яни, зокрема росі-

яни, яким, до речі, Шубарт приписує невластиві їм риси. До цього треба додати, що безпідставні надії на росіян властиві не тільки Шубарту, а й багатьом европейцям, а особливо німцям. Цим, між іншим, пояснюють популярність на заході творів Достоєвського, Соловйова, Мережковського, а в останній час творів Бердяєва.

Отже, не поділяючи в усіх подробицях думок Шубарта про майбутнє людства, ми згідні з його характеристикою т.зв. прометеївської епохи; згідні з тим, що ця епоха доживає свого кінця. Що ж до майбутньої епохи, то, звичайно, ніхто не може сказати про неї щось певного. Тут можливі лише більш або менш обґрунтовані гіпотези. Маємо сміливість поділитися з читачами і нашими думками про неї.

Кожна нова епоха в історії людства була в основному протилежністю епохи попередньої, хоч і переймала її здобутки. Тому, щоб уявити, якою має бути епоха, яка прийде на зміну епосі, в якій ми живемо, ми повинні б перш за все усвідомити характерні риси останньої.

Нові віки дехто називає епохою прометеївською, дехто фавстівською. Обидві назви мають певні підстави і вказують на основну рису нових часів. Це є намагання людини підкорити собі все з допомогою розуму, себто, знання. Оскільки для типового представника нових часів основним завданням науки є опанування природи, в науці поступово починає переважати позитивістична течія. Коли в середні віки філософи переважно працювали над питаннями метафізики, себто, над тим, що виходить за межі досвіду, то в нові віки центром уваги стає фізика, себто, наука про природу, як вона дана в нашому досвіді. Про це англійський філософ Бекон пише так: «дослідження кінцевих причин безкорисне і нічого подібного до діви, яка посвячена Богові, витворити не може».

Такий напрямок в науці розпочався ще в середні віки. Зародки його можна бачити ще в першому періоді сколастики у т.зв. номіналістів. Найбільш відомим з них був Рослем, який рішуче заперечував реальне існування ідей, як первообразів окремих речей і визнавав, що загальні ідеї, або універсалії, є тільки назвами (номіна). Ідеї позитивізму засновані на досвіді науки, ще рішуче виступають в поглядах і науковій діяльності оксфордського вченого Рожера Бекона (1214-1292). В своєму творі «Opus maius» («Опус маюс») він доводить безкорисність абстрактної діялектики і настоює на тому, що наука мусить досліджувати природу з допомогою спостережень, наслідків яких слід підводити під закони математики. Сам він зробив багато для т.зв. точної науки, особливо в галузі оптики. В такому ж напрямку працювали т.зв. алхеміки, що намагалися оволодіти тайнами природи і таким чином підкорити її волі людини. Але все це були вийнятки, що суперечили загальному духу середніх віків. Тому таких людей церква переслідувала. Наприклад, Рожер Бекон був засуджений на 12 років сидів у в'язниці як чарівник. Його навіть називають «doctor mirabilis» (доктор мірабіліс — дивний доктор).

В нові віки позитивістичний напрямок науки поступово посилюється всещі, стає панівним. Перед у цьому вели англійці, зокрема канцлер Бекон (1561-1626), який розробив методику наукового експерименту, Джон Локк (1632-1704), який методу спостереження переніс у психологію, яка після цього стає суто емпіричною

наукою. В XIX ст. найбільш яскравим представником позитивізму в філософії був Огюст Конт.

Не можна сказати, що позитивічна течія в філософії і науці з самого ж початку нових віків стала панівною. Ще досить довго точиться боротьба її з т.зв. метафізицою, при цьому ці дві течії іноді поєднуються в системі якогось одного філософа. Прикладом цього може бути французький філософ Декарт (1596-1659). Це ре-презентував дуалізму в філософії. Він поділяє буття на дві субстанції: матерію і дух. Між ними нема нічого спільного. Властивістю духа є мислення, властивістю матерії — просторовість. Таким же дуалістом був Декарт і в своїй науковій діяльності. З одного боку, це був метафізик, а з другого боку — фізик, що всі явища природи підводив під закони механіки. Він, напр., доводив, що фізологія є лише більш складна фізика.

Новий напрямок науки дав велики наслідки в галузі дослідження природи, в чому також багато зробили англійці. Це в першу чергу великі відкриття в галузі фізики і хемії. Найбільшим досягненням є, безперечно, відкриття радія і досліди щодо будови атому. Ці відкриття свою чергою спричинилися до величезних досягнень в галузі техніки. Можна сказати, що найбуйніша фантазія людини XIV-XV ст. не могла уявити того, що тепер стало звичним в галузі використання людиною сил природи. Людина справді стала володарем її. Особливо ж великі досягнення має людство в галузі застосування атомової енергії.

Але всі ці великі досягнення мають і свій обернений, негативний бік. Це перш за все занепад релігії, відхід від Бога. «Бог, як це назначає Шубарт, стає людині непотрібний». Людина перестає вірити і покладається на себе і на своє знання. Тому в філософії поступово поширюється атеїзм і матеріалізм. Яскравим прикладом у цьому може бути англійський філософ Гоббс (1588-1679), що був приятелем Бекона. Він доводив, що існує лише матерія, що відчуває людини, які є основою психічного життя, є лише рухом мозку і т.п. Далі ідеї матеріалізму й атеїзму розвивали французькі філософи — енциклопедисти. Напр., Ламетрі вбачає в людині лише складну машину. В Німецчині скрайніми матеріалістами були філософи XIX ст. Фохт і Молешот.

В свою чергу матеріалізм і атеїзм підривають основи моралі. Остання міцно з'язана з релігією. Всі народи, починаючи з передісторичних часів, дивилися на закони моралі, як на величіння Боже, надаючи їм абсолютного характеру. Людство завжди відірізняло вчинки моралі і вчинки корисні. Напр., спритне шахрайство може бути корисним для окремої людини, особливо коли вона уміє «заховати кінці в воду», але справжня людська мораль засуджує шахрая і визнає шахрайство негідним людини. Але свідомість особистості людської гідності засновується кінець-кінем на тому, що людина визнає у себе свободу волі, себто, визнає певну свою незалежність від діючих залізною конечністю законів природи. А така свідомість врешті-решт, спирається на віру в Бога і визнання людиною себе образом і подобою Божими.

Коли ж стати на ґрунті матеріалізму й атеїзму, то тоді мораль губить під собою всякий ґрунт. З великою переконливістю це видно наприкладі послідовно-матеріалістичної філософічної системи Гобба. Суттю він заперечує саме існування моралі. На його

думку, нема іншого добра, як задоволення, і іншого зла, як недоволення. Людина природно прагне до першого і уникає другого. Тому всі наші почуття є певною формою егоїзму. Такими є і почуття моралі. Моральним є те, що приємне й корисне. Оскільки кожна людина є егоїстом, то вона разом з тим є ворогом іншої людини. «Людина людині вовк», — каже Гоббс. — Звідси природним станом людства є війна всіх проти всіх. В цій боротьбі всіх проти всіх перемагає сильніший. І Гоббс визнає це цілком нормальним, бо чого сильніший має поступатися перед слабшим. Гоббс розуміє, що коли б цей «природний закон» був реалізований в суспільному житті людства, то люди у взаємній боротьбі просто винищили б один одного. Вихід з такого становища він знаходить в тому, що люди в ім'я особистого спокою і щастя складають між собою угоду, яка обмежує іх особистий егоїзм, а для того, щоб ця угода не порушувалась, вони зрікаються всіх своїх прав і передають їх абсолютному монарху. Монарх, за Гоббсом, мусить мати необмежену владу не лише над майном і життям громадян, а навіть над іх думками. Тому він називає такого необмеженого монарха Левіatanом або земним Богом. На прикладі Гоббса можна бачити, до яких жахливих наслідків в особистому й суспільному житті людини може привести послідовний матеріалізм і атеїзм.

І все ж таки ідеї Гоббса знайшли своїх послідовників серед англійських філософів. З деякими змінами вони лягли в основу розробленої англійцями моралі утилітаризму*). Одним з основників системи утилітаризму Бентам, подібно до Гоббса, визнає, що єдиним принципом наших дій є особистий інтерес. Виконання обов'язку в ім'я самого обов'язку здається йому неможливим і навіть безглуздим. «Жодна людина, — каже він, — пальцем не ворухне для іншої людини, коли не вбачає в цьому для себе якоїсь користі». Критерій добра — «простий розрахунок найбільшої насолоди». При виборі насолод Бентам радить брати до уваги їхню напруженість, тривалість і чистоту, себто, відсутність в них домішки страждань. Зате він відкидає як критерій у виборі насолов саму якість їх. «Найжахливіша насолова найганебнішого злочинця гарна сама по собі і робиться поганою лише тому, що може потягнути за собою кару».

Ця жахлива система «моралі», що цілком логічно виникає з матеріалістичної і атеїстичної філософії, в подальшому була в де-чому змінена і злагіднена англійськими філософами утилітаристами, особливо Джоном Стоартом Міллем. Але суть її в основному залишалася та ж сама. І хоч Джон Мілль намагається довести, що утилітаристична мораль стоїть на тих засадах, що й мораль християнська, мусимо ствердити, що утилітаризм є система антихристиянська і взагалі антирелігійна. Доповненням до системи утилітаризму може бути теорія еволюції Дарвіна. Він, подібно до Гоббса, тримається думки, що основним законом розвитку природи є боротьба за існування. Але, коли Гоббс має на увазі боротьбу за існування між людьми, Дарвін має на увазі переважно боротьбу між тваринами. І коли Гоббс визнає, що нічим необмежена бо-

*) себто, системи, яка за критерій моральності визнає критерій користі. Моральне те, що корисне.

ротьба між людьми може привести до знищенння людства, Дарвін, навпаки, вбачає в ній рушийну силу прогресу, уdosконалення са-мої природи тварин. В процесі боротьби за існування загибають слабші, менш пристосовані до життя тварини, зате виживають тварини сильніші, краще пристосовані до певних умов життя. Свої набуті в процесі боротьби якості вони передають своїм на-щадкам. Так виробляються нові, вищі породи тварин. Так, між іншими, виникла і людина.

Вчення Дарвіна, безперечно, мало великий вплив на німецького філософа другої половини XIX ст. Ніцше. Основною ідеєю його системи є ідея зверхлюдини (понадлюдини — «юберменша»). Це є ніби нова порода живих істот, що має з'явитися внаслідок бороть-би між людьми. Це істота з надзвичайно міцною волею і прагнен-ням до панування, при чому вона не зупиняється перед будь-яки-ми перешкодами й ламає їх. Ніцше протиставляє зверхлюдині масу унтерменшів. Він навіть доходить до того, що визнає існування двох систем моралі: мораль панів — зверхлюдей, і мораль рабів — унтерменшів. Основним принципом моралі панів є стверджен-ням свого «Я», не зважаючи на жодні перепони й перешкоди. Зверхлюдині мусить бути чужим почуття жалости й симпатії до слабого. «Коли хто падає — каже Ніцше — штовхні його». Мораль рабів є повною протилежністю до моралі панів-зверхлюдей. Раби призначени самою природою для того, щоб служити зверхлюдині і бути засобом в її руках. Раб не може бути самоціллю. Типовою рабською мораллю, за Ніцше, є мораль християнська з її вченням про любов і смиренство.

Як відомо, вчення Ніцше стало за одну з основ німецького на-ціонал-соціалізму. Основна ідея останнього — визнання німецько-го народу за найвищу расу, що має володіти, як рабами, іншими расами, має дуже багато спільногого з вченням Ніцше про зверх-людину.

Але тут якраз і розпочинаються внутрішні суперечності т. зв. прометеївської епохи, що мають привести її до великої кризи або може й до катастрофи. Людина, яка так піднеслася високо в по-чатку епохи, як володар природи, кінець-кінцем сходить на ста-новище раба. Спочатку це раб через свою принадлежність до т. зв. нижчої раси, а потім раб через свою нижчу вартість порівняно з зверхлюдиною, своїм земляком. Таким чином в народі з'являються зверхлюди — вожді, що мають необмежену владу над іншими гро-мадянами своєї батьківщини. Коли стати на позиції ніцшеянської чи націонал-соціалістичної моралі, то ж не буде жодним злочином, коли фюрер розстріляє чи засудить на кару смерті якусь людину тільки тому, що вона виявляє непослух або розходиться з ним в поглядах. Ілюстрацією цього можуть бути факти з історії Німеч-чини за часи панування в ній Гітлера. Всім відоме поводження німців з полоненими, яких без всякої провини, як унтерменшів, розстрілювали, нищили голодом. Відомі жахливі концтабори, де людей мордували, спалювали в печах, нищили отруйним газом. Німці так поводилися з ними тому, що рахували їх за унтермен-шів. Метою німецьких вождів було захопити якнайбільше чужих територій, знищити якнайбільше місцевого населення, а тих, що залишаться, обернути на рабів.

Але уявім собі, що було б з самими німцями, як би друга світова війна закінчилася іхньою перемогою. Безперечно, багато з них, особливо тих, що стояли близько до Гітлера, одержали б великі лятифундії в Україні, Білорусі, на Кавказі та інші. Місцеве населення було б обернене на рабів, становище яких нагадувало б становище советських колгоспників або в'язнів концтаборів. Але не було б солодко і масам німецького народу. В суспільному і політичному житті панувала б сваволя «вождів», які для підтримання своєї влади широко застосовували б тепор. А з бігом часу цей терор посилювався б і посилювався, бо разом із збільшенням населення лятифундії були б уже недостатні, і відсутність свободи не компенсувалася б матеріальними благами. Що це могло б статися так, а не інакше, свідчать факти, що діялися в Німеччині за порівняно короткий час панування націонал-соціалізму. Щоправда, Гітлер далеко поступався в жорстокості перед Сталіном, але й він багато знищив не тільки своїх справжніх політичних ворогів, а навіть і тих, що не поділяли його плянів в галузі німецької політики.

Але вартість людської особистості впала не тільки серед німецького народу, а в т. зв. демократичних країнах. Занепад релігії, поширення матеріалістичного світогляду призвели до того, що на перше місце стала не людина, як образ і подоба Божа, а капітал, матеріальна блага. Користується пошаною той, хто володіє великими капіталами, навпаки — не шануються люди бідні, хочби вони й визначалися високими моральними якостями. Тому більшість населення буквально обхоплена гарячковою гонитвою за матеріальними благами. Звідси зниження чисто духового життя населення.

Та не зважаючи на це, в усьому світі гігантичний розвиток техніки призвів до того, що людина машинізувалася, стала ніби придатком до машини. Особливо це має місце при т. зв. конвеєрній системі виробництва, при якій робітник з допомогою машин виробляє лише якусь малу частину продукованої речі. Тоді праця робітника зводиться до невеликої кількості нескладних механічних рухів і губить найменші ознаки творчості. Так людина, образ і подоба Божа, що мріяла стати царем природи, стає рабом своїх же власних винаходів.

(Продовження в наступному числі)

За Плютархом переказав РОСТИСЛАВ ЄНДІК

Спарта і її герой

(Продовження

13. Лікург не дав писаних законів, а тільки т. зв. пословиці (ретри), щоб тим натякнути, що іх наказав сам Аполлон і тимто вони є властиво пророцькими висловами. Його намагання ішли в тому напрямі, щоб все те, що є важне для добробуту і моралі держави, корінілося і в цілій внутрішній поставі до життя громадян, які

стояли б міцні і спокійні серед змінностей життя. Так мала ставати для них воля міцнішою зв'яззю, ніж зовнішній примус, і цю волю створювало виховання в серцях молоді. Вона мала засновувати в кожному з них підстави, щоб ставати кожночасно законодавцем.

Що ж стосується до малих, тобто, до грошевих справ, до речей, які щораз інакше виявляються при співжитті, то видається йому доцільнішим, щоб не з'язувати їх ніяким насильством букви або незмінними привичками. Лікург волів залишити їх у такому стані, при якому залишалася можливість їх посилювати, або відкидати залежно від переконання знавців. Він з'язував взагалі завдання цілого свого законодавства в основному з вихованням. В одному з ретрів стоїть таке: «Не має бути ніяких писаних законів». Знову ж деінде ставить він таке домагання: «В кожному домі має бути зроблений дах лише з допомогою сокири, а двері лише з допомогою пили». Пізніше висловився подібно Епаміонд при своєму столі: «Серед такого сніданку не стане ніхто зрадником». Те саме мав на гадці Лікург: «В такому домі не стане ніхто розгнузданим марнотратником».

Справді, ніхто не може бути так нерозумним і позбавленим смаку, щоб уводити до звичайного і простенького помешкання ліжка на срібних ніжках, пурпурові дивани, золоті пугарі і взагалі всякий люксус, який з тим усім лучиться. Навпаки, він є змушений установити гармонійне і співвімірне відношення найперше між домом і домашнім устаткуванням, опісля між постіллю і одягом та, врешті, між одягом і взагалі цілим хатнім порядком. З такої настанови можна вияснити вислів переможця над персами Леотихіда під час бенкету в Коринті. Він оглядав з подивом коштовну будову стелі і врешті запитав господаря, чи це справді росте в них чотирикутне дерево.

Треба ще згадати третю ретру Лікурга, за якою був заборонений щораз новий воєнний похід проти тих самих ворогів, щоб вони через частішу нагоду оборони не стали врешті самі бойовим народом. В пізніший час це справді становило головний закид проти короля Агізляя, який швидко по собі слідуваннями нападами і походами до Беотії витворив з тебанців рівнородних лякедемонцям противників. Тимто Анталькід сказав, бачучи його зраненого: «Ти дістав від тебанців прекрасну заплату за науку. Вони не мали до війни ні охоти, ні достатнього розуму, але ти дав їм те все».

14. Лікург почав зподалека підходити до виховання, в якому добачав найбільше і найкраще завдання законодавця. Тимто він звернув значну увагу найперше на подружжя і народини. При тому є неправдиве оповідання Аристотеля, що буцімто Лікург мав намір розумно виховувати також і жіночий рід, але опісля те занехав, бо не міг опанувати їх великої розгнузданості і всієї жіночої влади; це останнє поставило через численні походи мужів, під час яких вони мусили залишити своїх жінок як «пані вдома». З цього приводу мали б чоловіки підлещуватися їм понад всякую міру і навіть називати їх «повелітельками». В цьому є правдиве тільки те, що Лікург присвятив надзвичайну увагу і жінкам.

За його порядком дівчата мусили загартовувати своє тіло бігами, дужанням, стрілянням і каданням спису. Цим він хотів осягнути, щоб пізніше діти запліднювалися вже в первопочині в

міцному тілі і могли вже в корені краще рости і дозрівати та щоб самі жінки легше виносили породи. Не менше, ніж хлопців, призвичаював він дівчат переводити хороводи і так танцювати і стівати під час деяких свят; при цьому були присутні і хлопці, що приглядалися. В дальшому прийшло до того, що дівчата висміювали кожного без різниці з користю для нього, висуваючи його слабі сторони. І, знову ж, вони співали похвальні пісні тим, що заслужили на те. Цим вони збуджували заздрість серед юнацтва. Бо кого вони похвалили за хоробрість, той ішов серед дівоцтва гордий, одержуючи безліч похвал. А дотинки, висловлені в жарті і насміху, не менше пекли, ніж поважні замітки, бо ж під час видовищ були присутні, побіч звичайних громадян, ще й королі та члени Ради Старіших.

16. Воля батька ніяк не перерішувала долі дитини по народженні. Батько брав її і приносив на одно місце, назване лесхе. Там сиділи вже найстарші з його племені і оглядали дитину. Якщо вона була добре збудована і міцна, то вони наказували дальнє піклуватися нею і приділяти їй один із 9 тисяч земних наділів. Якщо ж вона була слабовита і вирідна, то тоді висилали її на т. зв. а потету, тобто, місце викидів на Тайгеті. На іх гадку, було корисніше для самої дитини і для держави, якщо вона відразу миналася, не маючи вже від народження здорової і міцної будови тіла.

Тимто і жінки купали своїх немовлят не у воді, а у вині, щоб перевести невеличку пробу здоров'я. Бо епілептичні і взагалі хворовиті діти дістають від міцного вина холодне попарення та й змирають, а здорові стають від нього ще більше загартовані і зміщені.

Спартанські няньки мали зовсім особливу уважливість до дітей, поєднану з зручиністю. Вони не повивали дітей пеленками, а залишали їх цілковито вільними від усякого накриття, не переbirничали в їх годуванні і призвичаювали до безлячності в темноті, якщо вони залишалися самі; при тому вони не допускали до вирощування нечесних примх і вереску. З тієї причини деякі чужинецькі родини купували собі для своїх дітей лякедемонські мамки. Натомість Лікург не передавав спартанських дітей в руки куплених або найманих доглядачок. Так само він не дозволяв батькам виховувати або освічувати своїх синів так, як вони самі хотіли б. Безпосередньо по закінченні сьомого року Лікург сам перебирає усіх дітей і поділив їх на «череди». Даючи їм ту саму поживу, він призвичаював їх одночасно до спільніх ігор і спільного відпочинку. На провідника череди він вибирал такоого хлопця, який висувається на чоло своїм розумом і виявляє найбільшу відвагу під час боротьби. На нього споглядали всі інші, якщо він наказував — вони виконували; якщо він карав — вони страждали і тимто той хлоп'ячий стан ставав першим вишколом послуху. Старші приглядалися, як вони бавилися; дуже часто вони вівштовували між собою всякі битви і колотнечі та при такій найкращій нагоді переконувалися, яку природню притаманність щодо відваги має кожний з них і чи устоються він перед своїм противником у боротьбі.

Вони вчилися і читати та писати, але лише для крайньої потреби. Ціле виховання мало одну ціль: справжній послух, витри-

маність у зусиллях і перемогу в боротьбі. З тієї причини і їх за-права ставала щораз суворіша з поступаючим віком; вони обстригали їх до самої шкіри і призвичаювали ходити без сандалів та бавитися без одягу. Якщо вони закінчили 12-тий рік життя, тоді вони взагалі вже не носили ніякого спіднього одягу і одержували на весь рік тільки один плащник. Їх тіло було зовсім опалене сон-цем; про теплі купелі і масти не мали вони ніякого уявлення; декілька днів у році, в яких вони могли користати з тих добро-дійств, являли собою вийняток. Усі спали разом, поділені на «чети» і «череди». При тому спали вони на підстілці, яку самі собі нанесли з очерету з-над Евроту; його стебла мусіли ломити голими руками, без ужиття ножа. Взимку підкидали ще т. зв. ли-кофон, своєрідний гній, і вимішували його з підстілкою, бо при-писували йому силу зогрівання.

17. В цьому віці починалася т. зв. дружба старших з визначни-ми молодцями. Старші присвячували їм більшу увагу, частіше відвідували школи змагунів і завжди приходили, якщо відбува-лися їх битви, наспішки, тощо. Це все не відбувалося без цілі. Кожний з них уважає себе за батька, виховника або старшину кожного хлопця і тимто не було ні одної хвилини, ані одного місяця, де бракувало б людини, що не вказала б на помилку або її не покарала б.

Побіч цього всього стояв ще за звичайного настоятеля який-небудь ретельний муж, а самі хлопці завжди вибирали собі за провідників з-поміж т. зв. «сіренес» найпорядніших і найхоробрі-ших. Сіренес називалися такі, що вже більше як рік вийшли з кляси хлоп'ячого віку. Вони, маючи вже 20-тий рік життя, про-вадили підлеглі їм гуртки до битв. Вдома вживали їх до послуг під час ідження. Вони наказували найстаршим носити дрова, а молодшим ярину. Ті робили це, але крадучі. Тимто одні ішли в городи, інші ж закрадалися з найбільшою хитростю й обереж-ністю до харчівень мужів. Якщо кого перехопили при цьому, той діставав багато батогів, бо припускали, що він краде легкодушно і незручно. Але вони крали й інші страви, які тільки могли, і вчилася при тому по-мастєрному нападати на сплячого або не-обачного сторожа. Кого спіймали, той діставав кару киями і мусив голодувати. Їх харч взагалі був дуже скучий, для того, щоб вони вчилася жити з власного промислу серед недостач і мусили без-угальню вживати очайдущності і хитроців. В цьому лежала го-ловна мета недостатнього харчування; за побічну мету визначу-вали вони ще й ріст тіла. Тіло було вгору, якщо життєва сила не перепрацьовується під час травлення, бо надмір харчу розпи-хає його в глибину і в ширину; а внаслідок легкости пнеться воно вгору, бо тіло подається за цим гоном, не маючи ув'язу і перешкоди. Притпускають, що це витворює і гарних людей. Бо ж струн-ка худорлява постать легше достосовується до розросту, ніж на-пукла і перегодована.

18. Були випадки, коли хлопці крали, але з найбільшою обе-режністю, щоб їх не розкрили. За переказом — одному хлопцеві по-щастило захопити молодого лиса, якого він заховав під своїм плащем. Звірюка дерла йому пазурями і зубами черево; але саме, щоб не розкрили його, він закусив зуби аж доки не впав мертвий. Цей надзвичайний приклад не є неможливий після того, що ще й

тепер роблять молоді спартанці. Я ж сам бачив такого, що дав себе батожити перед вівтарем Артеміди до самої смерти.

По обіді лежав далі сірен і наказував одному із хлопців співати, а другому ставив питання, яке вимагало добре продуманої відповіді. Наприклад: «хто є найперворічим мужем?», або «яку вартість має чинок цього або того?». Через такі питання хлопці призвичаювалися від самого початку відрізняти добро і займатися способом діяння всіх громадян. Бо ж якщо хто не мав готової відповіді на питання: «хто є добрим громадянином?» або «хто не заслуговує на пошану?» — то це вважали за знак лінівого духа, що не має ніякої любові до чеснот. Зрештою, відповіда мусила обіймати в собі ще й обґрутування — докази, обмежені до кількох короткий слів. Хто не виявляв при цьому достатньої вигадливості, того сірен кусав за кару в палець.

Але сірен карав часто своїх хлопців у присутності старших й урядових осіб, щоб зразком показати, що він це робить слушно і заслужено. Ніхто не перешкоджував йому під час виконування кари. Але як хлопці віддалилися, тоді притягали його до відповідальності, якщо він задавав незаслужено загостру або залагідну покуту.

Т. зв. приятелі підпадали разом із хлопцями під ту саму честь і нечесть. Коли одного разу хлопець вигукнув нешляхетно під час боротьби, урядники покарали його «приятеля». Цей стосунок любові вважали за таке природне, що навіть найшляхетніші жінки вступали в подібні стосунки з дівіцями. А заздрості не було ніде. Це давало спонуку до взаємної дружби, якщо предметом любові був той самий хлопець і в дальшому воно викликало безупинну і спільну запопадливість, щоб з улюблена зробити зразок чесноти.

19. В дальншому вони вчили хлопців висловлюватися словами, які були б колючі й одночасно поважні та, попри ядерність вислову, мали ще й глибокий зміст. Як уже було сказано, Лікург надав залізний монеті великого тягару зовсім малу вартість; при монеті слова була протилежність: при найпростішому, найстилішому вислові вона мала виявляти велике багатство думки. Лікург намагався навчити вже хлопців глибокої і влучної відповіді, через велику мовчазність. Во їх при розгузданому змисловому вживанні пропадає звичайно запліднююча сила, таксамо нестимність при натяканні слова порожніми і дурними.

Один муж з Аттики одного разу висміував лякедемонські мечі за їх короткість. «Щось такого», — говорив він, — «проковтує без зусилля театральний весельчак». Король Агіс відповів йому: «А все ж таки з такими шабельками підходимо ми найближче до шкіри ворогів». Видеться, що лякедемонське слово, не зважаючи на короткість, потрапляє найближче за кожним разом у суть речі і найглибше опановує свідомість уважливого слухача.

І сам Лікург у своїй розмові був, без сумніву, дуже короткий і глибокий. Цей висновок можна зробити з деяких його висловів, які втрималися дотепер. Сюди належить відомий вислів про конституцію, звернений до людини, яка домагалася введення демократії. «Ех, — сказав він, — ти зроби початок і введи вже раз демократію до власної хати». Далі про жертви: хтось запитав йо-

то, чому він визначив такі малі і дешеві жертви? Лікург сказав: «Щоб ми ніколи не мусили зрікатися шанувати божество». Про змагання: він дозволив громадянам тільки такі ігри, під час яких «не підносять руки» (на знак поразки). Оповідають ще такі письмові відповіді для громадян: «Як можемо оборонитися перед воючим нападом?» — «Якщо ви залишитеся вбогі і ні один не намагатиметься стати більшим, ніж його сусід». Одного разу він написав на мурі: «Місто має добре мури, якщо його оточують мужі замість цеглі.

Отже, в Спарті плекали велику погорду до всякого мовного бомбасту, як це доводять такі короткі змістовні вислови:

Коли одного разу хтось почав говорити про справи великої ваги в невідповідну хвилину, король Леонід перебив йому: «Друже, ти непотрібно послуговуєшся потрібним».

Хареляя, братанка Лікурга, запитали, чому він видав так мало законів. Він відповів: «Хто не вживає багато слів, той не потребує і багато законів».

Дехто ганив філософа Гекатея за те, що він по-простому нічого не говорив під час одного обіду, на який його запросили. Але Архидамід сказав: «Якщо хто знає розумне слово, то той знає і слішний час».

Було вже сказано, що колючій розмові не бракувало і полетного дотепу. До такого роду належить таке. Один злий чоловік при перському дворі мучив Демората невідповідними питаннями. Він допитувався щораз наново про те: «Хто є найліпшим мужем у Спарті?» Деморат, нарешті, відповів йому: «Найбільше неподібний до тебе».

Одного разу хвалили елейців за їх гарну і справедливу поведінку під час олімпійських ігрищ: «Ах, сказав Агіс, що ж то за надзвичайний осяг, як елейці показують справедливість за один день на п'ять років».

Один чужинець намагається переконати Теопомпа про своє дружнє наставлення, оповідаючи, що власні земляки називають його приятелем Спарти: «Мій любий, — відповів Теопомп, — для тебе було б найкраще, якщо тебе називали б приятелем вітчизни».

Один атенський промовець визначив спартанців як людей, які нічого не навчаються. На те сказав йому Плейстоанакс: «Зовсім слушно. Ми є єдині в цілій Геллянді, що не навчилися від вас нічого злого».

На питання — скільки є спартанців — відповів Архидамід: «Друже, на всякий випадок досить, щоб відігнати всіх трусів».

Але, зрештою, вже вистачають їх звичайні жарти і дотепи, щоб виробити собі уявлення про їх привичку. А вони призначаювалися не відчиняти уст без означеного цілі або хоч би видавати звук, що не мав би будьякого значення, гідного глибшої задуми. Когось запитали, чи він не послухав би чоловіка, що вміє наслідувати соловейка. Він відповів: «Та я вже чув його самого».

Інший побачив такий напис:

«Ці погасили колись полум'я потуг тиранів,
Біля сіленських брам меч бойовий їх скосив».

Він сказав: «Це їм справедливо належалося, бо ж вони мали спалити щей брами».

Хтось пообіцяв одному юнакові подарувати молодих півнів, які держалися в боротьбі до загину. Він відповів: «Ні, ти дай мені таких, що в боротьбі доводять ворога до загину».

Отака була приблизно форма їх коротких ядерних розмов. Тимто хтось зробив таку влучну замітку: «ляконізувати» — це значить властиво більше — «філософувати», ніж воропати».

ГРИГОРІЙ ВАШЕНКО

Уява та її роль в житті людини

Вступ

Людина відрізняється від тварини переважно тим, що вона перетворює дійсність відповідно до тих завдань, що вона ставить перед собою. Перетворює перш за все природу відповідно до своїх потреб і стає через те справжнім господарем її, вносить зміни в суспільне життя, перетворює навіть свою власну природу.

У всій цій творчій діяльності величезну роля мають уява і логічне мислення, що їх з повним правом можна назвати **вищими психічними процесами**. Вищими саме тому, що творча уява або фантазія, як і логічне мислення, властиві лише людині і невластиві тваринам. Тому то на виховання цих «здібностей» у нашої молоді треба звернути особливо велику увагу.

Тепер майже кожен українець усвідомляє, що перед нами стоять два основні завдання: вибороти Самостійну Українську Державу і після того відбудувати на національних засадах її матеріальну і духову культуру. Як боротьба за державну самостійність, так розбудова національної культури можливі тільки за умови грунтовної до деталей розроблених плянів і підготовки людей, що могли б ці пляні реалізувати. Інакше кажучи, Україні потрібні люди з високо розвиненою творчою фантазією і логічним мисленням.

Питанням виховання цих вищих процесів психіки і присвячена наша стаття. Спочатку ми масмо розглянути питання про виховання уяви, а потім про виховання логічного мислення.

Що таке уява?

Психологія нового часу відмовилася від розподілу психіки людини на окремі ізольовані здібності. Вона будується на засадах єдності психічних процесів, що зв'язані один з одним і взаємно на себе впливають. Це стосується, перш за все, основних процесів, що здавна мають назву мислення, почуття і волі. Коли в курсах психології і є спеціальні відділи, присвячені цим процесам, то це є методичний засіб, з метою країці аналізи психіки людини. Але психіка людини надзвичайно складна. В кожному з трьох названих вище розділів психіки психологія, з метою грунтовного дослідження, виділяє окремі процеси, які теж являють собою.

вияви душі людини і зв'язані з іншими психічними процесами. З цього постає велика трудність не тільки у дослідженні психічних процесів, а навіть і в визначенні їх. Все це повною мірою стосується й до психології уяви. Так, одні з психологів (напр., Блонський) розподіляють уяву на творчу і репродуктивну уяву як вид пам'яті. Таке непогодження між психологами пояснюється тим, що між уявою і пам'яттю є батато спільногого. І пам'ять і уява оперують образами, в основі яких лежить попереднє сприймання дійсності. Тому нам, в першу чергу, треба провести межу між пам'яттю і уявою. Для цього ми візьмемо, як приклад, два психічні процеси, в одному з яких чітко виступають риси пам'яตі, а в другому — риси уяви. Уявім собі господиню, що загубила ключі і шукає їх. Роздивившись по всіх місцях, де вона звичайно кладе їх, господиня пригадує, коли вона тримала їх в своїх руках останній раз. Припустімо, що це був момент, коли вона, йдучи в крамницю, положила їх в карман. Далі вона крок за кроком пригадує, що вона робила, повернувшись з крамниці. І так, пригадуючи окремі моменти з проведенного нею дня, господиня нарешті згадує, що приблизно перед обідом вона в комоді, що стоїть в спальні, шукала серветки і, можливо, забувши замкнути комоду, поклала десь ключі в спальні. Вона йде туди і справді знаходить ключі за дзеркалом, що стоїть на комоді.

Візьмімо тепер другий приклад. Уявімо собі, що командир дивізії готується до наступу на ворога. Наперед він сам ознайомився з місцевістю, де має відбутися бій, від розвідників довідався де розташувалися сили ворога і яка їх кількість. І ось увечері, напередні біо, він складає плян його. В свідомості командира виникає кілька комбінацій. Бій можна почати з гарматної стрілянини по ворожих шанцях. Командир уявляє, як треба розташувати артилерію, куди в першу чергу спрямувати вогонь, де і як розташувати піхоту, коли і як розпочати наступ і т. д. Далі він уявляє собі самий хід бою: артилерійська підготовка, атака панцерників і піхоти, контратаکа ворога і т. ін. Але в нього з'являється думка, що такий плян може заламатися. Ворог має досить сильну артилерію; поки буде тягнися перстрілка, ворог може підготуватись, і тоді перемогти його буде важко. І тут командиріві приходить думка: чи не краще розпочати бій несподіваною атакою піхоти і танкових частин. Відповідно до цього в його свідомості вимальовуються інші картини. Кінчачеться ніч, але рано: ще не наступив. Піхота розсипалася ланцюгом і, припадаючи до землі та ховаючись за кущами, наступає на найближчі позиції ворога. За нею рухаються панцерники. А ззаду в прикритих місцях розташовується артилерія. При цьому командир плянус, де мусить розташуватися та чи та військова частина, як підготовити вояків, як забезпечити військо амуніцією під час самого бою, як наладнати зв'язок між окремими частинами. Перший із наведених вище випадків являє собою типовий приклад пам'яตі, другий — приклад уяви. Спільним між ними є те, що в обох наведених нами прикладах психічний процес полягає в тому, що в свідомості людини виникають конкретні образи речей, які кінець-кінцем мають за свою основу в процесах сприймання. Різниця ж між ними та, що в процесі пам'яті людина намагається відновити з найбільшою точністю те, що відбувалось в дійсності, а в процесі уяви вона намагається

перетворити дійсність, сконструювати в свідомості те, чого ще нема і до здійснення чого вона прагне.

Зв'язок уяви з іншими психічними процесами

Як було зазначено вище, всі психічні процеси органічно зв'язані між собою і тому взаємно впливають один на одного. Ці зв'язки і взаємні впливи мусить добре розуміти виховник, бо тоді він во-лодітиме різними засобами впливу на окремі процеси в бажаному напрямі. Це повністю стосується і до виховання уяви. Отже, з якими психічними процесами зв'язана уява, як ті процеси на неї впливають і як вона впливає на них?

Перш за все мусимо відзначити зв'язок уяви з нижчими інтелектуальними процесами, сприйманням і пам'яттю, що властиві не лише людині, а й тварині. Функція уяви, як зазначено вище, полягає головним чином в перетворенні дійсності, в пануванні над нею, а іноді і у відході від неї. Особливо цей відхід можна ясно констатувати в казках і фантастичних оповіданнях. В них фігурують істоти і речі, що не тільки не існують в дійсності, а навіть і не можуть існувати в ній. Такими є неймовірні велетні і карлики, баба-яга, водяники, русалки, лісовики і т. ін. Але, коли ми ґрунтовно проаналізуємо ці образи, ми побачимо, що елементи, з яких складені вони, кінець-кінцем спираються на сприйманні речей і явищ, що існують в дійсності. Функція уяви в створенні цих образів полягає лише в своєрідній комбінації елементів, з яких вони складаються. Для прикладу візьмім образ відьми із оповідання Гоголя «Ніч перед Різдвом». Нема і не може бути жінок, що вилітали б через трубу й літали верхи на мітлі, але в дійсності існують труби і мітлі, і творчість Гоголя полягала в тому, що він ці елементи скомбінував у фантастичний, не відповідний дійсності образ, при чому ці елементи з'єднані не механічно, а органічно, творчі мистецький образ.

Але фантазія може творити і такі образи, що, будучи перетворенням дійсності, в той же час не тільки не суперечать законам природи, а й стають реальністю. Такими є, в першу чергу, всякі винаходи в галузі техніки. Пароплави, літаки, телефони, всякі електричні прилади спочатку створені в свідомості людини як образи, а потім здійснені на практиці. Теж саме треба сказати про всякі проекти реорганізації економічного, політичного, взагалі суспільного життя людства. Отже, зміст і рівень уяви великою мірою залежить від процесів сприймання і пам'яті людини, інакше кажучи, від того, що і як вона сприймає, що і як зберігає сприйняті в своїй свідомості. Так, українські казки значно відрізняються своїм змістом і формою від казок перських або африканських. Так само є велика різниця між уявою неосвіченого селянина і високо освіченого інтелігента.

Але уява, будучи залежною від сприймання і пам'яти, сама теж впливає на них. Особливо це помітно на явищах ілюзії. Людина, що наслухалась розмов про розбійників, які нападають на переходних в якомусь лісі, легко може прийняти якийсь кущ або стовбур за розбійника, що чекає на свою жертву. Взагалі відомо, що зміст процесу сприймання залежить не тільки від вражінь даного моменту, а і вражінь попередніх і взагалі від уявлень, що створи-

лись у нас перед тим, як ми сприймасмо дану річ чи явище.

Уявя має також міцний зв'язок з процесами логічного мислення. Останнє ніби контролює уяву і спрямовує її по певному шляху. Це помітно в процесі всякої творчості, чи це буде творчість в галузі техніки, чи в галузі політики чи громадської праці. Вплив логічного мислення на уяву може бути більшим або меншим в залежності від властивостей людини. У однієї людини уявя працює майже без контролю з боку мислення, у другої працює майже спонтанно і не регулюється логічним мисленням.

Дуже великий вплив на уяву мають почуття. Вони перш за все стимулюють уяву. Як правило, люди з слабо розвиненими емоціями визначаються і слабою уявою. Навпаки, люди емоційні звичайно мають сильну уяву, а іноді мають буйну фантазію. Особливо така риса часто буває властива мистцям. В процесі творчості вони ніби перевтілюються в створені їхньою фантазією образи і разом з ними переживають їхні радощі і страждання. Так, Дікенс писав з приводу одного з своїх творів, що мав сумний кінець: «З того часу, як я, закінчивши другу частину, задумав те, що повинно трапитись в третій частині, я відчув стільки горя і душевних хвилювань, неначе справа йшла про справжні події, я прокидався з цього приводу вночі; вчора, закінчивши навіть, я був примушений не виходити з кімнати. Обличчя мое розпухло майже вдвічі проти нормальних розмірів і було до смішного непривабливим».

В процесі творчості дуже інтенсивні почуття переживав Шевченко, про що у нас буде мова далі.

Самий зміст образів, що їх творить фантазія людини, залежить великою мірою від почувань людини. Наприклад, настрашена повітряним бомбардуванням людина, при найменшому шумі в повітрі, уявляє ескадри літаків, що ось почнуть кидати бомби. Пессимістові уявя малює звичайно сумні образи майбутнього; навпаки, оптиміст має нахил уявляти майбутнє в рожевих фарбах.

Нарешті відзначимо зв'язок почуття з волею. Функція волі полягає в прагненні до якоїсь мети і в реалізації її. Тому вона перш за все міцно зв'язана з мисленням і разом з ним впливає на уяву. Це дуже помітно у всякій діяльності як теоретичній, так і практичній. Науковець, поставивши перед собою завдання дослідити якесь явище природи, спочатку в своїй уяві малює процес досліду і окремі моменти його, а потім приступає до самого досліду. Коли ж уявя під впливом утоми перестає як слід працювати, науковець робить зусилля над собою і примушує уяву продовжувати працю. З другого боку і уявя впливає на волю, стимулюючи її. Малюючи в привабливих фарбах наслідки нашої праці, ми працюємо з більшою енергією і переборюємо труднощі, що стоять на нашому шляху.

Типи уяви

В залежності від того, як уявя зв'язана з іншими психічними процесами, яке її спрямування і зміст, її можна розподілити по певних типах. Перш за все зупинимось на типах уяви в залежності від зв'язку її з вольовими процесами. Вище ми зазначали, що уявя може перебувати під сильним впливом волі або діяти

майже спонтанно. Скрайню форму спонтанності уяви являють собою сновидіння. Психологія до цього часу мало досліджувала цей з багатьох поглядів цікавий процес. Причина в тому, що багато вчених, починаючи з XVI-XVII ст., занадто обмежують обсяг науки і, прагнучи уникнути обвинувачень в мистицизмі, уникають досліджувати явища, що виходять з межі звичайного спостереження або самоспостереження. Такими і є, між іншим, сновидіння, що вводять нас в коло підсвідомого. З цього погляду вийнятком серед психологів був Фройд, що якраз дослідженням підсвідомого й присвятив всі свої сили. Але погляди Фройда ще не досить обґрутовані фактами; крім того, в своїх висновках він занадто перебільшує ролю підсвідомого в житті людини, а особливо ролю сексуальності. Отже, явище сновидіння ще чекають на психологів-дослідників. А покищо ми можемо ствердити перш за все те, що сновидіння властиві не тільки людині, а й тваринам. Так, спостерігаючи тварин, особливо собак, ми помічаємо, що вони під час сну роблять рухи і видають звуки, які свідчать про те, що у них відбуваються якісь процеси подібні до сновидінь людини. Отже, сновидіння ми не можемо зарахувати до т.зв. вищих психічних процесів, бо останні властиві лише людині. А проте вони мають для психолога великий інтерес, бо дають йому можливість за умов ґрунтовного дослідження, заглянути в глибини людської душі. Вони свідчать про те, що діяльність її фактично не припиняється і продовжується й тоді, коли перестає діяти регульована воюю співоміст.

Зміст сновидінь більшістю вигадків забувається і лише частина їх зберігається в пам'яті. Особливо це треба сказати про сновидіння, що відзначаються великою яскравістю. Іноді образи сновидінь бувають такі чіткі і яскраві, що цими рисами перевищують реальні речі, які ми сприймаємо в звичайному стані. Аналізуючи їх, ми приходимо до висновку, що в основі їх, як в основі всякого процесу уяви, лежить сприйняття речей і явищ, що нас оточують. У сні ми часто бачимо знайомих нам людей, тварин, природу, речі щоденного вживання. Але в сновидіях перед нами встають образи, яких ми в дійсності не бачимо і взагалі не сприймаємо, і які дуже нагадують образи фантастичних казок і оповідань. А проте, аналізуючи ці образи, ми приходимо до висновку, що вони, як і всі інші утвори фантазії, складаються з елементів, сприйнятих з дійсності, лише своєрідно комбінованих.

Людність здавна вірить, що є т.зв. віці сні, себто, сновидіння, які провіщають майбутнє. Про такі сні пише біблія. Таким, напр., був сон єгипетського фараона, розтлумачений Йосифом як профіцитство про голод. Наука довго дивилася на віру в такі сні, як на вияв забобонів. Але можливо, що в більш глибокому дослідженні психічного життя людини виявиться, що віра в такі віці сні має під собою підставу.

Близько до сновидінь, як форма спонтанної уяви, стоїть т.зв. марення або безгрунтовне фантазування. З великою майстерністю воно відбите в «Мертвих душах» Гоголя в особі Манілова. Він марить про якусь особливу дружбу, про єднання сердец, хоч сам абсолютно нічого не робить, щоб здійснити свої мрії і навіть не думає про те, чи взагалі можливе їхнє здійснення.

Таке марення властиве здебільшого людям, що нічим серйозним

не зайняті і мають багато вільного часу. Марення наповняє по- рожнечу їхнього життя і тому в ньому вони знаходять насолоду. Взагалі ж це є відхід від життя в царство нереального. Тому марення може бути властиве безхарактерним людям, життя яких повне всяких невдач. В мріях вони знаходять для себе хоч по- зірну втіху і задоволення.

Безгрунтовна мрійність, що може дуже шкідливо відбитися на психіці людини, досить часто трапляється у підлітків і молодих юнаків. Але про це буде мова далі.

(Продовження буде)

Р. Т.

Чи можливе життя на інших планетах?

Ще дві тисячі років тому люди дивилися на зорі, як на повбивани в небосхил бліскучі цвяшки, завданням яких було тримати це небо разом.

Італійський філософ Джордано Бруно 350 років тому був спалений на ватрі за пантеїзм і за те, що висловлював думку про існування більшої кількості світів та про можливість заселення їх живими істотами.

Сьогодні визначні американські вчені та політики продумують над тим, як би створити між землею та місяцем можливість комунікації та вжити місяць як випадову базу для мілітарних акцій.

Сьогодні поняття, що деякі зорі своєю будовою подібні до нашого сонця і що навколо нашої землі існують ще інші планети, — є науково доказаним і незаперечним фактом. Чимраз більше і більше широкі маси цікавляться питанням: чи й на інших, крім землі, планетах існують живі істоти? На це питання не можна прямо відповісти. Вченому доказати, що земля є кулею, не справляє натепер великих труднощів. Однака відповісти на питання, чи інші планети заселені живими істотами, не можна так довго, доки міжпланетна експедиція не подасть позитивного чи негативного доказу. Жоден телескоп не може нам уможливити побачити мешканців Марса, якщо б такі справді існували, будівель на планеті Венус чи звірів, що заселяли б праліси на Юпітері. Правда, астрономам вдалося набагато збільшити потужність телескопів. Для прикладу можемо навести таке: модерний телескоп може точно побачити зерно кави, віддалене на 600 кілометрів, але зорі є надто задалеко, щоб розрізнати на них поодинокі предмети. На нашому найближчому сусіді — місяці, віддаленому від землі приблизно на 384.000 кілометрів, можемо, з допомогою найсильнішого телескопу, розрізнати об'єкти величини мешкальних блоків. Найменші предмети, які ми могли б побачити на Марсі, що віддалений від землі на 60 мільйонів кілометрів, — мусили б мати віддалу не менше 20 кілометрів. Це ж саме стосується і до Венус. Всі інші планети є кількакратно віддалені від нас, як от Марс. У наслідок цього, можливість побачити щось точніше, а головно живі істоти, стає ще меншою. Тому то астрономи не є в стані відповісти на питання: чи існує

життя на інших, крім землі, плянетах? Вони можуть нам тільки сказати, на яких зорях чи плянетах існують фізичні та хемічні передумови для евентуального життя.

Але що ми, властиво, розуміємо під поняттям «життя»? Не зважаючи на велику масу дослідчих праць на цю тему біологів, лікарів та хеміків, ще досьогодні не вдалося відгадати суті життя. Нам відомі найменші «живі істоти», які за певних умов заховуються так, як бактерії, в той час, коли за інших умов вони є мертвовою матерією. Тут перебуваємо, здається, на межі між живими і мертвими субстанціями, однаке, властивої різниці ми ще не відкрили. Можливим є усталити, які є необхідні передумови для того, щоб на якійсь плянеті у всесвіті могло існувати життя. Найменші живі істоти віруси і бактерії є дуже невибагливі і мають величезну спроможність достосуватися до оточення. Чим складніша будова живого організму, тим більші його вимоги і тим важче йому достосуватися до оточення.

Якщо візьмемо під увагу людину, то побачимо, що без світла, повітря, сонця, води, фльтрів і фавні та в умовах великих коливань температури — вона не спроможна жити. Багато родів бактерій не потребує для процесу дихання кисню. Для багатьох з них кисень становить сильну отруту. Є певні роди вірусів, які своєю будовою витримують температуру на кількасот ступенів тепла чи холоду. Тому можна б припустити, що існують живі організми, які для процесу дихання можуть мати не кисень, сірчаний водень чи кварц. Але ми знаємо сьогодні, що вуглець є передумовою всякої життя. Не існують жадні живі істоти, до складу яких не входив би, бодай якоюсь мірою та формою, вуглець.

Довкола нашого сонця, всередині якого можна б змістити більше, ніж 1 300 000 земних куль, кружляє дев'ять великих і безліч мініатюрних небесних тіл. Всі вони кружляють безперервно вже два мільярди років, бо такий приблизно вік нашої плянетної системи — за весь час тими самими своїми шляхами, довкола сонця. Чим більше від сонця є плянета до Плуто, тим швидше вона обігає його. Найближче від сонця є плянета Меркур. Для того, щоб обійти довкола сонця, вона потребує 88 днів, тоді як Земля потребує один рік часу, а плянета Плутон — 250 років.

Пропорція величини в нашій сонячній системі, чи взагалі у всесвіті, є така величезна, що нам важко собі уявити. Середня віддаль плянети Меркур від сонця становить 58 мільйонів кілометрів; від сонця до Землі є 150 мільйонів кілометрів, а до найдальшої плянети Плуто — 5,9 мільярдів кілометрів. Так, як різними є віддалі плянет від сонця, так різні є їх проміри. І так, промір Меркура дорівнює одній третій проміру землі; Юпітер, найбільша плянета нашої сонячної системи, має в 12 разів більший промір, ніж Земля. Між Меркуром і Землею, доокола Сонця, кружляє Венус. Щоб раз обійтися доокола Сонця, вона потребує 224 дні. Ще більше, ніж Земля, віддалені від Сонця Марс, Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун і Плутон. Між Марсом і Юпітером є ще маленька плянета, які так само кружляють довкола Сонця. Декотрі з більших плянет мають свої місця, які кружляють навколо них; Марс, наприклад, має їх два, Юпітер — одинадцять.

Такою є в загальному сонячній системі. Щоб життя могло існувати на зорях, кометах чи зоряних мріях — є цілковито немисли-

мою річчю. Яка ж тоді плянета має найбільш відповідні умовини для життя, зближені до земних? Без сумніву, такою плянетою є Марс. Хоч він є вдвічі менший за Землю, а його атмосфера має менший відсоток кисню і водню, ніж земна, хоч на Марсі існують нижчі температури, а рік триває майже вдвічі довше, ніж наш, — все ж між обставинами на Марсі й на Землі можна провести багато паралель. Так, вдалося довести, що на Марсі є вода. Обсервовані на Марсі, з допомогою телескопів, забарвлення, що виступають щопівроку, вказують на наявність там рослинності. Недавно вдалося навіть довести, що на Марсі існує флорофіл. Білі бігуни на Марсі, в час весни на ньому, дають можливість спостерігати таяння. Пересічна температура цієї плянети є на 20° нижчя за земну. Клімат, у наслідок рідкої атмосфери, більш мінливий, ніж у наших умовинах. Помірі доводять, що на Марсі, на його рівнику і півдні панує температура 20° тепла, в той час як на його бігуни температура спадає до 70° нижче нуля. Припускають, що на Марсі є рослини і нижчі типи звірят, однаке, вище розвинених істот на подобу людей там немає.

Тому, що Венус цілковито окутана густою масою хмар, які захривають її поверхню, ми знаємо про її будову дуже небагато. Нам неточно відомо, в якій ритмі змагаються там день і ніч, або в якому протязі часу вона обертається доокола своєї осі. Невідомі також температури, які є на її поверхні. Помірі у вищих шарах атмосфери Венус свідчать, що там панує температура 35°. Однаке, на цій основі не можна нічого сказати про температуру поверхні, бо у вищих шарах земної атмосфери температура доходить до 55°. Припускають, що температура поверхні Венус вагається між 80 і 100° тепла. Тому немислимим, щоб у цих обставинах могли жити вище розвинені створіння, що, однаке, не виключає існування та-кож нескладних організмів, як от бактерій.

На найближчій до сонця плянеті — Меркурі життя має ще менші шанси. У наслідок невеликих розмірів, він взагалі не має атмосфери, і тому передбачувані живі істоти не мали б жадної охорони перед тамтешніми дуже сильними проміннями сонця. Крім того, на поверхні Меркура температура доходить до 300° тепла.

Головними складниками атмосфери на Юпітері, Сатурні, Урані та Нептуні є метан (CH_4) і амоніак (H^3). Це не є перешкодою для існування життя, бо й вони могли б служити для дихання, за наявності відповідно пристосованими органами дихання. Припускають, що поверхня Юпітера ще перебуває в розлеченому стані й тому всяке життя на ньому немислиме.

Низькі температури, що стоять на більш віддалених плянетах, дозволяють нам заперечити тамтешню наявність вище організованих істот. Плянета Плuto, Місяць і безліч малих плянет, також не мають сприятливих умов для існування на них життя. У нашій плянетарній системі наявність життя вище організованих організмів можна сподіватися тільки на Марсі і Венус, але і ці істоти не дорівнювали б людям.

Нові пляні подорожі на місяць

На думку англійських дослідників можливості міжпланетарних летів, подорож на місяць мусила б відбуватися трьома етапами. Найбільшу частину цієї дороги треба б було відбувати з допомогою Супер-Ракети. Ця Супер-Ракета мала б будуватися лише в міжпланетарному просторі.

Пляни для такого лету з трьома етапами були подані на Міжнародному Конгресі астронавтів в Цюріху трьома англійцями. Згідно з тими плянами, на початку повинна бути вистрілена з землі ракета, з крилами висотою на 800 км. На тій височині ракета мала б кружляти довкола землі. Знову ж, на тій самій височині мусила б бути побудована Супер-Ракета з алюмінійових частин, надісланих із землі. Пальним для міжпланетарного лету має бути кисень і нітратна кислота.

Супер-Ракета, прилетівши до місяця, не має на ньому приземлюватися, але стати його супутником, тобто, літати довкола нього. З ракети треба б було вислати трьох людей, малою ракетою, на місяць. Ці люди, одягнені у відповідні вбраниння, мали б можливість приземлитися з малою ракетою на поверхні місяця і відтак, з її допомогою, повернути на борт Супер-Ракети.

Творці цього пляну твердять, що ще до можливості такого полету є багато інших проблем до розв'язання. І так ще не є відомим, як довго людина може зносити діяння космічних променів, які на височині 800 км. є надзвичайно сильні. Також ще невідомо, як утримати пальне в тих обставинах. Далі, дуже великою небезпекою для міжпланетарних полетів, є можливість зударів з метеоритами.

Переважне число небезпек, які грозять під час міжпланетарного лету, можна, для іх вивчення, створити у лабораторійних умовах. Одначе стану, в якому б не діяло жодне тяжіння, не вдалося ще створити, а цей стан під час такого полету напевно існує. Фантастичні речі мусять відбуватися в міжпланетарній ракеті, яка вилетить поза земну атмосферу і на неї перестане діяти сила земного тяжіння. Залога і все, що не є міцно прикріплене, починає безладно підноситися й літати. Волосся стає догори, вилиті плини підносяться у формі кулі в просторі, сидіти і лежати буде неможливе.

Постає питання: чи взагалі можливе життя без сили тяжіння? Кровообіг і дихання напевно могли б відбуватися нормально. Автоматична фото-камера робила знімки з поведінки мавп і мишей, які були вистрілені ракетою на висоті 80 км. В час перехрещення критичної точки звірятя почали безладно бити ногами, не можучи знайти жадного опертя. Зроблені одночасно виміри показали, що пульс, дихання і кровообіг не змінювалися.

Що, однаке, буде переживати людина, на яку перестане діяти сила тяжіння? Чи витримає його нервова система? Чи вона буде в стані виконувати ще якісь рухи? Чи буде мати почуття, що падає у безконечну безодину і при цьому буде втрачати свідомість, чи це вільне укладення в просторі буде схоже на чудовий сон?

До цього часу відповіді на ці питання спиралися виключно на припущеннях. Останніми часами люди, маючи можливість досліджувати стан, у якому не діє на людину сила тяжіння, завдяки

методі, якої творцем є д-р Гайнц Габер, — починають мати про це ясніші уявлення. Габер вийшов з того положення, що граната, вилетівші з люфи гармати, аж до часу її удару чи експлозії, весь час лету перебуває в стані, у якому не діє на неї сила тяжіння. Він зробив з того висновок, що і на летуні, який летів би з великою швидкістю по шляху, подібнім до того, який робить граната, — не діяла б сила тяжіння.

Летун, що вперше летів із швидкістю більшою, ніж швидкість голосу, відважився і на цю спробу. І справді, коли його ракетний літак з великою швидкістю почав летіти по лінії, подібній до лінії лету гранати, на нього перестала діяти сила тяжіння.

Він оповідає таке: «Протягом цих 30-ти секунд почали діятися неймовірні речі. Мені почало здаватися, що я безперервно падаю вниз, хоч я був свідомий, що моя машина якраз в той час піднімається вгору, а сам я міцно прив'язаний. Мені здавалося, що моя голова от-от розлетиться, я стратив майже зовсім орієнтацію. Далі мені почало здаватися, що я кручуся, але взагалі без жадного напряму, так, немов би я сидів на великій кулі, що крутиться у всіх напрямах. Мене нудило...».

Література

Ф. КОВАЛЬ

ПОБАЖАННЯ

Тут, як поет, я б міг співати,
іти крізь ніч в німих віках,
для поколінь води черпати,
тимати свічку у руках.

Шоб з хмар горіння сонця кли-
[кати,
вночі жевріння ясних зір,
коли журба прийде велика —
іти ночам наперекір.

З ЦИКЛЮ «ПОЖЕЖІ»

* * *

Ввижастесь: розлогий сад,
за ним розкішний лип обличчя,
нанизаних в довільний ряд,
кругом паркан, стара криниця,
акація, що я садив,
дуб, що під ним збирав я жолудь.
і срібло збіж батьківських нив,
і дім, куди ходив до школи;
каплиця, цвинтар із хрестом,
і біла хата з виноградом —
усе, усе, неначе сон —
дитини в рожах смілий задум.

Над річкою я жив колись,
де хвилі вод пестили лози,
де шепті трав з акордом рожі
в гармонію з чуттям злились.

Шукав я там таємних зел,
як ще бродив малим хlop'ятком,
як ще збирав в мале горнятко
сунниць дрібних. Відтак орел
в душі ровп'яв потужні крила,
палкий вогонь в ній розіклав.
І від тоді чудесний сплав
я з дна П, мов перлу, вийняв.

З НІМЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

К. БРЕНТАНО

ОТЧИЗНИ ПОЧУТТЯ

Я вітер віо
І хвилі розбіг.
Блажен єси краю
Прапредків моїх!

О небо сумирне!
О зела землі!
Вам буду я вірний
Всяк час і всі дні!

Як хміль обвиває
Сердечно дуби,
Так, серце безкрає,
Все тут полюби!

Став легіт недвижний
І лист не здигне —
І чую я, ніжний:
Тут люблять мене.

Блакитне, як близько
Ти в ріднім краю —
Як тут із колиски
До зір дістаю.

О Райне величний!
Котися і плинь!
Вертайся, довічний,
Мене не покинь!

Мій отче, як тужно
Без тебе я жив,
А нині знов мужньо
Підношу я спів.

Ти сина окрити
Жадаеш грудьми.
О світлий, ці квіти
Як дар мій, приими!

П е р е к л а д М. О р е с т а

Ю. Г.

Валеріян Підмогильний

У славній шерезі діячів української літератури 20-тих років, письменників, що розпочали свою творчість під безпосереднім враженням самостійності України та буряної доби визвольних змагань, Валеріян Підмогильний, що саме тоді розгортає свою літературну діяльність, відзначився небуденним талантом, надзвичайно глибоко і вразливо сприймав всі події, що розгорталися тоді на Україні, і коли після тратічного висліду визвольної боротьби

батьківщина опинилася в новій неволі, надзвичайно майстерно передав психологію людини в обставинах нового пореволюційного життя, її розчарування з приводу нездійснення надій на визволення нашії, з приводу нового поневолення.

Поразка визвольних змагань наклала тяжкий відбиток на творчість Підмогильного. Руйнування заповітних надій на визволення батьківщини змусили його задуматись над ціллю дального життя, над проблемою смерти, застановитися над питанням, чи не краще загинути в боротьбі за свободу, ніж жити в неволі.

Герой оповідання «Гайдамака» Олеся перед стратою цілком спокійно роздумує над пройденним життям: — «ну що мені тепер?, ну, повмирали батьки, і я через годину, день, два, місяць — теж помру. Та що ж? Га! А Бог. Може порятус. Господи, прости й помилуй... Ну, я помру, другий, третій. Приде час, повмирають всі мої співучні й учителі. І нічого. Земля не перевернеться. Один раніш, другий пізніш... Смерть — дрібниця. Родився — помер. А перемежок між цими бігунами — життя. Це формула. Підставши цю формулу людині — кінець, помре». Герой спокійно, без хвилювань сприймає неминучість смерті і гордий тим, що вмирає за Україну.

В драматичному етоді «Смерть» автор виводить духову перемогу над смертю. Засуджений на смерть, свідомий своєї жертви, вітає смерть, сприймає її як чарівну золотокосу жінку: «Ви смерть, якої я так боявся! Тепер я радий був би двічі на день помирати, аби тільки бачити вас. Бачити ваше золоте волосся й, може, колинебудь замінити кого з вашої челяді». Свідомість, що іх жертва потрібна для батьківщини, надає героям Підмогильного сили й мужності без страху дивитися в очі смерті.

Песимізм і сум, що оволоділи Підмогильним з поразкою визвольних змагань чимдалі підсилюються. Письменник починає переконуватись, що долею людей керує «сліпий випадок», що всіх затискає «жилава й костиста рука буття, яка «без жалю і радощів» керує всім на землі. Автор приходить до висновку, що в умовах комуністичного суспільства сумління перетворюється на забобон, «скрізь брехня й отруканство».

Втрата світлого ідеалу, заради якого варто було жити й боротись, сіре буденне існування, дрібничковість вдач і бажань визначають навколоїнне життя, яке в очах його втрачає своє значення, не приносить радості, не активізує. У низці своїх оповідань («Добрий Бог», «Проблема хліба», «Собака») автор має це навколоїнне життя, зображене брак високих ідеалів, дріб'язковість, гонитву за шматок хліба, страшенній занепад моралі.

Часами у своїх пессимістичних ствердженнях Підмогильний наближується до Шпенглера. У великій повісті «Остан Шептала» має він підприємство, що колись виразило кипучою працею, а тепер наслідком загальнюю руїни стоїть зруйноване, мовчазне й нерухоме: «Шептала ходив між бліскучими велетнями і торкався їх рукою. Вони були холодні: не сон, а смерть спинила їх. То смерть прийшла серед стону й зітхань напружених рухів, серед метушливого дзичання колін і пасів. Тоді білою парою вийшов дух з металевого тіла, з сичанням заклякли швенделі в останнім пручанні та помалу захолонули казани».

Герой оповідання «В епідемічному бараці» Антось зростає як

людина автомат, не виявляючи ніяких дитячих зацікавлень і прагнень і в десять років стає вже мало не старим, втомленим і розчарованим життям.

І в своїх ранніх оповіданнях на міські теми і в пізнішій великий повісті «Місто» Підмогильний розгортає широкі образи бурхливого міського життя. «Місто шуміло й хвилювалося, кипіло й реготало. Життя виштовхувало вдень на вулицю його тисячі, десятки тисяч людей, котрі заклопотано бігали, метушились, щось думали, обмірковували, сміялися, плакали, сподівались і, нарешті, помирали, — все це іноді тут же на вулиці, а здебільшого під залишими дахами кам'яних мурів, що самі ж і утворили собі, аби ховатись на ніч для спочинку й кохання. Ті, що знесилені і виснажені хворобами й турботами, конали... а життя вигонило на опорожнене після них місце десятки нових людей, котрих родило кохання під залишими дахами кам'яних мурів».

Часами, коли беззмістовність і безглуздість цього потворного життя стає надто тяжкою, у письменника спалахує жагуче прагнення до боротьби з ним, до акції, до чину. В його уяві встають недавні героїчні епізоди визвольних змагань, повстанські рейди, безкрайя відвага борців за волю України. В оповіданнях «Повстанці», та інших виводить він образи таких людей.

Невелике, але дуже глибоке своюю ідеєю оповідання «Іван Бойсий» є виявом полум'яного протесту автора проти окупанта України, що створив потворні людські стосунки, що знівечив життя цілого народу, скалічив душі молоді, що руйнує родини, сіє безвірицтво й аморальність.

Герой оповідання, злідений селянин, що не має нічого, крім подертої сорочки, але пройнятий глибокою вірою в можливість вогненним словом, гарячою проповіддю промовити до серця людей, збудити в них пристану національну свідомість, релігійні почуття, розкрити їм, що вони перебувають в лабетах диявола, з яких можуть визволитись і стати на новий шлях волі й оновленого на високих християнських засадах життя. Вінходить по селах, своїми натхненними промовами запалює слухачів, своюю незвичайною постаттю, великою ідейністю та безкомпромісівістю справляє на них величезне враження. Навколо його ширяться в народі різні легенди. Оповідають, що ні збройні сили, ні урядові заходи не можуть перешкодити йому в його служінні високій ідеї. Представники влади, що намагалися скопити його, чи стрілити в нього, під вражінням одного його пронизливого погляду чи пророчого слова відступали перед ним, опускали зброю, робились безсилими. Лише крадькома ззаду, пострілом у спину люто розправився з ним поліційний урядовець.

Відзначився Підмогильний і прекрасними описами української природи, оспівуванням «теплої, ласкавої і таємничої» ночі, «коли співає земля, коли прокидаються зорі», «коли все тихо навколо, коли всі сплять». Щодо цього особливо гарне є його оповідання «На селі».

Добре знаючи французьку мову, Підмогильний збагатив нашу літературу високомистецькими перекладами Моласана.

Влучно відзначає Сергій Єфремов, що сила Підмогильного — в зображені сучасної йому людини з часів новітнього поневолення України, людину з усіма її хитаннями, непевністю, розчаруванням, часами байдужістю, часами нахилом до містики, усіма ознаками,

породженими ненормальними людськими відносинами советських часів.

Яскравий письменницький талант, глибоко-психологічна характеристика героїв, оригінальність композиції, влучність схоплених деталів, сурова простота виразу, добірна українська мова — це ті характеристичні ознаки Валеріяна Підмогильного, який своїм засудженням поневолення України і послідовним `запереченням нових форм життя був страшний окупаційному режимові і на початку 30-тих років зник безслідно так само як і Антоненко Давидович, Епік, Плужник, Куліш та багато інших українських письменників патріотів.

ВАЛЕРІЯН ПІДМОГИЛЬСЬКИЙ

Іван Босий

Люди його бачили часто. Він несподівано з'явився в спепу на шляху, чи вийшовши з-за могили, чи випроставшися в яру, високий, кремезний, без покриття, в лахміттях, що окривали його загрубіле тіло й груди, порослі густим волоссям, босоніж, рудий, із настубурченовою бородою й патлами, що падали йому на плечі й спину. А в руках у нього кострубатий кийок, що він його стискував і торсав.

Він спиняв підводи, що сунулися шляхом, без мови, самим власним рухом своєї патериці; ті, що зустрічали його вперше, німіли від здивування, а хто вже бачив був його, злазив із підводи і здіймав шапку. Він наблизався й кинувши гострий погляд із-під навислих рудих брів, підносив над землею кийок і казав повільним урочистим голосом:

— Я, Іван Босий, посланець неба, кажу вам. Бог із високости поклав мені слова на уста й запалив вогнем мені душу. Бог загострив мені позір, і я вгледів усі неправди, всю ненависть, злобу й лютість, що розлилися по землі як дике море. Я бачив душі людей, де не було Бога, душі облудні і злобні, де розсівся Сатана, як на троні. Я бачив пограбовані церкви, роздерті ризи, закаляні чаши, пропстрілені ікони. І ніде я не знайшов слова Божого, не натрапив на Його святий образ. І сказав мені Бог: „Великий гріх содіяли люди. Вони кинулись один на одного, мов скажені вовки, забувши, що Я кожному дав те, що потрібне. Вони прийняли й на покуті посадили дітей Антихриста, що підбурюють їх на беззаконія, обіцюючи рай на землі. Вони числять себе вищими за Бога й за-

сліплені споруджують нову башту вавилонську. О, божевільні, я скараю їх посухою, як колись скарав був потопом. Я замкну всі дощі й крапля води не впаде на землю. Висихатимуть криниці, річки й моря, никнутиме хліб по степах, і люди жертимуть одне одного тим, що всі захотіли ласувати. Матері роздиратимуть свої діти як вовчиці, всі багатства, на які поласились люди, їм нінашо не згадується, і той рай, що обіцяли їм діти Антихриста, буде їм пеклом, прокляттям і смертю. Так сказав мені Бог... Люди, люди подивіться навкруги, побачите пониклі хліби, що благають роси, погляньте на луги, позбавлені паш, почуйте стогін землі, який не дано пити, скажіть, чи не справдіжується кара Господня? Зазирніть собі в нечисті душі, і скажіть, чи не пекло вам у душі, чи не прокляття й смерть? Схаменіться, люди, прозріть свої злочини й покайтесь! Проженіть сатану звого серця і дітей Антихриста з-поміж себе. Освятіть мечі й станьте на захист Бога. Затопіть свої гріхи в крові тих, хто олукавив вас, і принесіть вечірню жертву Богові. Тоді впаде дощ на ваші землі. Й ласка Божа вам у серця..."

Його слухали, схиливши голови, не насмілюючись підвести очі до обличчя, щоб не ошмарлитись. Закінчивши, він поволі простував навмання, не оглядаючись, а люди дивились йому услід, повні сумніву й страху.

Коли він казав про мечі, які треба освятити, та про кров, якою треба принести жертву, в очах йому запалювався огонь дикий, кулаки стискувались, і кийок високо підносився над землею. І ця кривава мова хилила слухачів до кісток, заливала їм мозок малюнками лиха й огиди громадянської борні; перед ними поставали гріхи, що кожний їх мав, бо кожний привласнив чуже й зійшов із шляху, яким досі йшов був. Страх огортає усю їх істоту, і вони несли з собою додому пророчі погляди й пророчі слова.

Іван Босий спиняв усіх, кого натрапляв серед степу, де він пробував — виряджених на села партійних робітників, радянських службовців, селян, селянок, навіть дітей, — і всім вирізблював у душі свою мову, заклики й погрози.

Всі покірно вислухували його, бо в нього був дикий запал і страшна певність. Ті, що сміялись потім із нього, у глибинах душ мали іскринки його очей, і в ухах їм жили його слова.

Ніхто, врешті, не знав, де він жив і як жив. Він ніколи

не заходив у села, і бачено його тільки на великих шляхах, що вели до міста. Часом одного дня його зустрівано в різних місцях, часто не десятки верстов оддалік. Починало здаватися, що він не один, а що багато їх заселило степ, що вони скрізь як знаки Божого гніву й попутчення. Степи й шляхи ставали таємничі, оживали й заселялися душами. Селяни виїздили в поле, страхуючись зустрінути Босого, його погляду й закликів, що раз-у-раз бурили їм душу, бо дощу не було, жита горіли, худла худоба, а життя ставало нестерпучо важке з його мобілізаціями, реквізиціями та несправдженими сподіваннями.

Старі люди, баби й діди, серце яких не могло вмістити сучасного зла, яким здобутки революції здавалися прогульниками, — бачили в пророку правдиве віщування небесної кари, ожкали й зідхали, розпросторюючи тугу та млість, шамотіли про загальний голод, смерть і кінець світа. Вони кликали грім на дітей Антихриста, на комуністів, що повели брата на брата. Ці балачки, що провадились у кожній хаті, творили напруження, родили чекання вибуху незадоволення.

Ті, що їхали в степ на поліття, бажали вже зустріти Босого, насититись його мовою й наважитись. Жінки вночі блукали шляхами з хворими дітьми, сподівались чуда. Бо, переказували, бачено, ніби вночі він ходить не сам, і той другий, що з ним, то янгол Божий, що приносить йому накази й іжу. Казали, що тіло його непроникнене для куль, що комуністи висилали були на нього військо, але рушниці погнулися й червоноармійці попадали ниць.

Круг його імені швидко зростали легенди, а степ, де він ходив, укривався вогняними слідами його ніг і репався, прагнучи крові.

Аж ось, несподівано, він завітав у село. Було над вечір, і сонце вже сідало за садами, лишивши на небі червону смугу, мов розятту рану. В тихому повітрі розлилася містя радість спочинку.

Він ішов великою вулицею, мірно довбаючи порох кийком, не зважаючи навкруги, мов недобачуючи людей і землі.

Його відразу помічено, і до тинів посипались люди. Поперед нього вже котилася поголоска пр йог прихід. Із бічних вулиць збіглась цікава дітвора, дібали діди й баби на-пів-роздягнені на ніч, простували жінки, чоловіки, і всі купчились у велику юрбу, що сунулась за пророком

і невиразним голосом, побільшувалась і заливала село. Хати остались порожні, по дворах завили перелякані собаки.

Він же спокійно прямував до церкви. Так само повільно він зайдов в огорожу, яку вмить заповнив народ, зійшов східцями на притвор і спинився перед замкненими дверима.

Все принишкло в чеканні; юрба стояла непорушно, мов завмерла, тільки хвіст її, що простягався далеко геть, приглушене хвилювався й шумів. Збоку наспів ошерешений піп і вмить затерся серед натовпу. До сходів заклопотано притискувався захеканий голова сільради з двома міліціонерами, але й вони врешті безпорадно загрузли в людській гущавині. Всі дивились пильно на Босого, що його постать, затъмарена присмерком, виросла у велетенську скибу, побільшена розпеченою уявою та величнім рухом, що ним він підніс дороги свої руки.

Він стояв так із хвилину, простягнувши руки до неба й підвівши голову. Потім, серед юрбової тиші, завиненої мороком, почулись його слова: „Боже Всесильний, Боже Великий, Боже Спасення! Ти, що послав мене, одімкни двері храму Свого переді мною”.

Він поступився кроком наперед; під дотиком його руки впав залязний замок і широко розчинились церковні двері. Стоголосний гук мов зойк раптовного болю, знявся над юрбою й покотився селом... Натовп ринув у церкву, враз залив її рухливим тілом, перекидаючи ставники й корогви, розчавлюючи один одного з плачем-стогоном, благанням. І відразу знову все стихло в тяжкому мов передсмертному, напружені.

Іван Босий пройшов крізь царську браму у вівтар і добув із шафи святу чащу. Наливши в неї вина, він поставив її на престолі й скилився перед нею навколішки. І ввесь натовп безтямно впав додолу, надушуючи один одного, шматуючи одежду, затримуючи вигуки болю й захоплення. А знову за мить запанувала тиша, посріблена місяцем, що сипався крізь загратовані вікна.

В загулому повітрі, отяженному вогкістю старих мурів, повстало його мова, що падала присутнім на серце ударами гострих ножів.

— Боже Всесильний, Боже Великий, Боже Спасення! Ти, що кров'ю записав заповіти свої, Всемогутній, поверни це вино на кров Свою — чисту, омий і очисти ще раз нас грі-

шних, що припадаємо до ніг Твоїх із молінням! Боже, зглянься на нас!

Він замовк і простяг над чашею свої довгі руки, благословлячи. Натовп лежав перед царською брамою, тремтячи з жаху, відчуваючи, що Бог схиляється над чашею й творить чудо.

Іван Босий встав і вийшов з чашею на амвон, усі ще більше припали до землі, готові прийняти страшне причастя.

— Нечестиві! — гукнув він. — Нечестиві й грішники! Ганьба на вас! Ви поласились на чуже добро, ви грабували, як злодії, забувши заповіти Господні! Тяжка й безмежна кара на вас, посіпак диявола! Зникне вода, здичають степи, і ви ковтатимете землю, проклинаючи себе й дітей своїх! Поки не пізно ще прихилітися до Бога, повстаньте на синів диявола, проженіть тіні пекла з-поміж себе! Потопіть свої злочини в нечистій крові й нею змиите свої степи. Благословлю вас кров'ю Господньою на кров.

Він перехрестив чашею юрбу, що простяглася перед ним у на-гівтемряві, а потім наливши з чащі вина собі на жменю, близнув ним перед себе. І враз ніби скажений вихор повстав із-під землі! Навкруги задвиготіло, затріщало, падало й торощилося, а юрба, заревівші, в плачу й зойках, кинулась до пророка. Той швидко зачинив царську браму й вийшв на повітря маленькою вівтарською двериною.

Круг нього знову заколихалась юрба. Перед ним падали навколішки, хапали його руки, цілували й шматували дрантя, що закривало його тіло. Він мовчки сунувся вперед, байдужо переступаючи через тих, що впали йому на дорозі. Його свита була обідрана до пояса, ноги оголені до колін і сорочка розпанахана на грудях. А він простував, удивляючися в темну далечінь, ніби вбачаючи там святі таємниці, що були тільки йому досяжні й зрозумілні.

Так дістались вони на край села, і Босий іспинився. Він підніс кийок, і все стихло, мов перед гетьманською булавою.

— Верніться до домівок своїх, — промовив він: — пам'ятайте: кров Господня гукає про помсту!

Він пішов геть і тихо розтанув у місячному свіtlі, а натовп поволі повернув на село, де тужно завивали самотні собаки.

У повіті стало неспокійно. З'явились невідомі отамани, і молодь, добувши приховану зброю, купчилася у ватаги та хovalася по ярах. Уночі розвінчувано рейки й грабовано потяги, що йшли шкеребертъ під косину. Круг міста утворилось зачароване коло, яке не міг переступити комуніст, чи радянський службовець, не наклавши головою. Життя якось принишкло, мов над землею нависла хмара.

І так тяглося, поки бунтливу округу не залито загонами війська, що пройшло, розчавлюючи всі ознаки повстання.

• Були якісь невиявлені зв'язки між повстанцями і людиною, що звала себе Іваном Босим. Він одіграв у ньому таємничу роль. Переказувано, що він одвідував ватаги й благословив бандитів. Несподівано серед ночі він із'являвся в постанському таборі, будив усіх і переливав свій запал ім у серця. А коли пощастило оточоти його одного разу, він так запоморочив червоноармійців своєю мовою, що ті не тільки випустили його, але навіть частиною приєдналися до повстанців.

Все це змусило, врешті, комітет партії окремо обговорити справу з Іваном Босим. Зроблено відповідну постанову й начміліції доручено її виконати.

— Це цікаво, — сказав той: — я ніколи ще не воював святих.

Вони зустрінулися незабаром, коли начміліції з міліціонером повертається верхи з села, перевівши слідство про крадіжку. Міліціонер перший побачив Босого й, затримуючи коня, стурбовано промовив до начальника:

— Товаришу, он іде Босий...

Начміліції подивився в той бік і побачив за пів-гони високу людину, що, не хапаючись, сунулася на них, без шапки й без взуття. Він посміхнувся, помацав рукою револьвера, що висів йому збоку, і звернув коня назустріч Босому.

— Я маю до нього справу, — сказав він міліціонерові: — бач яке опудало! Горобців би ним лякати на баштані!

Міліціонер непевно посміхнувся.

За кілька кроків до Босого начальник міліції спинив коня, видобув револьвер і гукнув:

— Ти хто?

Іван Босий теж спинився, підвів голову й опалив начміліції своїм поглядом.

— Я Іван Босий, якого небо послало зняти людям полу-

ду з очей. Великий Бог загартував мені душу й поклав на уста мені слова...

Він казав те, що звичайно промовляв, зустрівшись з дюдьми; погляд його вперто ловив очі начміліції, і того неприємно вразило висохле обличчя пророка й обурила певність, що з нею лилась його мова.

— Сховай собі Бога в кишеню! — зареготовавши, гукнув він: — покажи документи! Де твоя посвідка?

Босий замовк на хвилину, а потім, ступивши до начміліції, раптом підніс угому руки.

— Бог мені посвідка й захист, ім'я Його записане на моєму чолі.

Іхні погляди, врешті, зустрілись, здивований начміліції перестав сміятися. Він побачив, що тут має бути якась дивна боротьба, зовсім не схожа на ті, що йому доводилося досі мати. Іхні погляди скрестились, як шпади, і вони напружені дивились один одному у вічі! За хвилину начміліції почув, що в'януть його очі й бається його душа. Він затремтів, ніби падаючи, перед ним потъмарніло, і він сам ніби потопав у сухих хвилях, що падали йому на голову, як розпечений пісок. Тоді скрививши обличчя, він з'єдав усі сили і наставив револьвер на груди пророка.

Когутик клацнув, а пострілу не було.

Міліціонер, гукнувши з жаху, подався навпростець, а начміліції, облившися потом, випустив револьвер додолу й безтямно відсахнувся назад на сідлі.

Іван Босий поволі опустив руки й, показуючи пучкою на начміліції, промовив із непорушним спокоєм:

— Прокляття на тебе, що наважився піднести руку на слугу Господнього. Хай грім уразить тебе з ясного неба і земля хай викине твої кістки!

Він посунув далі, дзьобаючи шлях своїм костуром. Начміліції з огидою ворухнувся на сідлі, ніби хотів струснути з себе щось сороміцьке. Вся істота його була збурена, а термосіння заваджало отримати й з'єднати думки.

— Що воно таке? — прошепотів він:

Він, що рубав був шаблею людей, що брав участь у масових розстрілах, — він ізлякався божевільного старця! Ганьба!

Кипуча злість опанувала його, і, похапцем сплигнувши з коня, він кинувся наздогін Босому, здіймаючи на ході карабін із-за спини. Не добігши його кілька десять кроків, начміліції став на коліно, націлився й стрільнув. Пророк захитався й упав.

Задихуючись від радості й хвилювання, начміліції підбіг до Босого; той харчав, лежачи ниць, і ворушився всім тілом, мов комаха, що її взято на пришпильку. Начміліції стрельнув йому ще раз у голову, зневажливо перекинув його ногою горілиць і став насолодно розглядати його обличчя, заюшене кров'ю, та скандзублені члени.

СТЕПАН ГЛІД

ЗОЛОТИЙ ПСАЛОМ ДАВИДІВ

Боже, Ти во гніві покинув був нас
І нашою землею сильно затряс —
Розірвав її, а нас розлорошив.
І Ти напоїв нас отруйним вином,
І вчинив, що народ Твій чорним рабом
У тяжких муках до Тебе голосить:
— Поверни вже, Боже, нам ласку Твою
І зціля розлами у нашій землі,
Що захиталась перед навалою,
Бо Ти вже дав прapor вірним Тобі,
Щоб збиралися стати за правдою —
Стати за тих, що зберіг перед згладою...
— Були ж, Боже, Тобою відкликені,
А тепер, хіба ж не станеш Ти з нами,
Щоб любі Тобі були визволені?
— Піднеси ж правицю і дай поміч Твою,
Зішли перемогу над ворогами,
І ми з Богом покажемо силу свою.

ПЕТРО КІЗКО

ОБЛИШ ПЛАЧІ

Чи ти збагнеш, чи зрозуміеш,
Чи зважиш днів оцих vagу?
Коли б хоч частку вихровію
Ти зміг пізнати в цім бігу,
Тоді б для тебе заметіль
І завірюха найстрашиша
Були б, можливо, як постіль,
Як урочиста храму тиша.
Тоді б для тебе горя чаша
Здалася б виквітлим вином

І розпростерта кривда наша
Злетіла б радужним крилом.
Тоді б у немочі твоїй
Зросла б велика мужня сила
І на закутині сліпій
Сліпа розпуха не тужила б.
Облиш плачі! Над нами сміхом
Кружляє витвердлій час.
Бо що ж твое для когось лихо,
Коли ридає кожний з нас?

Суспільно політична думка

Дещо про аргументацію

Уривок із листа до В. П. Проф. Г. Ващенка

От у числі 605 паризького «Українського Слова» прочитав я початок статті О. Зінкевича п. н. «Дивна співзвучність обвинувачень». В тій статті цитатами з большевицької російської преси (М. Бугайова й І. Сталіна) він намагається довести, що Ваші, чи взагалі протифільтровські виступи є «співзвучні» з большевицькими, а тим самим виходить, що кожен з нас, хто б насліювався виступами проти хвильовизму, робить большевицьке діло. З тими, вже заявленими аргументами, час покінчти раз і на все!

Sic duo faciunt idem — non est idem! Коли двоє роблять те саме, то воно не є те саме. Так і в данім випадку. Російські большевики ненавидять Хвильового-большевика за те, що він не додержав їх генеральної лінії і ніби ухилився в бік «буржуазного націоналізму» й «сепаратизму». Українці ж (бодай не з большевизовані...) ставлять у вину большевикові Хвильовому те, що він взагалі *тієї* лінії держався: служив у ЧК, розстрілював українських патріотів, палив церкви і писав глибоко аморальні твори, а в своєму «сепаратизму» був нещирим, нераз каявся і практично служив своєму ідеалові — «затірній комуні», а не Україні.

Другий же, також заявлений аргумент, що ми Хвильового, либо, мусимо шанувати за те, що він пустив собі кулю в лоб — має таку ж, як і перший, вартість. Як цілком правильно каже Пані Гец — він те мусив зробити з найбільшою для себе вигодою (як от і чекіст — Панас Любченко і багато інших), щоб уникнути розправи в добре відомім йому большевицьким «застенкі», звичай якого він добре знов і співтворцем якого був сам. Тож, коли б за те і взагалі за його ніби «переслідування» большевиками мали ми його шанувати, то за прямою логікою така шана з нашого боку належала б і згаданому Панасові Любченкові, Юркові Кобубинському, Скрипникові, Шахрасі і їм подібним — українцям бодай по крові. А, може, й Л. Троцькому, Єжову, Ягоді й т. п. большевицьким прислужникам, бо про них же большевики писали й говорили ще гірше ніж про Хвильового?...

Тож і такій аргументації пора покласти край раз і назавжди! Логіка має однакові закони для всіх. I. коли в традицію нашої молоді увійшла пошана до «Грішниці», жого українцям і за духом і за кров'ю, то мусить насамперед зважити — скільки шкоди він зробив, а скільки уявленої користі?

Щодо впливу глоріфікації М. Хвильового на нашу сучасну молодь, то я певен, що українська молодь взагалі зможе розібратись в тім хаосі, який хвильовисти хочуть створити довкола його особи. Коли Хвильового контрабандою всувається між Петлюрою й Коновалцем, то цей спосіб пропаганди аж забагато говорить сам за себе. Бо ж не треба бути дуже мудрим, щоб зrozуміти, напр., різницю між Апостолом Павлом, що став ним із Савла, і Їдою Іскаріотом, який, признавши свій гріх, повісився. I коли в традицію нашої молоді увійшла пошана до «Грішниці», «Одергимої», «Боярині» і їм подібних геройнь Лесі Українки, то

наша (бодай націоналістична...) молодь з певністю зуміє сама відрізнати їх від панні Аглай з Москви, як може вона відрізнати й українську національну державу від «загірної комуни» та постаті тих наших героїв з УПА, що проти Москви чинно боролися і впали на полі слави від тих панів, які мусили самі покінчти своє зовсім не лицарське життя з тієї причини, що не завжди могли, чи не вміли, дотриматися «генеральної лінії» компартії. Якщо ж навіть ті «націоналісти» (які за таких себе вважають) гадають, що можна й належить підтримувати ідеологічний хаос коло постаті Хвильового, то тут і належить Вам подяка, Еп. Пане Професоре, за те, що Ви їх сміливо виводите на чисту воду...

Прошу прийняття вислови глибокої пошани до Вас і вдячності.

Віктор Андрієвський

21. 6. 1953.

Г. С.

“Вальдшнепи” Хвильового

Властиво, на такий твір хворої і аморальної людини, як «Вальдшнепи» Хвильового, не слід було б і витрачувати часу. Але фітільовщики уперто намагаються гльорифікувати Хвильового і доходить навіть до того, що називають його Богом (без лапок). А нещодавно видавництво «Україна» перевидало «Вальдшнепи». Крім того, фітільовщики для пропаганди свого «бога» використовують наші високі школи, очні і заочні курси. В цьому криється велика небезпека для українців, особливо для української молоді, бо пропаганда хвильовизму є по-суті пропагандою українського комунізму в його найгірший формі, бо хвильовизм включає в себе не тільки ідеї «загірної комуни», а також палплюження всього українського і садистичну аморальність. До того треба додати, що зараза фітільовщини, на велике нещастя, шириться серед української молоді, навіть тієї, що ніби стоїть на націоналістичних засадах. Прикладом цього може бути хоча б статті в «Смолоскіпі» і «Українському Слові» про Хвильового. На тій підставі, що большевики пишуть проти Хвильового, фітільовщики роблять висновки, що всі антихвильовисти роблять большевицьку роботу; а на тій підставі, що Хвильовий, уникаючи катувань в НКВД, застрілився, оголошують його національним героєм. Справді, дивна логіка. Коли так міркувати, то за національних українських героїв треба визнати Панаса Любченка, Затонського, Шумського, Чубара, Скрипника і інших українських зрадників, бо і їх засуджували большевики і дехто з них, як і Фітільов, попавши в безвихідне становище, пустили собі кулю в лоба.

Зрозуміло, що не вся українська молодь думає так, як автор статей про Хвильового в «Смолоскіпі», а все ж таки між нею можуть знайтися такі, що повірять пропаганді фітільовщиків. Особливо, коли таку пропаганду молодь чує з катедр високих шкіл, від людей, що мають звання «професорів», а тим більше таких, що звуть себе українськими націоналістами. Тому обов'язок українських патріотів — боротися проти зарази фітільовщини.

Визначаючи за собою цей зв'язок, я й хочу поділитися з чи-

тачами своїми думками про роман «Вальдшнепі» Хвильового, який для фітільовців став ніби евангелією. Широко освічена письменниця Ольга Гец, давня співробітница «Свободи», називає «Вальдшнепі» поганню, темною щодо змісту і нечувано бездарною щодо форми. Характеристика цілком правильна. Почну з сюжету. Сюжет «Вальдшнепів» до краю біdnий і аморальний. Людина не-відомої професії Димитрій Карамазов (так!) і доцент якоїс високої школи Вовчик приїхали на курорт, розташований на південній Україні, жиувати. Тут вони знайомляться з двома московка-ми-повіями Агласею і тьотею Клавдією. Перша вибирає собі Карамазова, друга — Вовчика. Розгортається жиування. У Вовчика і тьоті Клаві розвивається воно швидкими темпами, як у тварин, і протягом якихось двох тижнів доходить до свого природного кінця. Але Аглаза має більш складну натуру. Їй приемно розпалювати статеві пристрасності у Карамазова, їй дають насолоду ревнощі дружини його Ганни, і вона навмисне затягає гру, хоч з перших же днів знайомства з Карамазовим переходить з ним на «ти». Але кінець цієї гри має бути такий же самий, як і у Клаві з Вовчиком. Такому брудному сюжетові відповідають брудні, а іноді химерні й дикі розмови, що їх провадять між собою «герої» роману. Але іноді вони, ні з цього ні з того, переходят на політичні теми, при чому нічого виразного й чіткого в них нема. Отже, з боку формального «Вальдшнепі» є твір просто недотепний. Він стоїть значно нижче, ніж «Я» (романтика), бо в останньому все ж таки помітна талановитість автора.

Щодо ідейного боку, то «Вальдшнепі» з повним правом можна назвати твором антиукраїнським і вкрай аморальним. Хоч Фітільов-Хвильовий і вигукнув «Геть від Москви», але в його романі значно більше московського, ніж українського. Прізвище головного героя взято з роману Достоєвського, що є одним з найбільших московських імперіалістів. Головна героїня Аглаза — московка, так само як і її розпустна тітка Клава. І Карамазов (Хвильовий), і Аглаза з великою зневагою ставляться до України, її народу та її минулого. Як каже Карамазов, «на чорта вона (Україна) здалася така, якою ми її бачимо аж досі». А особливо обурливе ставлення Карамазова до найбільшого генія України Шевченка. Розмовляючи з московкою Аглазею, цей психопат і недоука заявляє: «Я хочу сказати, що з Тарасом Шевченком я нічого спільногого не маю». «Коли тільки це, то я рада, — відповідає московка. — Саме таких людей бракує нашій (?) нації...» А потім вона запитує Карамазова: «За що ж ти Шевченка так ненавидиш?» «За що я його ненавиджу? А за те я його ненавиджу, — надмірно запалюючись, сказав він злим голосом (підкр. наше), що саме Шевченко каstryвав нашу інтелігенцію. Хіба ж це не він виховав цього туполобого раба просвітнини, що ім'я Йому легіон? Хіба це не Шевченко, цей, можливо (?!), не поганий поет і на подив мало культурна й безвольна людина (?!), — хіба це не він навчав писати вірші, сантиментальнічи «по катеринячи», бунтувати «по гайдамацькому», — безглуздно й безцільно та дивитись на світ і будівництво його крізь призму підсолодженого страшними фразами пасійзму? Хіба це не він, цей кріпак навчив нас лаяти пана, як то кажуть, за очі й пити з ним горілку та холуйствувати перед ним (?!), коли той фаміліярно потрібася вас по плечу й скаже: «а ти, Матюшо, все таки талант». «Саме цей іконописний «батько

«Тарас» і затримав культурний розвиток нашої нації і не дав їй своєчасно оформитись в державну одиницю... Дурачки думають, що коли б не було Шевченка, то не було б і України, а я гадаю, що на чорта вона здалася така, якою ми її бачимо аж досі, бо в сьогоднішньому вигляді з своїми ідіотськими українізаціями, в соціальних процесах вона виконує тільки роль тормозу... — Прекрасне визначення — з захопленням сказала Аглай» («Вальдшнепи», ст. 37-38, видання 1946 р.).

Розмовляючи з Аглаєю, Карамазов дуже неясно згадує про відродження української нації. Во ця ідея є для нього другорядною, лише випадково знайденою віддушиною в його «ненормальному стані» (ст. 117).

З таким же призирством ставиться до України і московка Аглай. Вона не тільки захоплюється антиукраїнськими думками Карамазова, а сама дивиться на Україну лише як відсталу провінцію. Вона кепкус з Карамазова, коли той каже, що живе в столичному місті (Харкові) і іронічно запитує його: «Чи не в тому, що над Лопанню». Зате на запитання, де її батьківщина, вона з гордістю відповідає «Московія — мое серденько» (ст. 33). Після цього дивно стає, як ця типова московка стала українською патріоткою і навіть засвоїла українську мову. Тьотя Клава пояснює це тим, що вони (тьотя Клава і Аглай) «далеко не перший раз зупиняються відпочивати на прекрасних степах України». Інакше кажучи, це та любов, яку здавна вже відчувають москалі до України, це любов до її пшениці, меду, сала, підсоння, любов до «Хахландії».

Як і Карамазов, московка Аглай один раз теж згадує про відродження (яке саме?) української нації. Але і для неї це тільки віддушина... «Мені душно на своїй батьківщині, — каже вона. — В таких випадках можна зробитись навіть киргизом, тощо..., коли в Киргизії є оддушина» (ст. 118).

Оце такий «український націоналізм» Карамазова і Аглай.

Будучи творивом антиукраїнським, «Вальдшнепи» в той же час визначаються скрайниною аморальністю. Карамазов і Аглай, Бовчук і тьотя Клава, — це втілення небрутальнішої аморальності. Основне в психіці Карамазова — це статевий шал. Описами його переповнений ввесі романи, від першої сторінки до останньої. У Карамазова він має яскраво виявлений садистичний характер. З особливою яскравістю ця риса виступає в такій сцені. Аглай взяла голову Карамазова і поклала її на свої коліна. І ось «Димитрій майже несподівано для себе почав обережно гладити Аглайні коліно й можливо тому, що вона ніяк не реагувала на це, він за кілька хвилин склонив в обійми її ноги і, тихо скрикнувши, впився зубами в її м'яке тіло» (ст. 101).

Такий же патологічний характер має світогляд Карамазова (Хвильового). Через своє неуцтво і обмеженість, а також і з причин патологічності вдачі, він стоїть на тому, що тільки ненависть с виявом сильної волі (ст. 42). Таким поглядом відповідає і вся поведінка Карамазова. Будучи чекістом, він з насолодою розстрілював ні в чому неповинних людей, при чому робив це «під радісні переboї серця», бо ненависть, як він каже, — це є прекрасна радісна усмішка» (ст. 46). Жертвою його ненависті стає його жінка Ганна. Він її ненавидить за те, що вона «не може убити лю-

дини», і що всна стоять на перешкоді його безмежної розпусти. Поводиться він з нею надзвичайно брутально.

Співставляючи зміст «Вальдшнепів» з біографічними відомостями про Фітільова-Хвильового та іншими його творами, можна з повним правом твердити, що Дмитрій Карамазов це реальний образ самого Хвильового. Цього не можна сказати про московку Аглай. Це образ, створений хворобливою і аморальною фантазією Хвильового. Хоч в ньому є багато рис, взятих з дійсності, але є й риси ненатуральні. Напр., як це могло бути, що московка могла не тільки стати українською патріоткою, а ще й бездоганно оволоділа українською мовою? Такі суперечності аж ніяк не вкладаються в рамки нормальної логіки. Аглай має багато спільніх рис з Карамазовим, вона заявляє: «Він мій», називає його на «ти», безсorомно тулюється до нього, демонструє перед ним своє оголене тіло, взагалі всіма способами намагається розпалити і в нього статеві пристрасні. Все це вона робить з великом цинізмом, який іноді переходить всякі межі і нервує навіть Карамазова (ст. 76.) Цинічно й нахабно поводиться Аглай і з Ганною, свідомо намагаючись розпалити в неї ревнощі. Цинізм нахабної московки, що спочатку нерувував Карамазова, «скоро став за те джерело, що напоїло його чарівною водою і дало йому, так би мовити «наплюватильський настрій». (До речі, цинізм і нахабство — риси зовсім чужі українській жінці, не властиві вони і більшості українських чоловіків, чим і пояснюються те, що живучи в московському ярмі 300 років, українці не засвоїли брудної лайки). «Широкая русская натура» Аглай виявляється і в тому, що вона охоче пиячить з чоловіками (ст. 76), а напившись, виголошує промови «про безумство хоробрих», наслідуючи в цьому Горького. При чому вона згадує: «я нова людина нашого часу. Я одна з тих молодих людей, що як гриби виростають біля ваших ком'ячейок і яких Ви не помічаєте» (ст. 81).

Все це риси типової розхрістаної проститутки.

І ось її Фітільов-Хвильовий виставляє в своєму романі, як втілення гасла «Обличчям до Європи». Але з цього виходить лише потворна карикатура. Аглай часто згадує Францію. Хвильовий пише: «Коли вони (Карамазов і Аглай) перерізали провінційний ринок і ввійшли в коло піднавінських огників, Аглай запевняла Дмитрія, що тут й пахне Фльобером і навіть старо-французьким життям... Карамазов, звичайно, знає Вілону?» (ст. 30). Це дуже нагадує українських дореволюційних денаціоналізованих покоївок, що, які, побувши в якомусь місті намагались на кожному кроці підкреслити, що вони не звичайні собі дівчата, а «баришні». Але вони хоч побували в якомусь місті. А Аглай не була і не могла бути у Франції, бо за кордон большевики пускали тільки таких довірених людей, як чекіст Фітільов, і то пускали з певною метою. Аглай нагадує дореволюційних покоївок із своїми розмовами. Подібно до того, як вони, щоб показати свою вищість над селянськими дівчатами, вставляли в свою розмову московські слова і речення, так Аглай ні з цього, ні з того вставляє в свої розмови речення французькі, щоб підкреслити свою вищість над українськими «провінціялами і провінціялками». Взагалі, всі персонажі «роману» Фітільова справляють враження карикатур. Деяким вийнятком є дружина Карамазова Ганна. Це добра вірна дружина, що піклується за хворим чоловіком і терпляче переносить його бру-

тальну поведінку. В ній нема й тіні цинізму й нахабства. Вона вміє тримати себе в руках, спокійно і з гідністю відповісти на хуліганські вихватки Аглаї і тьоті Клави.

Єдине, що можна їй закинути, — це те, що вона одружилася з такою потворою, як Карамазов. Дивне є і те, що вона комуністка.

Беручи все це до уваги, мимоволі дивуєшся панам фітільовщикам. Нащадка московських стрільців Фітільова, чекіста, що заpekло ницив і катував справжніх українських патріотів, психопата-садиста, що писав вкрай аморальні, антиукраїнські твори, — вони підносять на постамент українського національного героя і духового провідника українського народу в сучасному і на майбутнє.

І ці ж пани, замість того, щоб вбачати ідеал української молоді в справді геройчних постатях, як Леся Українка, Олена Теліга, героїчні упівки, що уміють поєднувати в собі країні жіночі риси з воєнською мужністю, — вбачають його в московській, нахабній, цинічній проститутці Аглаї. Не було б так дивно, коли б це робили старші фітільовщики, особливо ті з них, що мріють, повернувшись на Україну, творити «загірну комуну», але здається чимось неймовірним, коли це роблять молоді люди та ще й такі, що називають себе «українськими націоналістами». Чи подумали ці люди, що вони конкретно роблять своїм патетичним галасуванням про полум'я, яке розпалив Фітільов-Хвильовий, і яке вони намагаються всупереч здоровому глузду всіма засобами підтримувати? Чи подумали вони над тим, що означає виставлення Аглаї, як ідеала для української молоді? Це ж означає, що наша молодь мусить бути такою цинічною, нахабною й розхристаною, як ця потворна геройня «Вальдшнепів». Це означає, що наша молодь подібно до «Аглаї в спідниці» мусить плювати на «товариша мужа», а Аглаї в штанах «на товариша жену», як про це пише Рахманова, щоб потім спільними силами будувати «загірну комуну», в якій не буде справжньої родини й моралі, а буде нічим необмежена розпуста.

Все ж таки хочеться вірити, що українська молодь, спантеличена на хвильовистами, насправді є краща, ніж видає себе в своїх необдуманих, але галасливих писаннях.

ВІКТОР АНДРІЄВСЬКИЙ

Героїчна Корея

Трохи історії. Хоч війну в Кореї вже припинено, все ж актуальність корейських подій не затрачена, а сама Корея привертає до себе самозрозумілу увагу світу. Зокрема очі всіх звернено на відважного президента Сингмана Рі, який своїм твердим поступом і гідним наслідування патріотизмом певно займе в історії видатне місце. Короткому наслідленню подій в Кореї і присвячено дальші рядки.

На крайнім сході Азії між Жовтим та Японським морями по сусіству з Манджурією лежить гористий півострів Корея, або по ко-

рейському Чозен — «країна раннього леготу». Населення її (тепер коло 25 мільйонів) має стародавню історію — з-перед трьох тисяч літ. Культурне — дуже споріднений з Китаем, корейський народ дуже впливав на Японію. А з огляду на своє географічне положення між двома величими державами — Китаем і Японією та природні багатства краю (хліборобські продукти — головне риж і такі копалини як вугілля, залізо, мідь, олів'янний блиск, з домішкою срібла, золото, вольфрам) — Корея завжди була ласим шматком для обох сусідів (яка подібність до України!). Так от, по китайсько-японській війні 1894 р. (її програли китайці) Японія стала твердою ногою в Кореї. По виграній російсько-японській війні 1904-5 рр. Японія зайняла Корею й оголосила її своїм васалом, а в 1910 році її включила до своєї держави. Та патріотичні корейці ніколи не переставали боротися за свою незалежність. Тож в 1922 р. японці змушені були визнати їм деяку самоуправу. Вони ж сильно розбудували індустрію і залізничні шляхи в Кореї, так що тепер Корея стала не тільки ласим шматком, як край багатий на природні скарби, але і як вихідний стратегічний причілок до Східної Азії.

Совети входять у гру. Ще під час другої світової війни в 1943 р. на конференції в Каїрі між Рузельтом та Черчілем і Чан-Кай-Шеком було рішено, що після перемоги над Японією об'єднана Корея стане незалежною державою. На конференції в Потсдамі совети погодилися з тим рішенням і формально прийняли каїрську постанову й тоді, коли вони, перфідно ламаючи договори з Японією про дружбу, виступили проти останньої з війною, за тиждень до остаточної перемоги американців. Незабаром держави-переможці погодилися, що совети зайдуть корейську територію на північ, а США на південь від 38 рівнобіжника, лише для того, щоб скоріше обезбройти японську армію. Отже, ця окупація мала бути тимчасовою. Совети своє становище використали в той спосіб, що з окупованої частини утворили свого сателіта, озброїли його армію і наказали останній 25 червня 1950 року вступити на підбиття південної частини. Ще перед тим совети грубо порушили різні попредні умови, які вони самі ж підписали. Щоб забезпечити об'єднання обох частин Кореї, в грудні 1945 року на зборах міністрів за кордонних справ США, Англії й Советів було створено мішану комісію, котра мала забезпечити свободні й демократичні вибори в цілій Кореї. Совети в північній частині, озброївши 200-тисячну армію, зробили вибори за свою системою: наставили підлеглий собі уряд і на пропозицію загальних зборів Об'єднаних Націй восени 1947 — допустити комісію ОН для нагляду над виборами — відмовились пустити ту комісію в Північну Корею, оголосивши, що всі партії, крім комуністичної, є «реакційні й фашистівські».

В Південній Кореї такі вибори відбулися, і 15 серпня 1948 р. Південну Корею було прийнято до ОН, як рівноправного члена. Загальні збори ОН ухвалили також, що по виборах і встановленні корейського уряду окупаційні війська мають Корею залишити. Згідно з тою постановою 29 липня 1949 року останній американський вояк залишив південно-корейську пристань Пузан. Совети повідомили, що їх військо залишило корейську територію ще 25 грудня 1948 року. А 25 червня 1950 року організована советами північно-корейська армія рушила на підбій Південної Кореї. Знай-

дені пізніше оригінальні накази підтверджували, що то було зроблено за розпорядженням Москви. Москалі, за своїм звичаєм, оголосили, що то документи підроблені і що, мовляв, було якраз навпаки: південна Корея напала на мирну, «робітничо-селянську» північно-корейську республіку.

Корейська війна й переговори. Дальші події всім перед очима. Ні Об'єднані Нації, ані США не могли терпіти такого стану речей, вже хоча б з огляду на свій престиж. Вони послали свою армію, під головним командуванням раніше американського засłużеного генерала **Мек Артура**, котрий і прогнав напасників аж до прикордонної з Манджурією ріки Ялу. Та тут на «допомогу» північній Кореї прийшли китайські «добровольці», насправді добре озброєна советами китайська регулярна армія. Мек-Артур заявив, що природно було б двинути об'єднане військо на Манджурію, звідки йшли весь час китайські підкріплення і, в разі потреби, вжити навіть атомової бомби. Та тут сталися дивні речі: Мек-Артура, за наказом з Вашингтона, звільнено й оголошено, що з Китаєм Об'єднані Нації війни не ведуть і не хочуть, бо так може прйти до третьої світової війни. Витворилася дивна ситуація: Червоний Китай в Кореї воював проти Об'єднаних Націй, а вони проти нього — ні.

Незабаром припинилася і гра в китайських, либо ні, «добровольців», бо всі переговори фактично і формально вів Пекін. Ні в кого вже ніякого сумніву не лишалося, що цілу гру веде Москва. Цю політику Москви годі не визнати за геніальну. Ще Ленін у свій час висловлювався, що Росія має двох найголовніших ворогів: США, могутніх своєю індустрією, й Китай, з його необмеженим людським потенціялом. За советською системою треба було нацькувати ці дві потуги одну на одну. Сталінові це цілком вдалося. Совети, не ризикуючи самі вступати в боротьбу, постачали червоному Китаєві зброю і технічний персонал (літунів, старшин). Зрозуміло, що чим довше йде війна, тим вигідніше советам, бо вона виснажує найбільше обидві воюючі сторони, а советську державу найменше. Та все ж, хоч і червоним китайцям, але вона вже добре в'ілася в печники. Бо, без огляду на величезні втрати в людях (в приближенні пропорції 10 китайських вояків на 1 вояка Об'єднаних Націй), вона виснажує Китай і економічно. Досить того, що там почався голод і пошестні хвороби, бо Об'єднані Нації вже відважилися бодай на якусь бльокаду китайської території. Тож з тих причин, а чи з інших, про які мова далі, — китайці прийняли пропозицію на переговори про завіщення зброй. Та тут почалася нова комедія. Головою півн. корейської комісії став генерал Нам Іль, вихованій в советській розвідчій школі і очевидний агент Кремля. Переговори з різними перервами тягнулися більше, ніж півтора року. Без огляду на всякі можливі і неможливі уступки американців, китайці знаходили різні причини для відтягання завіщення зброй, а самі тим часом підтягали війська і встигли підтягти до манджурських кордонів майже мільйонову армію. Нарешті, переговори оперлися були об тверду точку: китайці вимагали насильного повернення «на родину» тих полонених, які відмовлялися вернутися під «народно-демократичний режим». Таких, за американськими відомостями, було напочатку щось коло 80.000. З тими небажаючими знову почалася гра, яку годі назвати інакше, як негідною. Комуністи з властивим ім цинізмом вимагали насильної

репатріації всіх воєнно-полонених, без усякого сорому твердячи, що всі, мовляв, тільки mrіють, щоб повернутися на дорогу «родину». Тим часом Нам Іль, через своїх таємних зв'язкових, улаштовував бунти в таборах полонених. Американці ж, доводили, що то негуманно й недемократично. Нарешті, справу стали обговорювати в Об'єднаних Націях. Довго говорили і все про те саме. Голосували і все по-демократичному. Та комуністи й не думали виконувати постановок схвалених, як звичайно, величезною більшістю проти делегатів советського блоку. Нарешті, знайшовся в ОН чесний мішурес, щось в роді небіжчика чеського міністра Бенеша в Лізі Націй. Це — гіндуський прем'єр-міністер Пандит Негру. Він запропонував знамениту розв'язку: воєнно-полонених китайців і корейців з північної Кореї мало б бути зведені на невтральну територію. Там за ними мала б наглядати «невтральна комісія» протягом трьох місяців. А комуністи мали б право посыпати своїх агітаторів для відповідних «роз'ясень». Якщо б після цих роз'яснень знайшлися все ж такі, що на «родину» не схотіли б вертатися, то нехай самі йдуть на всі чотири вітри. З невтральних держав у тім нагляді брали б участь Швайцарія, Швеція, Чехо-Словаччина, й Польща. А над ними мав би головувати представник Індії. Військове командування на переговорах в Панmunjonі також схвалило той проект з тією лише зміною, що воєнно-полонені мали б лишитися на місці, а нагляд над ними й охорону мало б перебрати військо Негру.

Президент Сингман Рі. Та тут раптом сталася цілком несподівана подія. Коли протокол замирення на повищих умовах був уже готовий до підпису, в ніч з 17 на 18 червня, з наказу Президента Сингмана Рі, південно-корейська охорона звільнила 25.000 полонених північно-корейців. Він же наказав, щоб населення давало всяку можливу допомогу звільненим. А генерал-квартирмайстер південно-корейської армії оголосив, що його вояки збройно виступлять проти підданців «кожній» держави, яка наважилася б накласти руку на звільнених. Американці були обурені на «союзника». Вони пробували були ловити звільнених і не допустити до втечі дальших. На таких стріляла американська сторожа. Були вбиті і ранені. Генерал Кларк навіть видав був наказ про арештування втікачів. Ale південно-корейське військове командування оголосило мобілізацію всіх від 21 до 27 років і американське командування заспокоїлось потрохи. Так що, коли комуністи стали вимагати, щоб ген. Кларк знов повернув до таборів втікачів, то він їм через зв'язкових офіцерів 29 червня 53 року дав уже значно іншу відповідь: мовляв, він не може і не сміє впливати на корейський уряд, хоч він і є союзником. Отже, що зробив президент — то його право і його влада. А останній,крім того ще заявив, що він усі ті «невтральні» комісії не визнає, бо вони складені переважно з московських агентів, і війська комуністичного приятеля Негру на свою землю не впустить. Вчинок Сингмана Рі, очевидно, докраю обурив союзників у Вашінгтоні, особливо ж у Лондоні. Стало чути голоси, що його годі слухати, його навіть належалося б усунути і т. д. Бо що ж може значити якийсь там президент малої держави, що живе й веде війну коштами суюзників? Та не всі були такої думки. У багатьох крок Сингмана Рі викликав почуття прямого захоплення. Отже, в той час, як міністер закордонних справ США Далес від імені свого уряду й Об'єдна-

них Нації висловлював своє обурення на «своєвільний» вчинок президента Сингмана Рі, республіканський сенатор Мек-Карті заявив, що «свободолюбні народи всього світу мають привітати рішення Сингмана Рі».

Корейські «східняки». Як всюди, де в політику входить доля-рова гра, так і в Південній Кореї знайшлися свої «східняки». Один із вождів «опозиції» і генеральний секретар «Національно-Демократичної Партиї» Кауф Плон-ок саме в розгар політичної боротьби — 23 червня 53 року висловився виразно проти політики свого президента, мовляв, «більшість корейського народу хоче замирення і що то було б національним самогубством, якби Корея (південна) відсахнулася від Об'єднаних Націй і хотіла далі сама провадити війну». За кілька годин його знайдено забитим. Як офіційно повідомлялося: «він мав тяжкі поранення від якогось гострого знаряддя». Словом, сталося те, що на нашім політичнім діалекті зетьється «ганебне братовбивство від тоталістів фашістів». Шоб дальших подібних «братовбивств» уникнути, президент наказав подібних опозиціонерів брати в тюрму під захистний арешт...

Переговори з США. Отже, виявилося, що з старим Сингманом Рі (йому 78 років) не така проста справа. Старенький не дармо ціле своє життя присвятив боротьбі за волю рідного краю. Сидів по тюрях, японці йому заганяли шпички під нігти, щоб заставити його відректися його патріотизму, але все те на нього не вплинуло. Та й тепер нарід був за ним. От в річницю початку війни, 25 червня ц. р., в Сеулі й по цілій південній Кореї відбулися імпозантні маніфестації. В самому Сеулі брало участь в маніфестації 200 тисяч душ. Вимоги ті самі: **війна з комуністами до повного об'єднання цілої Кореї. Об'єднання або смерть!** Це їй було гаслом старого президента. Про те, щоб його «усунуті» не могло бути й думки. Справа набирала скандального для можновладців вигляду. Тож виришено піти на можливі уступки й компроміси і в тому ж напрямі почалися переговори. Генерал Кларк насамперед оголосив, що мету корейської війни, мовляв, «осягнено»: агресію комуністів сплінено і напасників відкинуто за географічну лінію, яка відділяє вільну Корею від рабської держави на півночі. Але та-кий аргумент, очевидно, вплинути на геройчних корейців не міг. Тоді вашінтонський уряд вирядив спеціального посла на переговори. 25 червня прибув той посол до Сеулу і почав безпосередні переговори з президентом Сингманом Рі. Кожна сторона поставила свої умови і кожна твердо на них стояла, так що вже 30 червня у Вашінгтоні оголосили, що коли за 24 години Сингман Рі не погодиться, то переговори будуть перервані і Америка сама вирішуватиме справу замирення. Та старий Рі не дався залякати, американці мусили знизити тон і переговори продовжувалися що до липня, коли й було оголошено спільній комунікат вашінтонським міністерством закордонних справ.

Умови Сингмана Рі були такі: 1) Спільний договір з Америкою про взаємну допомогу на випадок нападу на когось третьою стороною; 2) Відтягнення всіх чужоземних військ з Кореї і 3) Відновлення воєнних дій, якщо б протягом 90 днів не були в політичних договорах забезпеченні єдність і безпека Кореї. При тім президент заявив, що, коли чужинецькі війська всі (а значить і китайські)

покинуту кореську землю, то він сам дасть собі лад з північною частиною. Старий знов, що говорить, бо перед тим він відвідав і напевно склав якісь умови з своїм старим ворогом Японією і, можливо, новим союзником — Чан-Кай-Шеком. Американці запропонували свої умови: 1) Спільний оборонний пакт між обома державами; 2) Америка зобов'язується на світових конференціях підтримувати домагання Кореї про об'єднання, тощо, але в мирний спосіб. Під час тих переговорів вживалося й різних аргументів з обох сторін. Для нас особливо цікавий аргумент корейського міністра оборони Сон-Вонг-Іла. На американські докори, що корейці невдячні за одержану допомогу і вказівки, що без тієї допомоги вони однаково не зможуть самі воювати, — він відповів: то правда, що нам тяжко воювати без допомоги матеріалами, але чи Америка під час своєї визвольної боротьби діставала таку допомогу? Наше бажання до перемоги — важливіший фактор. Корея мусить бути будь-що-будь об'єднаною!

В кожнім разі так-чи-сяк, але переговори тим часом закінчено, і 11 липня видано спільний комунікат. З нього, крім звичайних дипломатичних загальників про дружбу і згоду, важко вчитати щось позитивно-реальне. В дуже обережних поясненнях з Лондону дастися зрозуміти, що Робертсон одержав згоду корейського уряду на письмі, що останній не буде перешкоджати в заключенні завішення зброї і що він погоджується на мирний спосіб осягнення корейського об'єднання, а також зобов'язався більше не звільняти на власну руку воєнно-полонених. Треба думати і на вітві можна бути гевним, що старий Сингман Рі не дав себе обдурити. Не даром же він запевняв тисячі своїх друзів з Америки(!) й інших країн світу, які його підтримували в його боротьбі при переговорах, що його метою завжди лишається **незалежність об'єднаної Кореї**, як про це інформують самі ж американські джерела.

Перші наслідки тих переговорів можна було бачити хочби в заявлі міністра закордонних справ США Далеса на засіданні трьох міністрів (США, Англії і Франції) про те, що США в дальших переговорах в Об'єднаних Націях не відступлять від домагання про об'єднання Кореї. Симптоматичним є й таке домагання урядуючого голови республіканської партії в американськім сенаті Ф. Ноулена, яке підтримав і демократичний сенатор Майк Мансфілд: в переговорах про завішення зброї в Кореї в ОН можуть брати участь лише ті держави, які самі беруть активну участь у війні.

Так-чи-сяк — до перемир'я в Кореї дійшло, хоч важко сказати, як довго триватиме це перемир'я. В усякому разі в цілому процесі війни в Кореї корейський народ, під проводом своєго президента Сингмана Рі, виявився твердим і незламним у відстоюванні незалежності і єдності своєї батьківщини, а Сингман Рі служитиме добрим прикладом для державно-політичних діячів.

Наши висновки.

Для нас, українців, корейська справа дає особливу науку. Власне, вона вчить і про вартість віри у власні сили, та й про вартість чужоземної допомоги. Чи наша гірка доля не подібна до страждань Кореї? Чи на наші землі не зазіхали від віку й не топтали наші природні права різні «сусідньки милі»? А що ми мали від решти гуманного і просвіченого християнською наукою демокра-

тичного світу? Колись Збруч, а в останні часи — лінію Керзону?!

Корея дає добру відповідь таким нашим політикам, які весь час твердили і твердять, що на власні сили нам надіяється годі, що треба зберігати людський потенціял, аж доки прийде добрий демократичний дядя і допоможе нам вибороти самостійну, соборну й демократичну державу, а самі не прикладають ніяких серйозних зусиль до справи визволення. Шкода тільки, що не має в нас президента Сигмана Рі і його міністрів!..

Містами України

ПЕТРО КУРІННИЙ

ПЕРЕЯСЛАВ

(Продовження)

III. Переяслав княжий

Велике значення Переяслава за княжих часів найкраще ілюструє такий текст старого українського літопису:

«Рік 1089. Въ се же лѣто священа бысть церковь Св. Михаила Ефремомъ, Митрополитомъ тоя церкви... бѣ бо прежде въ Переяславлі Митрополья».

Одночасно з цим митрополитом, який правив в Переяславі, був у Києві другий митрополит Іоанн Скопець, що прибув до Києва з Візантії, з дочкою князя Всеvoloda Янкою, року 1090-го (Карамзин. т. II, прим. 160). Отож, Єфрем був самостійним митрополитом в Переяславі, поруч з київським Іоанном і збудував у Переяславі не лише церкву Св. Михаїла, але й інші церкви та кам'яну твердиню княжого двора Всеvolodового в Переяславі.

От як описує це літопис Нестора:

«Се бо Ефремъ бѣ скопець, высокъ тѣломъ; бѣ бо тогда многа зданья вздвиже. Докончавъ церковь Св. Михаила (у Переяславлі), заложи на воротъхъ городныхъ во имя Феодора, и по семь Св. Андрея отъ церкве у воротъ, и строенъе бannoе — сего же не бысть прежде въ Руси — и градъ бѣ заложилъ камень отъ церкве Св. Феодора». (Карамзин. т. II, прим. 160).

За княжого часу України-Руси князь міг будувати церкви «мавзолеї» лише на своїй землі і всі перераховані церкви були, безперечно, складовими частинами двора того князя, що у той час був господарем Переяславської Землі.

З реєстру князів, що володіли Переяславом, можемо бачити, що вони княжили за такою чергою:

1. Вел. кн. київський Олег.
2. Вел. кн. київський Ігор
3. Вел. кн. київський Святослав.
4. Вел. кн. київський Володимир.
5. Вел. кн. київський Ярослав.

Ці князі правили Переяславом через своїх посадників, хоч лі-

топис зазначає, що в тексті договору кн. Ігоря з Візантією володар міста Переяслава названий князем під рукою князя Ігоря судим.

Починаючи з шостого князя, князі володіли містом Переяславом вже як удільні князі і тому можуть бути вже названі власні князями Переяславщини.

6. князь Всеволод Ярославович. (1054-1073).
7. князь Ростислав Всеволодович. (1093).
8. Володимир Всеволодович Мономах. (1094-1113).
9. князь Святослав Володимирович. (1113).
10. князь Ярополк Володимирович. (1114-1132).
11. князь Всеволод Мстиславич. (1132).
12. князь Юрій Володимирович. (1132).
13. князь Ізяслав Мстиславич. (1132).
14. князь Вячеслав Володимирович. (1132-1134).
 - князь Юрій Володимирович (вдруге). (1135).
15. князь Андрій Володимирович. (1135-1141).
 - князь Вячеслав Володимирович. (вдруге) (1141).
 - князь Ізяслав Мстиславич (вдруге) (1141-1146).
16. князь Мстислав Ізяславич (1146-1149).
17. князь Ростислав Юрієвич (1149-1150).
18. князь Гліб Юрієвич (1151).
 - князь Мстислав Ізяславич (вдруге) (1151-1154).
 - князь Гліб Юрієвич (вдруге) (1154-1169).
19. князь Володимир Глібович (1169-1187).
20. князь Ярослав Всеволодович (1201-1206).
21. князь Михайло Всеволодович (1206).
22. князь Володимир Всеволодович 1213-1215).
23. князь Всеволод Константинович (1227).
24. князь Святослав Всеволодович (1228).

Татарська навала — 1240 рік.

Чий княж-двір розбудовував митрополит Єфрем в Переяславі? Року 1089-го Переяслав вважався уділом князя Всеволода, сина Ярослава Мудрого, що вже на той час став великим князем київським. Переяслав з Переяславчиною охороняв у той час Володимир Мономах. Ці літописні відомості повністю стверджуються і будівельною діяльністю митрополита Єфрема, власне, титулом тих церков, що він їх побудував у той час. Літопис згадує побудову церков: Св. Андрія (св. Андрій є патроном самого князя Всеволода), Св. Михайла (Святий Михайло є патроном улюбленого сина кн. Всеволода Ростислава, що загинув року 1094-го в ріці Стутгін біля Трипілля і похований був князем Всеволодом у Св. Софії Київській, Св. Федір був патроном сина кн. Володимира Мономаха — Мстислава). Отак, за всіма ознаками митрополит Єфрем розбудував двір князя Всеволода, а церкви поставлені були на ім'я любимих сина і внука.

Князь Всеволод мав двох синів: Ростислава-Михайла, що народився року 1069-го та Володимира-Василя Мономаха, що народився року 1053-го. Мав він також три доньки: Янку, що її літопис згадує року 1086-го, яка померла 1113 р., Євпраксію, що померла року 1109-го, та Катерину, що померла року 1108-го.

(М. Погодин. «Исклед., зам. и лекц. о русской истории». М. 1855 т. VI, стор. 32).

З цікавіших подій, пов'язаних з родом Мономаха в ці часи, треба відзначити такі:

Року 1098-го князь Володимир Мономах заклав церкву кам'яну Святої Богородиці в Переяславі, а також город на річці Вострі, для князя Юрія (Остера).

Року 1108-го взяв Осиневу внуку за княза Юрія.

Року 1115-го побудував моста через річку Дніпро.

Року 1117-го Володимир Мономах заклав на річці Алті кам'яну церкву св. мучеників Бориса й Гліба (Л.) Погодин. т. VI. стор. 5.).

Року 1129-го (1128-го) син Володимира князь Мстислав-Федір побудував церкву св. Федора в Києві.

Року 1151-го князь Ростислав Юрієвич, внук Володимира Мономаха, помер в Переяславі і похованім братами в церкви Св. Михаїла коло своїх рідних дядьків князів Андрія та Святослава.

Таким чином вже за відомостями, що їх маємо в літописі, в Переяславі були церкви: Св. Михаїла (1089 р.), Св. Андрія (1089 р.), Св. Федора (1089 р.), Святої Богородиці (1098), Св. Бориса і Гліба на Алті (1117) р.). Сам Переяслав був родинним гніздом династії Всеволода Ярославича, в якому були княж-двори: Всеволода, Володимира Мономаха, князя Мстислава Удалого та Всеволодового сина Мстислава. Княж-двір Всеволода до того ж був уфортифікований цегляним муром, якого не мало тоді будь-яке інше місто на Україні,крім Києва.

Але історичне значення Переяслава не вичерпувалося його розквітом за князів Всеволода і Володимира Мономаха. Це було місто високої культури, де навколо княжих дворів було багато боярських дворів, що займали весь простір між Трубежем і Альтою. Переяслав стояв на переправі через Трубеж у печеніжсько-половецькі степи; від нього ж через Дніпро йшов брод на старий Галицький шлях, а на Дніпрі була пристань на шляху «з варяг у греки».

У княжий час Переяслав мав не менше трьох брам: «Київську» — головну, що тепер мала б бути на передмісті т. зв. «Києво-Брамському», «Задовгомостянські», що була за другим мостом через Трубеж, що виводив на Печеніжський шлях та третя — «Зальтинська», що виходила на Чернігівський шлях.

Історія Переяслава, проте, була значно багатшою, бо розвиватися він розпочався значно раніше, ще до його княжої розбудови. Вже за часів київського князя Олега, року 911-го, Переяслав був вже великим містом поруч Києва, Чернігова, Любича, тощо.

В умові князя київського Олега з греками з 907-го р., що її повторено було також року 911-го, в статті І-й записано: «Греци дають по 12 гриненъ на человѣка, сверхъ того уклади на города Киевъ, Черниговъ, Переяславль, Полтескъ, Ростовъ, Любечъ и другіе, где властвуютъ Князья, Олеговые подданые».

Отже, Переяслав вже мав свого князя року 907-го.

Місце цього Олегового Переяслава легко пізнаємо в найзатишній частині нового міста в кутику на піску між р.р. Трубежем та Альтою. Могильник цього найстарішого міста зовсім зрівняно з землею ще за часів кн. Володимира Святого, під час розбудови княжого города — фортеці, що його року 993-го поставив князь Володимир над Трубежем.

« I рече Володимиръ: се не добро, еже есть мало городовъ око-

до Києва, и нача ставити городаы по Деснѣ, и по Встри, и по Трубежеви, и по Сулѣ, и по Стугнѣ и поча нарубати мужи лучшіи отъ Словенъ и отъ Кривичъ, и отъ Чуди, и отъ Вятыч, и отъ сихъ насели грады: бѣ бо рать отъ Печенѣгъ».

З цієї вістки довідуємося, що княж-двір — місто Переяслав був нарублений «лучшими мужами» з Новгородщиною і Білої Руси, Варяг, Чуді, що ними він був заселений як гарнізоном для оборони.

Побудова нової дерев'яної твердині Переяслава була викликана частими нападами Печенігів і скінчилася дуже швидким його зруйнованням. Принаймні, скоро на його місці був розбудований двір князя Всеволода, а поле, на якому розмістилися його могилки, було використане під розбудову інших княжих та боярських дворів.

Напади Печенігів на Переяслав знайшли собі відбиток в легенді про походження назви міста. Вона згадує, що року 993-го під Переяслав начебто вдерлися Печеніги. Князь Володимир поспішився вийти напроти них з військом і став коло броду, де нині є Переяслав. Обидва війська — Володимирове і Печеніжського князя — стали одно проти одного. Печеніжський князь запропонував вирішити долю бою одноборством найдужчих велетнів обох військ. Князь Володимир був у відчаяю, бо в його війську велетня не було, але раптом до нього зголосився один кожумяка, місцевий мешканець, вказавши на свого сина, теж кожумяка, як на молодця великої сили, що руками рве шкіри. Зробили спробу. Молодчага вирвав рукою бік у живого бика, що був випущений на нього. Герць велетнів відбувся. Кожумяка з легкістю переміг Печеніга у бою, зламавши його і кинувши об землю. Князь Володимир, — каже легенда — винагородив обох кожумяків і батька й сина боярством, а саме місто називав Переяславом, бо ніби молодик пейняв своюю перемогою славу у Печенігів.

Легенда зберегла навіть ім'я переможця — Ян Усмеян.

Але ми знаємо, що Переяслав, як місто, вже згадуваний у 911-му році. Отже, в легенді є помилковою і дата подій і справжній зміст назви міста. На мою думку, найправдоподібніше, назва міста походить від імені його основоположника, що міг мати слов'янське ім'я Переяслав, за зразком інших слов'янських імен, напр., Ростислав, Святослав, Ярослав та інші, що правдоподібно жив таки за часів вел. кн. Олега і був півладний йому, якщо не жив ще може в часи раніші від князювання Олега. Але що в легенді є безперечно правдивим, це історична основа подій і те, що Переяслав і Переяславщина протягом всієї своєї історії були і залишилися досі центром виробництва шкір — кожумяцтва, що з нього жило населення.

Як бачимо, насправді вже в час кн. Володимира Переяслав був важливим пунктом світової торгівлі, гарячих міжнародних подій. Він був замком Київської Руси на найважливішому відвічному шляху старої європейської торговельної магістралі Европа —; Багдад, Варяги — Візантія, тощо.

Населення цього міста було багатим. Це притягало хижаків і було причиною страшних катастроф.

Інша подія з історії Переяслава пов'язана з смертю сина вел. князя Володимира — князя Бориса. Року 1015-го на Київську Русь посунула навала печенігів. Князь Володимир відрядив проти

них князя Бориса з своїм військом. Коли князь Борис вже вертався з походу і стояв табором біля міста Переяслава, на березі р. Альти, йому надійшла вістка, що вел. князь Володимир — його батько — помер. Борис у своєму шатрі гаряче молився по батькові. Саме в той час на нього напали післанці кн. Святополка і забили його та його вірного джуру Георгія Угрина. Біля Переяслава на місці нападу нині стоїть кам'яний хрест, що його поставив року 1661-го переяславський протопоп Григорій Бутович, а витесав з каменя «Харко Мелник з товаришем своїм Мартином».

Ми вже відзначили раніш, що року 1117-го на цьому ж місці кн. Володимир Мономах збудував був церкву на ім'я Бориса і Гліба.

Місто Переяслав, місце постійних бойових подій, огорнуте народними геройчними легендами про діла давно минулих днів.

Після князя Володимира Святого на Переяслав поширювалася влада вел. князя київського Ярослава Мудрого. Принаймні, за його розподілом з земель великого князівства київського поміж синами року 1054-го Переяслав був переданий ним, як уділ, най-улюбленнішому його синові Всеvolodovі, що вже перед 1054 роком постійно захищав і розбудовував це місто, обороняючи його в час небезпеки.

Життя князя Всеvoloda у Переяславі було спокійним і він, ставши київським великим князем, завжди тужив за ним. Літопис зазначає, що в час, коли князь Всеvolod княжив у Києві: «Се же Київъ княжа, быша ему печали больше, паче неже съдящу ему в Переяславль».

Князь Всеvolod був одним з найосвіченіших князів України-Руси. Він був великим меценатом культури і науки; протягом всього свого життя він провадив великі будови, створюючи з них художні ансамблі києво-візантійського стилю (княж-двор у Переяславі, розбудова Святої Софії Київської, власний княж-двор у Києві, красний княж-двор на Видубичах, тощо). Протягом свого княжування він виявив себе мудрим і доброзичливим князем. Він брав найважнішу участь у внутрішніх і зовнішніх актах скріплення Київської Держави в час її розквіту.

В час княжування Всеvoloda і сина його Володимира Мономаха міста Київ, Чернігів, Переяслав були центром високої культури та зокрема літературного руху.

Будівельна діяльність князів Всеvoloda та Володимира Мономаха не обмежувалася лише князівством Переяславським, Київом та Черніговим; їх власні княжі-двори та княжі-двори їх дітей і внуків були розкидані по далеких колоніях Київської Руси, творячи островки культури серед дичини місцевого населення. Так знаємо будівлі Всеvoloda та Володимира Мономаха в Смоленську, Полоцьку, у Володимирі на Клязьмі, тощо. У Володимирі на Клязьмі кн. Володимиром, Андрієм і Всеvolodom був збудований город на зразок Києва. Навіть назви частин його були київські та Переяславські, напр. річки звалися: Либідь та Трубіж, ворота звалися «золотими». Це був український культурний острів на морі фінської культури, прикрашений пишними пам'ятками київської культури XI-го, XII-го стор.

В економічному відношенні Переяслав в XI-XII ст. був визнач-

ним центром зовнішньої торгівлі з Сходом і Півднем та золотим дном місцевих ресурсів хліба, худоби, меду, шкір, тощо.

Його багатства і скарби притягали до себе найбагатших купців-чужинців з Візантії, Західної Європи, Сходу і Півночі та сусідів-хижаків: печенігів (Харківщина), торків (з річки Торця), половців (з Запорізьких степів), московинів, тощо. Це породжувало жорстоку боротьбу місцевих князів з наїздниками, що намагалися захопити і зруйнувати живі центри, боярські та селянські двори Переяславського князівства. Від наїздів сильно терпіло переяславське населення. Напр., половці наїздили на Переяславщину в часи від 1061 по 1215 р.р., себто, протягом 156 років 26 разів; на Київщину протягом того ж часу було 23 наїзди; на Чернігівщину — 1, хоч крім того, багато разів половці бували на Переяславщині і як союзники в боротьбі князів поміж себе.

Доки Переяслав мав своїх сталих князів, які вважали честь і багатство краю свою кревною справою, край цвіт повним життям і щастям, був одним з найпридатніших країв Європи.

Але сили його були вже підірвані ще задовго перед приходом татар року 1240-го. Цю шкоду завдали йому князі суздалсько-московські. Ці добродії ставили собі за завдання лише збагатитися за рахунок населення і княжих скарбів міста; вони за час свого перебування в Переяславі нічого не будували, а те, що було побудоване та зібране, переносили до своїх княж-дворів на Москвщину (ікони, церковну утвар і навіть будівлі та їх частини, напр., т. зв. «приліпи» собора Св. Дмитра у Володимири).

Пам'ятки княжого Переяслава

Переяслав був здавна міцно уфортифікований і відіграв ролю міцного замку Києва від Півдня.

Його княжа фортеця досі залишилася у формі земляного валу, оточеного глибоким ровом на т. зв. 657-й верстві на узгірї між річками Трубежем і Альтою. Весь простір у межах валів колись містив княжі двори:

- 1) Княж-двір, правдоподібно, князя Переяслава часу князя Олега та Ігоря (911-944 р.р.).
- 2) «город» кн. Володимира Святого.
- 3) Княж-двір Всеволода.
- 4) Княж-двір Володимира Мономаха.
- 5) Княж-двір князя Мстислава.
- 6) Княж-двір Святослава Володимировича.
- 7) Княж-двір Гліба Юрієвича.

За часу Козацької Держави, вали княжого Переяслава служили як замок, для місцевого староства і козацького полку. Року 1709-го з наказу царя Петра I-го Переяслав був перетворений на фортецю, укріплений додатковим земляним валом, що його насипали полонені шведи. Ця фортифікація була зроблена як притока для російського окупантівого війська проти інтересів українського населення. До року 1727-го ця фортеця була під командою окремого московського команданта. Року 1806-го старовинні вали княжого Переяслава були віддані на відкуп салітрникам для скопування їх і виварки салітри, а року 1812-го рештки їх стали власністю Кочубея. Залишки їх і сьогодні, в деяких місцях, сягають 5-х метрів і свідчать про межі княжої столиці.

Всередині XIX стор. Переяслав відвідав Т. Г. Шевченко, з дозволенням Археографічної Комісії в Києві взяти на облік пам'ятки старого Переяслава. Збереглася його записана книжка, в якій він старанно позначив усе, що він бачив, а в Музеї Української Старовини в Чернігові донедавна зберегалися його акварельні замальовки пам'яток Переяслава.

З архітектурних пам'яток Т. Шевченкові пощастило ще замалювати такі:

1) Церкву Св. Михаїла в Переяславі (Акварель 1845 р. Переходиться в Музеї Укр. Старовини в Чернігові, картка 4. Репродукцію уміщено в «Київській Старині» 1891 р., № 2).

2) Вознесенська Катедра в Переяславі (Аквареля 1845 р. Підпис рукою Т. Шевченка: «Вознесенський соборъ въ Переяславѣ, построенный гетьманомъ Мазепою». Муз. Укр. Стар., картка 5).

3) Церкву Покрови в Переяславі. (Аквареля 1845 р. Муз. Укр. Стар., картка 6. Репродукція: «Киевская Старина» 1891, № 3. та Олекса Новицький: «Шевченко як майяр». Табл. 36).

4) Кам'яний хрест Св. Бориса в церкві на Альті (Муз. Укр. Стар., картка 150. Репродукція А. Прахов. «Пчела». 1876, № 16; А. Русов. «Киевская Старина» 1894, № 2, стор. 182-190; Новицький Ол. «Шевченко як майяр», стор. 51).

5) Андруши. Краєвид греблі. (Серія 1845 р. Муз. Укр. Стар., картка 7. Репродукція: «Киевская Старина». 1890, № 6. Ол. Новицький, табл. 30).

З княжих часів до большевицької влади залишилися лише поодинокі церкви: церкви Успіння в перебудованому стані та Св. Михаїла. Решта храмів, що їх будували великі світочі Віри Христової, були розібрані гарнізонами на розбудову фортифікаційних твердинь.

За часу большевизму була знищена і решта церков.

Так був розв'язаний давній, що почався ще за княжих часів, спір за першість між Переяславлем та москово-суздальською його колонією. Не залишилось навіть каменя на камені від церкви Св. Св. Бориса і Гліба, що з такою любов'ю будували всі Мономаховичі єдиним серцем.

Спорт

О. НАВРОЦЬКИЙ

Легкоатлетика — куля, диск, ратище

До найстарших родів спорту, сягаючи до старовинної Греції, яка принесла нам сьогоднішні олімпійські ігрища, є **легкоатлетика**. Вже в перших олімпійських, старовинних ігрищах бачимо, як багато і як солідно був розвинений цей рід спорту. Не даром і називається легкоатлетика королевою спорту. Всім відомо, хто хоча дещо з сторії знає про олімпійські ігрища ще в старовинній Греції, що сьогоднішні легкоатлетичні конкуренції метання кулею, диском і ратищем походять і були плекані греками вже в давні

часи. Ці конкуренції залишилися одним з важливих факторів легкоатлетики по сьогоднішній день.

З кожними олімпійськими ігрищами, ба навіть і кожного року, зустрічається чимраз нові досягнення, чимраз краці, що і завоюють собі між іншими спортивними конкуренціями подивугідне місце.

Однаке легкоатлетика, на жаль, не здобула собі в нашім спортовому житті відповідного місця, як це є в інших народів. Вже до другої світової війни, а переважно після неї, на еміграції зустрічалося українських легкоатлетів в слабій, навіть не пересічній формі. Українські змагуни, які нераз брали участь у міжукраїнських легкоатлетичних змаганнях, це наслідки ще старої довоєнної бідненької вправи. Створених нашвидко рекордів (мається на думці еміграційних) не можна навіть порівняти з пересічними рекордами народів світу, де цей рід спорту є розвинений та добре й пильно вправлений.

Де ж шукати причини наших слабих легкоатлетичних осягів? Чому саме в нас, в такій великій спортовій сім'ї, легкоатлетика не знаходить зацікавлення мас? — Легкоатлетика потребує невпинного тренінгу. Не можна її порівнювати з якимось іншим родом спорту, де навіть найлегший тренінг приведе спортовців на задовільний рівень, чи приверне іому його колишню форму. В легкоатлетиці потрібний майже безперервний тренінг впродовж цілого року. Як вже згадано, в народів, де ростуть і забліскують майстри й королі легкоатлетики, можливості вправи цього роду спорту бувають ті самі зимою і літом. Зимою легкоатлети тренують і вправляють у відповідних на це побудованих спортивних галях; літом, коли саме починається правдивий сезон легкоатлетики, спортовці стоять вже в добрій формі і надалі тренують і змагаються за краці осяги з цієї ділянки спорту — вже на стадіонах чи спортивих площах.

Університетська молодь, яка найбільше вправляє ділянку цього старовинного культурного спорту, завжди має при своїх високих школах можливості тренінгу, як влітку на своїх стадіонах, так зими в університетських спортивних залах, що потім увінчується найкращими світовими осягами і рекордами.

В нас, однак, в довго поневоленій нації, що не може виступати на міжнародних світових гризах, через непостійне й несконченнovanе суспільне життя та постійну експлуатацію нас нашими ворогами, — легкоатлетика тому й не розвинулася. Постійні турботи про хліб на завтрашній день стає важливішим і більш-абсорбуочим фактором в житті, ніж постійні легкоатлетичні вправи чи тренінги. Але, мусимо, хоч не всі, визнати рацію, що маємо теж можливості до вправлювання і плекання культурної традиції легкоатлетики. Велика частина нашої молоді знайшла вже собі місце та забезпечення в країнах західнього вільного світу. Декотрі, очікуючи третьої світової війни й повороту на рідні землі, все таки сяк-так влаштувалися в «тимчасових батьківщинах». Інші, що наставлені чимкоршче акліматизуватися в «нових батьківщинах», знаходять добре життєвої можливості і хто знає, чи схочут повернутися до знищеної війною й плюндруваної ворогом справжньої Батьківщини. Але ті й ті мають досить сприятливих можливостей до плекання спорту. Молодь, що ходить до школ, зокрема наша університетська молодь, має сприятливі можливості плекан-

ня та тренування легкоатлетики. Також і сумівська молодь, що найбільше живе візією повороту на рідні землі і готується до боротьби за визволення свого народу, має можливості вправляти легкоатлетику та взагалі спорт і ці можливості мусить повністю використовувати.

Не треба забувати важливої ролі спорту у вихованні та житті молоді, як також не можна забувати, що між нами є і ростуть майстри спорту, тільки треба невпинної вправи й тренінгу. Пам'ятаймо, що крім праці в інших ділянках нашого життя, потрібно також і український спорт гідно зарепрезентувати перед чужинним світом. Пам'ятаймо теж, що ми в легкоатлетиці ще дуже далеко позаду і нам потрібно знайти вільний час для вправи свого тіла, для спорту. Легкоатлетика, королева спорту, мусить стати в нас підставою всіх інших родів спорту.

Біги, в різних вимірах дороги та стрибики у височину і довжину менш-більш в нас розвинені. Хоч досягнення ще дуже слабенькі, але за доброго тренінгу та постійних вправ можна добитися серйозних осягів і діорівняти іншим народам. Головні види, однак, як от метання кулею, диском та ратищем і осяги в цих ділянках легкоатлетики є в нас дуже мізерні. Для підтвердження цього подаю конкретні дані: хіба наш мет кулею в 1946 році в Німецчині п. Микитюком на 12 метрів не можна зарахувати до надзвичайно доброго, коли олімпійський рекорд стоїть понад 17 метрів! Чи наш мет на еміграції ратищем 45,25 метра є задовільний, коли «наш» олімпієць з підсортівської України Цибуленко, який був лише четвертий в Гельсінкіах, «махнув» ратищем 71,72 метра вдалечину. Отже тепер бачимо, як багато ще потрібно нам навчитися та вправитися, щоб хоч, сяк-так осягти бодай посередній міжнародній рівень.

Хто коли-небудь приглядався перебігові добрих легкоатлетичних змагань і бачив метання ратищем чи диском, напевно подумав, що в цьому нічого особливо важкого, надзвичайного нема. Але нехай такий глядач візьме в руку важку, на $7\frac{1}{2}$ кг., кулю і стане в означений до метання перстень на 2,13 метр. перекрою — напевно не буде йому легко одне з другим подолати. Чи довгу «лянцу» метнути за 60-метрову межу, чи, напр., «літаючу тарилку»-диск метнути на добру віддалу, з усіма «фінесами». Тоді напевно скажете, що до цього потрібно легкоатлетичної будови тіла, що треба мати силу, то можна б і дерево з корінням витягнути. Але в практиці воно не так. Найважливішим є таки техніка руху. Однак, в цілій техніці метання диском чи ратищем або кулею є гармонія і ритм, тісно пов'язані з рухом метання. Добрим майстром метання буде лише той, хто довголітньою вправою знайде цю гармонію між собою і прирядом, яким він метає. Серце в грудях мусить бути тісно пов'язане з актом метання кулею чи ратищем і тоді сконцетрована техніка руху даст задовільний вислід. Тоді той, що полюбить цей рід спорту, буде добрий майстром, хоч дорога до цієї мети є довга та зв'язана з мозольним тренінгом.

Як вже згадувано, дехто гадає, як це вже було в двадцятих роках нашого століття, що добрих майстрів метання можна виховати тільки з-посеред тих, які мають на це відповідну масивну будову тіла. Вибиралися спеціальні «кольосі», вроджені атлети. Америка, так багата на різного роду атлетів і спортивців інших родів спорту, бачила в особі Р. Розе відповідного типу з $2\frac{1}{2}$ цент-

нерами ваги, якому теж вдалося було вже в 1912 році осягнути метання кулею на 16 метрів. В час олімпійських ігрищ в 1936 році в Берліні він заступав метання США. Всі сподівалися від нього рекорду і першого місця, але Розе ледве вийшов п'ятим. Перші місця зайніяли тоді змагуни менші багато на 20-30 кілограмів, але вони були спрітніші в рухах.

Подібне гадалося про метачів диском чи ратищем, які (за цим розумінням мали або мусили мати довгі руки для мету). Але все це в довголітній практиці виявилося неправильним. В 30-тих роках виростають добри метачі-легкоатлети, які своєю величиною рук і тіла не відрізнялися нічим від інших спортивців. Час доказав, що тягар тіла не є конечний для доброго осягу в метанні, лише гармонія та спрітність і м'язистість фігури.

Через довголітні обсервації почато тренінги для метачів зовсім інші. Метачі не спеціалізувалися лише самим метом, але в тренінгу звертали велику увагу навіть на добру рухранку стрибка і біги. На стадіонах не «кольоси», а лише виспартовані кремезні молодці виявилися дуже добрими бігунами, без спеціального навантаження перестрибують 1,80 метрову височину. Першою країною, що врахувала потребу загально-легкоатлетичного вишколу метача та ритму і гармонії в його метах була маленька Фінляндія. Такі майстри, як Єрвіннен, Сіппала були тими, які постійно перекидали ратищем 70 метровий кордон; їхні рекорди з ратищем не були їхнім єдиним осягом. Вони, ці спортивці-метачі, були також добрими бігунами та десятизмагунами.

В Європі, через вибух 2-ої світової війни, започаткована справа нового тренінгу метача-легкоатлета була на жаль, перекреслена. Молодь, надійні майстри, не могли відповідно вправлятися. Багато загинуло у війні. Зате в Північній Америці, де легкоатлетичний резерв з високошкільної молоді ніколи не вичерпується, весь час тренування метачів-легкоатлетів не припиняється. І в останніх олімпійських ігрищах метачі з ратищем з Північної Америки виявилися кращі ніж їхні приятели і попередники — фіни, та здо-були перші місця. Ніхто з цих молодих легкоатлетів з Північної Америки вже не «спеціалізується» як це було до 20-тих років, на «кольоса» з надвагою тіла, лише тренує за новими добрими вказівками з останніх досвідів.

В Америці масмо тепер не менш-не-більш, аж одинадцять (!) легкоатлетів, що осягнули 17-метрове метання кулею.

За останні роки Джім Фукс вважався королем метачів кулею. 17,95 метрів. Його краян, молодий американець, студент П. О'брісн, кинув весною ц. р. в Каліфорнії кулею на 18,02 метра. Своєю спеціальною технікою мету (він тримав голову і тіло в протилежному до мету напрямку, коли стоїть в колесі до кидання) перевершив 18-метровий кордон.

Для орієнтації подаю маленьку табелю осягів метачів з їхніми рекордами:

Дж. Фукс із США, мистець світу з метання кулею
висотина тіла: тягар тіла: куля: стрибок у височину: 100 метр. біг
1,89 метра, 95,5 кг., 17,95 метри, 1,97 метра, 11,7 секунди

Г. Штек із США, переможець з олімп. ігрищ 1936 р. з ратищем, майстер світу студентів 1939 р.
1,90 метра, 93 кг., 16,49 метри, 1,86 метра. 11,2 секунди

Як бачимо з цих двох прикладів двох майстрів світу та олімпійських переможців, що вони своїми показниками в інших легкоатлетичних конкуренціях досягли неабияких успіхів. Це вказує на гармонію і ритм в тілі цих майстрів. Лише такими способами тренінгів ці метачі-легкоатлети досягли рекордів.

Хай ці маленькі згадки й натяки в оцінці легкоатлетики, зокрема в метаннях, послужать і нам для осягнення добрих рекордів. Хай і наша молодь піде слідами цих майстрів, що своїми довголітніми, першими в світі рекордами та способами їх осягнення, служать нам дороговказом для покращання нашої, дуже і дуже слабо розвиненої, легкоатлетики.

ОЛЕГ ГУЙКА

Незабутня постать — проф. І. Боберський

П'ять років минуло з дня смерті відомого каменяра українського спорту — проф. Івана Боберського. (помер у Югославії, Божого 1947 року).

Народився він 14. серпня 1873 року в родині священика, в селі Доброгостеві, ЗУЗ. Гімназіальну науку та свої високі студії осягає Іван Боберський у Львові. Для поповнення своїх студій виїздить він до Грацу (Австрія) і тут закінчує свої студії, після дворічного курсу руханки, з званням учителя фізкультури в середніх навчальних закладах. Вже в Граці, в рядах руханкового товариства «Русь», з іншими нашими діячами на полі фізичної культури Ціаловським і Козаковичем — І. Боберський ставить перед собою мету виховання нашої молоді у зовсім новому спортивному дусі — на зразок зах. європейських країн. Для докладніших студій розїжджає він по різних осередках Німеччини, Австрії, Швеції, Чехії, Франції. Потім виїжджає з-за кордону на рідні землі, щоб взятись до мозольної праці в ділянці фізичної культури.

Західно-Українські Землі в тодішній час (початок 20-століття) перебували під опікою Австро-Угорської монархії. Для його праці це був час повного австрофільства. Однак, Іван Боберський стає відразу до праці, але з відповідним для цього передуманим пляном. Не манить його кар'єра австрійського урядовця в його становищі професора німецької мови і руханки. Він старається вивести українську молодь з австрофільської пошесті дорогою фізичної культури. «Де сила — там воля вітає», — під цим кличем працює він над охопленням молоді в спортиві товариства для племіння бойової готовості та активного патріотизму. Відважний індивідум крокує до своєї мети, не раз висміянений злобними противниками, але серед молоді — улюблений професор, що «через цілу зиму ходив без плаща та накриття на голові». З його ініціативи у Львові при учительському гуртку «Сокола — Батька», засновується навчальна руханкова група. Він перший вводить відповідну термінологію в спорти, що досьогодні слугить у спортивному українському житті. За його невпинних років праці серед гімназійної молоді предмет руханки стає обов'язковим предметом

навчання. Він же перший присвячував увагу для організування жіноцтва в спортиво-руханкових товариствах.

В своїй організаційно-спортивій праці Іван Боберський працює з новими співробітниками над організуванням в спортивних товариствах української робітничо-селянської молоді та молоді міської. Його праця до 1914 року увінчується заснуванням 974 сільських гнізд по всій західній Україні. Крім цього засновується до першої світової війни близько 800 січових товариств. Все це завдаємо світлій постаті професора Івана Боберського.

Але його праці в галузі фізичної культури ще не кінець. В тодішні часи українська преса з ЗУЗ майже не присвячує жодної уваги спортивному життю української молоді. Іван Боберський в ділянці журналізму відіграв теж неабияку роль. Він видає руханково-спортиві журнали, друкує листівки, видає відзнаки, з своїх власних фінансових засобів організує реферати, відчити, об'їжджає всю Галичину і реферує конечну потребу культивування фізкультури в рядах нашої молоді. 1910 року бере участь у Конгресі робітників фізичної культури, випускає перші підручники руханкових вправ, спортивних гор, коланого м'яча, відбиванки, гаківки, тощо.

Рік 1914 — це рік завершення його активної праці в ділянці організування спортивої української молоді. Шевченківський Здвиг у Львові, з участю гостей з-над Дніпра, 12000 спортивої молоді, незчисленної публіки, — це чин професора Івана Боберського. Його невпинна і жертвовна праця серед української молоді дала поштовх до дальших суспільно-національних дій в час нашого відродження. Так, організована і виховувана І. Боберським українська молодь стала приdatним елементом і зав'язком української збройної сили. Бо ж відомо, що через невпинну працю на полі фізичної культури виховували українських воїнів, що опісля — стали боротися за здобуття української національної держави. І сам виховник української молоді Іван Боберський йде разом з молоддю і потім стає співпрацівником секретаріату З.У.Н.Р., а в 1919 році мусить вийти до Канади, з службовим обов'язком шукати допомоги для здесяткованої хворобами української армії.

Не можна також обминути заслуги проф. І. Боберського у виданні праці Др. Тисовського «Пласти». З його ініціативи і стараннями видано перший посібник для українського Пласти. Не кидав І. Боберський своєї вічної мрії — закупу площи для українського «Сокола» у Львові. Після довгої і важкої праці І. Боберського та жертвовності всього українського громадянства на ЗУЗ у Львові, на вулиці Стрийській куплено шестигектарову площа, що стала твердинею української фізкультури на ЗУЗ.

З світлою постаттю І. Боберського ми можемо рівнятися до відомих пionерів фізкультури Заходу — німця Яна чи француза барона Г'єр де Кубертен. Іван Боберський — це людина невпинної праці в ділянці фізичної культури на Західніх Українських Землях, людина твердого характеру — постать гідна наслідування. Не забуваймо реалізувати його гасла: **«Кріпи свої сили, бо як ти слабий — то світ скрутить тобі карк!»**

IV. Крайовий З'їзд СУМ-у в Німеччині

Гарного погідного дня, 25-го липня 1953 року, з'їжджаються до Мюнхену з усіх сторін Західної Німеччини сумівці-делегати на IV-тий Крайовий З'їзд СУМ-у, щоб на ньому зробити пе-регляд і підсумки своєї дотеперішньої діяльності, виявити всі позитивні недоліки, переобрести свої керівні органи та намітити напрямні й пляни праці на майбутнє. Правда, це тільки IV-тий Крайовий З'їзд СУМ-у, хоч СУМ на терені Німеччини існує найдовше, бо тут, в Німеччині, відновлено СУМ ще літом 1946 року; але це тільки тому IV-тий З'їзд, бо до 1949 року два Крайові Комітети — на американській і на англійській зонах були безпосередньо підпорядковані Центральному Комітетові СУМ-у, що його осідок був на цьому терені, а щойно 1949 року об'єднано ці два Крайові Комітети і створено один Крайовий Комітет СУМ-у на Німеччину.

IV-тий З'їзд СУМ-у в Німеччині — це немов барометр потужності й живучості цієї Організації на цьому ж терені, бо СУМ є одним з небагатьох товариств та організацій в Німеччині, що нормально щороку відбуває свої з'їзди, не зважаючи на особливо важкі умовини, серед яких доводиться останніми роками працювати. Гордістю СУМ-у в Німеччині може бути й те, що вся культурно-освітня праця в Осередках та скupченнях української еміграції на цьому ж терені переважно лежить на плечах сумівців, хоч декотрі установи цієї праці чомусь не хочуть на-

лежно оцінити.

Задля, де відбувається З'їзд, виповнена вщерть делегатами, гостями, представниками громадсько-наукових і політичних установ та організацій. На тлі національного і сумівського прапорів стоїть на постаменті погруддя сл. п. ген. Т. Чуприники — Р. Шухевича — символ воюючої України і непоборності українського народу, а вгорі між прапорами висить клич «Бог і Україна». — Ці два слова — відбивають мету і зміст не лише З'їзу, але всієї сумівської роботи на чужині.

З'їзд відкриває в. о. голови Марченко Іван, вітаючи присутніх представників центральних установ та організацій, гостей та подруг і друзів сумівців. Після цього обрано Президію З'їзу в такому складі: мір. Бенцаль Я. — голова, Наняк Гр. та Ярименко П. — заступники і секретарі Дебрицький Р. та Шеремета В.

З'їзд привітали усно представники: УАПЦ, Апостольська Візитатура, УВАН, УВУ, ЦПУЕН, УСХС, ДОБРУС, Головна Управа Братства б. в. 1. УД-УНА, ОУК, ТУІТ, ЦК СУМ та проф. Гр. Ващенко.

Письмові привіти надіслали: УАПЦ, СВУ, ТПН, ОУН, Братство б. вояків УПА ім. Ю. Переможця, Підпільна Пошта України, ТУСМ ім. Міхновського, Союз Українських Пластунів Німеччини, Ліга Українських Політичних В'язнів, ОУЖ, видавництва — «Український Самостійник» та «Сучасна Україна», КК СУМ-у в Англії, КК СУМ-у в Бельгії, КК СУМ в

Австралії та Осередок СУМ-у у Франкфурті.

На З'їзді було присутніх 14 делегатів, які заступали 11 Осередків СУМ-у, а 3 Осередки не були заступлені з причин фінансових труднощів. При цьому мило вражас факт, що найдальше віддалений осередок Гайденав біля Гамбургу є заступлений на З'їзді делегаткою. З'їзд вибирає комісії: мандатну, резолюційну та комісію — матку. Перший день З'їзду закінчується, доповіддю О. Запорожця на тему: «До націоналістичного світогляду», після чого вив'язалась жвава дискусія.

Другий день З'їзду розпочато Богослужінням в обох українських церквах — в православній та католицькій, де делегати взяли організовану участь, а опісля відбувається спільний обід.

Звіт з діяльності КК СУМ-у подав **Марченко Іван**, охоплюючи в своєму звіті діяльність всіх референтур-відділів Крайового Комітету, за винятком фінансового відділу, за який склав окрім звіт керівник цього відділу **Б. Бідяк**.

За звітом, стан членства СУМ-у на день З'їзду — 263 та 109 членів Юнацтва, разом — 372. В звітовому році відбулося по Осередках: 236 вишкільних сходин, 90 святкових сходин, 29 національних академій (святкування національних роковин), 40 імпрез (аматорських драматичних виступів на сцені), 16 прогульок. В 16 Осередках зорганізовано бібліотеки та видано 6 рефератів, призначених національно-історичним роковинам. Також видано «Календарець сумівця на 1952 р.» та два числа «Вістечко». Діяльність Комітетів Осередків СУМ-у також була належно ведена. Цікаво при цьому ствердити, що діяльність на відтинку органі-

зації юнацтва СУМ-у, у відміну до двох попередніх років, мимо дуже трудних умовин життя та браку засобів для розбудови цієї ділянки праці, дуже пожвавилася та осягнено чимало успіхів. Рівно ж добре ведено фінансово-гospодарські справи.

В дискусіях над звітами брали участь не лише делегати, але й гості, що робило дискусію ще більш оживленою. Кажучи прямо, закидів в сторону уступаючих органів за винятком деяких технічних недотягнень не було, хоч це не означає, що праця СУМ-у повинна цим задовольнитися, проти всі учасники З'їзду шукали розв'язки, як найкраще було в повести працю не лише в централі, але і на місцях по осередках, щоб тим самим гідно вив'язатися з своїх обов'язків та завдань, які стоять перед сумівською молоддю, беручи під увагу те, що на Рідних Землях українська молодь цих можливостей не має.

Після уділення абсолютної обрано нові органи СУМ-у в складі: 1. Марченко Іван — голова, 2. Холявка Іван — заст. голови, 3. Дебрицький Роман — секретар, 4. Смирній Михайло — Керівник організаційного, спортивного та фізкультурного відділів, 5. Запорожець Ол. — Керівник відділу виховання, 6. Чорній Іван — Керівник відділу преси, 7. Кудрик Володимир — Керівник відділу соціальної охорони та видавничих справ, 8. Бідяк Богдан — Керівник відділу фінансів, 9. Леник Володимир — Керівник юнацтва, 10. Пеленський Я. З. — Керівник відділу інформації та міжнародних зв'язків, 11. Кіс Іван — і 12. Стойко Анна — Члени-заступники.

Головою Контрольної Комісії вибрано інж. М. Галів, а Головою Товарицького Суду —

інж. Г. Комаринського.

Головою Виховної Ради СУМ-у обрано проф. Гр. Ващенка.

Після вибору нових органів, були виголошенні доповіді друга Наняка Г. на тему «До проблеми виховання української молоді» та друга Леника В. «Виховання юнацтва». Виголошенні доповіді стали основою напрямних діяльності СУМ-у.

На кінець З'їзду схвалив резолюції, що їх подаємо повністю:

I. В справах загальних:

а) «IV. З'їзд стверджує, що Спілка Української Молоді в Німеччині перейшовши із стадії організаційної в стадію поглиблення виховної роботи, вважає за відповідне доручити керівним органам СУМ-у в Німеччині спрямувати свою чинність на удосконалення і розширення національно - виховної та культурно-освітньої праці.

б) IV. З'їзд стверджує, що СУМ стоїть на платформі Воюючої України і уважає цю платформу за єдиноправильну. Тому СУМ у Німеччині засуджує так само всі окремі особи чи опортуністичні, угодові і капітулянтські групи, що зрадили українські самостійницькі позиції та український антимосковський фронт, зговорюючись з ворожими українській визвольній справі та українській державності чинниками.

II. В справах організаційних:

а) IV. З'їзд доручає Крайовому Комітетові зорганізувати клітини СУМ-у ще в тих українських громадах, в яких досі осередків ще немає, або які перестали діяти. Комітетам Осередків доручає зробити більше зусилля для охоплення в лави СУМ-у ще ту молодь, яка досі не належить до жодних молодаших організацій.

б) IV. З'їзд пропонує звернути більше уваги на організацій-

не охоплення поодиноких молодаших українців, що живуть розсіяно по різних містах Німеччини. Для того прояснює створити в кожному осередкові окрему референтуру зв'язкового з такими молодими українцями, що живуть в околицях.

III. В справах вишкільних і виховних

а) Достовірні вісті із Рідного Краю говорять, що в нашій по неволені, але нескоріні і героїчні Батьківщині, українська молодь учається головно у фаховому і загально-освітньому напрямках, при чому ворог намагається прищепити нашій молоді ворожі для України світоглядові концепції. IV. З'їзд уважає, що найперше завдання сумівців, що перебувають у вільному світі є всебічно вчитися, щоб найперше не відстати від наших братів в Батьківщині у фаховому і загально-освітньому відношенні та успішно протистояти ворожим світоглядовим впливам. Особливу увагу треба звернути на плекання християнських складників нашого світогляду, що найбільше відповідають духовості нашого народу. Наші гасла, що наша боротьба ведеться за Бога і Україну, потребують всебічного виповнення на всіх ділянках нашої праці. Хай наш шлях ще краще освічують промені християнського ідеалізму.

б) За Спілкою Української Молоді вже 7 років діяльності. Серед наших членів є вже й такі, що були в СУМ-і від початку. Ми мусимо від них, як також і від новіших членів вимагати певних конкретних виявів їхньої праці в СУМ-і. IV. З'їзд СУМ-у в Німеччині, доручає Крайовому Комітетові і Комітетам Осередків СУМ-у підготовити і провести іспити I., II. і III. ступенів в усіх осередках, згідно з вказівками ЦК

СУМ-у, опублікованими в Бюлетені ЦК СУМ-у ч. 5.

в) IV. З'їзд пропонує Комітетам Осередків звернути більше уваги на студійну діяльність членів СУМ-у, авдіторним, заочним, чи самоосвітнім способами.

г) IV. З'їзд уважає, що головним завданням української еміграції є несення в світ правди про Україну та її визвольні змагання. Для того СУМ повинен виховати якнайбільше добрих пропагандистів та журналистів. З'їзд доручає КК СУМ-у присвятити тій ділянці особливу увагу.

IV. В справах Юнацтва:

а) IV. З'їзд виносить призначення керівним органам СУМ-у в 1952-53 діловому році за запо-

чаткування ширшого охоплення юнацтва в Німеччині, але рівночасно стверджує, що порівняльно до потреб, зроблено ще мало. Тому, IV. З'їзд доручає КК звернути найбільшу увагу в своїй діяльності для юнацтва і трактувати її як справу найбільшої важливості.

б) Крім організаційної роботи серед дітвори треба рівночасно поглибити виховну роботу серед юнацтва, що можна здійснити лише промінюючи всі можливості та засоби, які ми посідаємо. IV. З'їзд доручає КК зорганізувати ще цього року декілька вишкільних таборів чи курсів для виховників юнацтва, та вишкільні і відпочинкові табори».

І. Чорній

Приклад, гідний наслідування

В дніх 29. 8. — 13. 9. ц. р. з ініціативи керівника Юного СУМ-у В. Леника та заходами всього Крайового Комітету СУМ-у в Німеччині, у Файстенгар (біля Мюнхену) відбувся вишкільний табір для підготовки керівників і виховників Юнацтва СУМ-у.

Програма табору складалася з циклю викладів: релігійне виховання, психологія, педагогіка, методологія українознавства, українські народні звичаї, супільнознавство, «бон-тон», фізичне виховання, санітарний курс, таборування, картографія, пionерка і інше.

Табором керувала Команда в складі: Г. Комаринський — комендант, Б. Бідак — бунчужний, І. Чорній — писар, Смир-

ний — інтендант, д-р Ріпецький — тaborовий лікар, Людмила Степаненко — керівник товариствських гор та дозвілля.

Виконанням програми вишкільного табору керував керівник внутрішньої діяльності СУМ-у Г. Наняк, котрий також входив в склад Команди як програмовий референт.

В підготовці й проведенні табору брали участь з-поза Команди керівник Ю. СУМ-у В. Леник та заступник Голови К.К. СУМ-у в Німеччині І. Холявка.

Табір проведено з повним успіхом.

Хай цей факт послужить добрым прикладом для СУМ-у в других краях, де багато країн умовини життя нашої еміграції.

З. Гонтар

Свято молоді у Великій Британії

Спілка Української Молоді у Великобританії 4-5 липня святкувала Ювілейне Свято — п'ятиріччя існування її на Британських островах.

Субота 4-го липня. Ясний сонячний ранок підбадьорюючи впливув на керівників та господарів свята. Кожний сумівець віднайшов своє місце святкового дня. Одні стали розпорядчиками в місті, інші заходилися на площі докінчувати місця для фестину, ще інші зайнялися декорацією трибуни.

Прибулі реєструються біля реєстраційного столика та одержують всі необхідні інформації. Тут же одержують адреси на нічліги.

Кругом зелень дерев та трави, що кожному пригадує Рідні Землі. А ж клич сьогоднішнього свята — «Воля Україні-Наша Мета», — збуджує кожного від тієї щоденної праці на чужині й еднає з Рідною далекою поневоленою Батьківщиною.

О год. 2-й по полудні комендант здигну М. Гринюк подає через гучномовець команду: «Осередки приготовитись до вимаршу на площу». За п'ять хвилин лунає команда вимаршу перед трибуною. 500 сумівців і сумівок в сумівських одностроях виструнчились перед трибуною. В центрі перед трибуною стоять сумівці в національних одностроях. Тут же на стільнях сідають прибулі гости від українських установ та організацій, а також жюрі, яке буде присуджувати нагороди за краще виконання виступів в мисцецькій частині на вільному по-

вітрі. Командант відбирає звіти від осередків.

Лунає команда команданта свята «до звіту голові Крайового комітету-струнко! Командант звітує Голові Крайового Комітету Я. Деременди. Потім підняття прапору, хвилини мертвотиши й сумівський прапор замають над трибуною поруч українського національного та англійського прапорів. Командант свята М. Гринюк відчитує святочний наказ. Словеса наказу глибоко заходять в душі сумівців та присутнього громадянства. Кожний в цю хвилину згадує тих героїв, що стали до боротьби проти ворога-Москви, між якими більшість — це українська молодь. Клич, що його кинула молодь на чужині в цей день, стає кличем всього українського громадянства: «Воля України — наша мета».

З чергі Голова Крайового Комітету Я. Деременда коротким словом офіційно відкриває Ювілейний Здвиг.

Присутні мають нагоду на вільному повітрі переглянути працю осередків СУМ-у з мистецької ділянки, в якій взяли участь 5 осередків, що виступали в конкурсі за краще виконання рідної пісні та танцю. Інші мали нагоду розважатись фестином, тягаючи «вудку щастя» та «стрільбою».

По закінченні програми першого дня на площі та зняття сумівського прапору, учасники свята переїжджають до Фрі Трейд Голл в центрі міста Манчестеру. Це найбільша зала міста, що вміщує понад дві й пів тисячі глядачів. Біля сьомої

години заля заповнилася глядачами, між якими багато чужинців.

Концерт розпочинається виступом найкращого хору на цьому терені, хору «Гомін» з Манчестеру. Опісля повторюються за чергою виступи поодиноких хорів та балетів, що зголосились до участі в святі. Під час концерту вручаються нагороди «Золота грамота» за здобуття першого місця в конкурсі, що відбувався на площі, мішаному хорові «Трембіта» з Ольдгам, чоловічому хорові «Луна» з Рочделю та балетному гурткові з Редінг.

Другі місця зайняли: хор з Редінгу та балет з Ольгаму. Всього за участь в Ювілейному Здвізі та за кращу працю Крайовий Комітет видав 60 грамот.

Найбільше захоплювались глядачі балетним гутком з Лідс, де переважна частина виконавців — це наші юнаки та юначки, які виконували танці: гопак та морський танець. Кожний виступ був належно оцінюваний публікою ряснimi оплесками.

Соняшний ранок в неділю зібрав тисячі учасників в Гітон

Парку, де після підняття прапору о. В. Дзюба в сослужінні оо. І. Бабій та Я. Гаврилюк відслужив соборну Службу Божу. На закінчення зворушили про-мову сказав о. Я. Гаврилюк.

Реферат «Наша мета» відчива-тав М. Гринюк. Друг Гусак за-читав святочне зобов'язання мо-лоді в день Ювілейного Здви-гу СУМ-у в Великобританії.

Ще декілька інформацій про похід до пам'ятника й комен-дант свята закриває Ювілейний Здвиг. Під спів «Не пора, не по-ра» знімається сумівський пра-пор.

О год. 3-ї пополудні з Чіт-гам Гілл вибуває довжелезний похід, з участию понад дві ти-сячі українського громадянства, до пам'ятника поляглим, на Ст. Пітер Сквер, в центрі міста, де складено вінок від СУМ-у, в пам'ять поляглим за волю України. Після складення вінка та відспівування національного гим-ну колони учасників Здвигу ви-рушили в поворотний похід.

Всі учасники з задоволенням від'їзджають додому.

Г. В.

З КРАЙОВОГО ЗДВИГУ СУМ-у в Канаді

В суботу й неділю 4 і 5 липня 1953 р. в Торонті відбулася не-бувала імпреза. Канадський Крайовий Комітет Спілки Ук-раїнської Молоді у прекрасній заля Ітон Авдиторію влашту-вав своєрідну олімпіаду сумів-ської творчості. Розуміється, не в повному розумінні, бо не було там показаного спеціаль-ного мистецтва, не було індиві-дуальних декламацій, не було читки літературних творів мо-лодих сумівців, а можна споді-ватися, що такі речі у нас існу-

ють. Величезна заля Ітон Авди-торію була битком набита, і побачивши та почувши поодин-окі точки, може навіть забага-тої програми, навряд, чи знай-шлася одна людина, яка не бу-ла б задоволена, ба більше — захоплена. Так і хотілося ска-зати: «Не змарнувала ти, моло-де, тих кілька років перебуван-ня на новій землі, коли можеш виступати з такими хоровими чи танцювальними пописами! Такі речі самі з себе не беруть-ся, іх попереджує поважна пра-

АНГЛІЯ. — На здвізі СУМ-у в Манчестер, в серпні 1953 р.

БЕЛЬГІЯ. — Сумівська колона маршує під час здигу СУМ-у у вересні 1953 р.

КАНАДА. — Відпочинок членів Осередку СУМ-у «Зелений Клин» із Біссет, Манітоба, під час прогулянки

АНГЛІЯ. — Фрагмент з виступів поодиноких гуртків СУМ-у у мистецьких конкурсах під час здвигу СУМ-у в 1953 р. в Манчестері

Фото В. Леник

НІМЕЧЧИНА. — Фрагмент з вишкільного табору СУМ-у «Чорний Ліс», літом 1953 р.

США. — Осередок СУМ-у м. Бонфало, Н. Й., приймає участь у маніфестації дня 31. 5. 1953 проти голоду в Україні в 1933 р.

КАНАДА. — Балетний гурток Осередку СУМ-у ім. ген. Тараса Чупринки, в Торонто

ця над собою, де нераз єдиним заохоченням до цієї праці є тільки любов до свого рідного».

На самому початку ми почули пісні у виконанні об'єднаних сумівських хорів. З черги єдиний промовець (підкрайно смішно, що єдиний, бо не завадив би був ще один, який був би відкрив імпрезу та з'ясував гостям значення та мету саме таких імпрез) у своєму виступі змалював велич та красу української культури, захотив молодь до її всеобщого засвоювання. У своїй промові проф. Зенон Саган сказав:

«Замало знати, скільки раз і з ким ми воювали, треба знати також рідні звичаї і традицію. Приглянеться тільки їм! Скільки чарівної символіки старого народу вона ховас в собі! Приглянувшись ближче, ви побачите, що в ній збереглися заворожені елементи не то нашої передхристиянської, але й передкняжої давнини, з такої давнини, що старша ще від усіх наших стародавніх Сварогів, Даждобогів, Лад та інших персоніфікованих сил природи. Вивчивши хочби наші традиції, вам нічого легшого не буде, як відкинути московську брехню про іхню старшість за нас. Тоді, коли ми жили упорядкованим культурним життям, іхні предки «із лядського рода ісходяще, аки скот нечестивий по лісах шугали і яко скот розводилися»... Необхідно засвоїти бодай начерково культуру українського слова і тону. Казки, прислів'я, байки, поговірки, загадки, а врешті пісні, приспівки, аж до дум включно, — це незрівняна скарбниця нашої культури, що її маємо тільки ми. Загляньте до неї, вона відкрита для всіх, і ви станете її палкими звеличниками. Не соромтеся дослухати тепер до кінця цієї казки, яку вам, ще дитині,

почала була колись розказувати Ваша матуся чи бабуся, і не докінчила, бо може її розповідь була перервана грюкотом розривної бомби...

Подивіться й на те, як український народ розв'язав мистецтво лінії і барви. Чи має який інший народ такі писанки, як ми, вишивки, таке малювання і прикрашування предметів матеріальної культури, як ось печей, вікон, топірців, аж до предметів щоденного вжитку. Перегляньте хочби на картинах простірні форми української кераміки, крої нашої народної ноші, аж до будови наших церков. Порівнюйте ці продукти української культури з продуктами культури інших народів.

Засвоюйте культуру українського руху й ритму. В ньому — в українському танку і гагілках тільки заворожена гармонія порухів людського тіла, але й неодна тайна нашої бувальщини.

І в сотий раз закликаю Вас: вивчайте надбання української духовості у всіх її многогранних видах і порівнюйте надбання нашої культури з надбаннями народів. Наша культура не боїться зіставлення з культурою народів, так як не боїться такого зіставлення наша душа, національна вдача чи наш український краєвид. Коли ви вдумливим оком станете розглядати свое рідне, ви палко полюбите його, ви побачите і впевнитеся в тому, що ви син чи дочка великого і благородного народу, бо тільки такий народ міг створити такі великі і шляхетні надбання. Ці надбання заговорять до Вас сильніше, ніж заговорила колись жменька засушеного евшан-зілля до зукраїнізованого молодоголювчанина.

Після промови, неначе в ка-

лейдоскогі, мінялися на сцені виконавці, залишаючи після свого виступу незатерте враження. Хори, зокрема Монреальський, під керівництвом проф. Р. Нагребецького і Торонтський, під кер. З. Гнопка, — заслуговують на особливе визнання. Вони, вже далеко відбігають від аматорщини, це вже справжнє мистецтво. Дисципліна, зіспіваність, добір голосів — непересічні. Окремо слід згадати танцюальні виступи балетних гуртків СУМ-у з Монреалю, Торонта, Юного СУМ-у з Гемилтону, Лондону й Віндзору. Варто згадати, що наймолодша солістка — дівчатко, якій сповнилося ледве три рочки. Дивлячись на цю дитину, у декого з гостей показалися в очах слізни зворушення. Її маestro, сам першорядний танцюрист, сидів у першому ряді і дискретними рухами показував цій премійлі танцюристці, який саме комплікований крок робити, — і мала балетница точно те робила. Цей танець абсолютно гідний увічнення на фільмовій пілівці! У більшості танкових виступів запримічувалося таки добру балетову школу. Легкість рухів, ясно викладена ритмом і рухами тіла основна ідея танку, поодинокі виступи — межували з акробатичними пописами, яких без дуже дбайливої підготовки не виведеш. Яких танців там не було: гуцульська група з коломийкою, виведеною по балетному, і молдавський танок, і танок відродження стилізованого римського воїна із шитом та коротким бойовим мечем, а все те переплітане виступами хорів.

В неділю, після обіду, в парку Гуменюків, відбулася друга частина імпрези, в якій взяло участь 300 сумівців та сумівок з різних Осередків СУМ-у Канади та сумівська духова оркестра з Бофало. Гостей біля

3.000. О год. 2-ї вивіщено сумівський прапор під маєстатичні звуки українського національного гімну, виконаного сумівською духововою капелею з Бофало під батутою п. Андрія Кравчука. Перед офіційною частиною імпрези обидва українські Владики проголосили благословення, а також виступив з словом голова Крайового Комітету СУМ-у д. В. Кушмелін. Промовляли ще: сумівський капелян о. Я. Бенеш, д-р Р. Малащук (від ГУ ЛВУ), проф. Марченко (від СВУ) та сотник Св. Фроляк. Після промов відбулася може найбільш імпозантна частина програми, а саме: дефіляда сумівців, знову під звуки нашої оркестри.

Мистецькі пописи, які йшли після офіційної частини, стояли на такому ж високому рівні, як і суботніші. Були тут танці, сольостіві, декламації. На жаль, не міг виступити з приводу недуги п. Гр. Ярошевич, як також з технічних причин мусили відпасти спортивні змагання.

Сумівське «народне гуляння» продовжувалося до 10 год. вечора та увінчалося повним успіхом.

*

Крайовий Комітет Спілки Української Молоді висловив прилюдне відзначення Осередкам СУМ-у в Монреалі й Торонті за їхню дбайливу підготовану і добре виконану програму під час «Крайового Показу Художньої Самодіяльності СУМ-у, влаштованого в рамках III-го Крайового Здигу СУМ-у в Торонті 4. липня 1953 р. Одночасно КК СУМ-у відзначив успішну участь у згаданому Показі і Здигі Осередків СУМ-у в Гемилтоні (хор і балет Юного СУМ-у), Веллананді (хор), Лондоні (балет) і Віндзорі (балет). КК

СУМ-у висловив свою впевненість, що успіх цьогорічного Здвигу буде для названих і всіх інших Осередків великою за-

хотою до дальшої праці і ще крашої підготови до наступного IV-ого Крайового Здвигу СУМ в Канаді.

ЗУСТРІЧ СУМІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОГО КВЕБЕКУ

В металево-копальняному індустріальному північному Квебеку (Канада) існують два Осередки СУМ-у, — один у Руан-Норанді, а другий у Вол-д, Ор (Бурламак). З уваги на невелику кількість українського населення у цих місцевостях, згадані Осередки не нараховують багато членів. Та не зважаючи на це, як і на інші труднощі, ці Осередки розвивають працю з великим запалом.

26. липня 1953 р. в Руані відбулася Зустріч Сумівської Молоді «Північного Краю», під гаслом «Україні — вірні до смерті!». В зустрічі взяли участь обидва Осередки СУМ. Організатором зустрічі був Осередок СУМ-у в Руан. Зустріч розпочасто св. Службою Божою, яку відправив Всеч. о. Лев Чайка в церкві Св. Михаїла. Під час Богослужіння співав сумівський хор з Руан. о. Л. Чайка посвя-

тив недавно побудовану домівку СУМ-у. Після того відбувся бенкет, з участю коло 80 осіб сумівської молоді і громадянства. Під час прийняття промовляли; о. Лев Чайка — парох Валдору і Руану, М. Томцьо — голова Осередку СУМ-у в Валдорі і В. Кузьмин, орг. референт Осередку СУМ-у в Руан. О. Парох закликав до гармонійної співпраці всіх українців, а пл. Томцьо і Кузьмин говорили про завдання й обов'язки української еміграції і зокрема сумівської молоді.

Вечором драматург Осередку СУМ-у в Руан відіграв одноактову комедію «Тато на заручинах», а після того мішаний та жіночий хор під керівництвом п. Гуцуляка дав концерт народних і повстанських пісень. Як сценічна вистава, так і концерт були виконані гарно.

Учасник

VI. Здвиг СУМ-у в Бельгії

30. 8. 53 відбувся VI. Здвиг Спілки Української Молоді в Бельгії, в місті Намюр, що прошов з помітним успіхом. Здвиг проходив під гаслом «Воля України — Наша Мета!» На Здвиг прибуло 300 сумівців і така ж скількість українського громадянства, а зокрема біля сотні дітей, що саме цього дня закінчили свій відпочинок в Оселі. Як на чисельність українського громадянства в цю пору в Бельгії, то це є досить ви-

соке число. Здвигові приглядалися також численні бельгійці.

Здвиг розпочався піднесенням прапорів, звітом, після чого сумівці і все громадянство перейшли до церкви на Богослужіння. Церковну відправу провадив о. Ген. Вікарій Перрідон, в асисті о. кан. Фуканчика — сумівського духовника, й о. Бульса та о. І. Кота, як диякона.

По Богослужінні відбувся маніфестаційний похід голов-

ними вулицями міста і на монументі поляглих, біля колишньої фортеці, складено вінок з написом: «Українська молодь — Поляглим за Волю Батьківщини». Вертаючись від пам'ятника, сумівці співали маршових пісень. Попереду сумівської колони несено транспарент з написом французькою мовою: «Українська молодь на вигнанні стремтъ до Волі України!»

Відтак, на площі біля Інституту Братів шкільників, відбулось офіційне відкриття Здвигу. Голова КК СУМ-у О. Коваль, відкриваючи Здвиг, привітав присутніх та коротким словом з'ясував мету Здвигу. Після цього йшли численні привітання усні і письмові від Представників Церков, українських центральних громадських установ та українських визначних громадян. На закінчення привітів член КК СУМ-у — П. Павліченко виголосив палку промову, закликаючи сумівців інтенсивно готуватися до боротьби за осягнення нашої Мети — волі України. 34 сумівців, що пройшли іспити українознавства першого ступеня, склали приречення.

Ціле пообіддя було заповнене спортивною частиною, що її започаткували вільноручними вправами дівчата і хлопці, учасники Української Дитячої Осели в Бельгії. Вправи з піснями пройшли успішно, під загальне захоплення глядачів. У відбіванці вийшов переможцем осередок СУМ-у Ля Любієр, виграючи чащу Красового Комітету. Під час відбивкових змагань учасники Здвигу мали можливість слухати українських пісень з плативок, спроваджених з США.

Концертова частина Здвигу відбулася в просторій залі Інституту, з участю численної

публики. На вступі голова КК СУМ-у О. Коваль схарактеризував значення VI. Здвигу, підкреслюючи, що наймарканіншою його рисою є активна участя в новому трох поколін: старшого громадянства, старшої і доростаючої молоді, що свідчить про ідейну їх спаяність і тягливість дії на шляху до великої Мети. Зокрема пролегент зупинився над важливістю виховання української дітвори, поважне число якої цього року скористало з вакаційної Осели.. Під час цих ферій пройшло через Оселью 107 дітей, які крім здорового відпочинку вивчили низку українських пісень і віршів та навчались багато дечого, що є необхідне в національному вихованні.

Виступ учасників Осели з різноманітною програмою й патріотичним змістом відбився хвилюючим резонансом серед присутніх. Це вперше українська еміграція в Бельгії мала можливість насолоджуватись так гарно підготованими сценками з масовою участю української дітвори.

Концертову програму виступу змагатис сумівський хор з міста Льеж, під керівництвом п. А. Самчука, даючи декілька народніх і стрілецьких пісень. Програму концертової частини підготовив і за неї відповідав М. Когут — керівник культурно-освітнього відділу КК СУМ-у

Взагалі цьогорічний Здвиг пройшов з надсподіваним успіхом, залишаючи в учасників глибокі враження та додаючи їм нової сили до дальшої праці й боротьби на шляху до осягнення нашої мети — волі України.

**Пресова Референтура
КК СУМ-у**

З діяльності СУМ-у в США

* Спілка української Молоді Америки розпочала підготову до свого Другого Всеамериканського Маніфестаційного Здигу. Докладніші інформації будуть подані після остаточного речення та місцевости, де він має відбутися.

* Під сучасну пору в СУМА діє: 18 драматичних гуртків, 13 танцювальних груп, 17 спортивних гуртків, 6 мішаних хорів, 6 музичних гуртків (в тому числі 2 духові оркестири), 3 декляматорські, 2 співочі квартерти. Шість Осередків користають з періодичних радіопересилань через місцеві американські радиовисильні. Осередок у Гарт-

форді має власну кооперативу та майстерню дерев'яних виробів. У дев'яти Осередках створено власні бібліотеки. Понад 150 сумівців та сумівок вчаться у високих школах ЗДА.

* 13 червня ц. р. в Нью-Йорку відбувся самодіяльний концерт юних сумівців з Осередків: Нью-Йорку, Гартфорді, Пассейку та Ньюарку. В програмі були хорові виступи, танки, деклямації та інсценізації. Концерт пройшов успішно і був зафільмований «Сум-Фільмом». Докладніше про концерт буде подано в наступному числі «Крил».

*

В дніях 12 і 13 вересня 1953 року в українському селі — Ukrainian Village, R. F. D. № 3, New Brunswick, N. J. відбувся Другий Всеамериканський Маніфестаційний Здиг під гаслом ВОЛЯ УКРАЇНИ — НАША МЕТА! Ціллю Маніфестаційного Здигу було:

Задемонструвати духову єдність української молоді, об'єднаної в СУМ-і, з поневоленим українським народом в його боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу;

Заманіfestувати безкомпромісну поставу української молоді в боротьбі з комунізмом — ворогом національної і соціальної свободи та суверенности всіх народів;

Заявити про підтримку резолюції ч. 58, що її вніс до Палати Репрезентантів конгресмен Лоренс Сміт в справі нав'язання безпосередніх дипломатичних взаємин між ЗДА та Українською й Білоруською ССР;

Запротестувати проти дій «Американського Комітету Визволення від Большевизму», який морально й матеріально підтримує російських імперіялістів на еміграції, в чиїх інтересах є дальнє поневолення Росією неросійських народів;

Висловити солідарність української молоді з населенням Східньої Німеччини й Чехословаччини, яке вийшло на бій з російським окупантам, щоб ще і ще раз переконати світ про марні його сподівання на мир з Москвою;

Звернувшись до Уряду ЗДА з проханням вплинути на перегляд справи трьох молодих українців, Миколи Литвина, Романа Гнипа й Романа Ціпера, засуджених у Німеччині у 1952 році американським судом на сім років тюрми. Вони караються за оборону чести Української Нації!

Програма Здвигу складалася:

З показу художньої самодіяльності Осередків СУМА: хорові виступи, інсценізації, українські народні танки, музичні точки у виконанні музичних гуртків, спортивні змагання і т. п., та маніфестаційної частини започаткованої політичною промовою, далі схвалення резолюцій та дефіляда сумівців перед трибуною.

Духова оркестра Осередку СУМА в Боффало (30-ть осіб), звіличувала дефіляду сумівців у маніфестаційній частині.

Кращі виступи з художньої самодіяльності та спорту були відзначені спеціальними нагородами.

Увечорі в суботу і в неділю відбулась товариська забава з танцями на танцювальному майдані. До танців пригравали оркестри Гірника і Босого.

Здвиг відбувся успішно. І дійсно українська молодь в США, організована в лавах СУМ-у, заманіфестувала свою ЄДНІСТЬ з всією українською молоддю, об'єднаною в СУМ-і, та поєволовим українським народом в його боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу.

Новий Комітет СУМ-у в Стокгольмі

Стокгольм (ICC). Заходами Уповноваженого від ЦК СУМ-у на Швецію п. інж. І. Бутка, 14. 5. 1953 р. в м. Стокгольмі відбулися Загальні Збори сумівців, міста, головно в питанні перевиборів Комітету Осередку. Після підсумків річної праці сумівського осередку та накреслення плянів на майбутнє, об-

рано новий склад Комітету Осередку: Петро Горват — голова, Богдан Федорів — секретар, Юрко Костів — скарбник. До Контрольної комісії: К. Гарбар, І. Бутко, Т. Гівель.

Побажаємо новообрannому комітетові осередку СУМ-у в Швеції успіху в виховній роботі серед української молоді.

Юний СУМ у Вінніпегу

Комітет Осередку СУМ ім. полк. УПА Ол. Гасина-Лицаря в Вінніпегу, Канада, може похвалитися поважними успіхами в зорганізуванні та вихованні Юного СУМ-у.

Відділ Юного СУМ-у створено тут у жовтні 1952 р. На сьогодні нараховує він 25 юначок і 18 юнаків. Керівником юнацтва є д. Андрій Магрель (перед тим був д. Б. Чубенко), а юному у виховній праці допомагає подр. Надія Зінчук. Сходини юнацтва відбуваються кожного тижня в неділю. Юнаки й юна-

чки радо беруть участь з імпрезах, що їх влаштовує Осередок. Всі члени ЮСУМ-у мають однострої, в яких під час імпрез тішать очі й серця батьків і глядачів.

Комітет Осередку докладає всіх зусиль для придбання десь поза Вінніпегом літньої оселі для юнацтва. Всі потрібні будівельні роботи будуть виконані власними силами.

Побажаймо якнайкращих успіхів друзям-сумівцям у Вінніпегу в іх віячній і необхідній праці!

В. М.

Звідомлення про у. Крайовий З'їзд СУМ-у в Канаді

В неділю 6. вересня 1953 р. в Торонті відбувся V-ий Крайовий З'їзд Спілки Української Молоді в Канаді. У З'їзді взяли участь 38 делегатів з 51 мандатами, від 16 Осередків (на всіх 20), що представлявали собою 1606 членів СУМ-у в Канаді.

З'їзд передав своє благословення Владика Кир Ізidor. Крім того, З'їзд вітали усно й письмово численні організації з Канади й інших країн.

З'їзд підвів підсумки цілорічної праці, проаналізував всі недоліки, намітив пляни й напрямні дальньої праці та вирішив, щоб в майбутньому присвятити головну увагу організації доросту й юнацтва, вишкові сумівських виховників, влаштуванню вакаційних осель і тaborів, випускові необхідних посібників для іх керівників і т. п. В резолюціях З'їзду заняв становище до загальноукраїнських політичних справ та до всіх пекучих проблем виховання молоді в аспекті допомоги боротьбі Воюючої України.

До нових керівників органів СУМ-у в Канаді ввійшли:

Крайовий Комітет: Теодозій Буйняк — голова, Петро Микуляк — 1-ий заступник і кер Фін.-госп. відділу, Ярослав Сербин (Монреал) — 2-ий заступник голови, Володимир Макар — секретар і керівник відділу супр. опіки, Василь Кушмелін — керівник внутрішньої роботи (культ.-вих. і видавничі справи), Богдан Шафран — орг. керівник, Лев Сенишин — зовн. зв'язки, Лев Гусин — прес. реф., Богдан Співак (Гемилтон — спорт. реф., Ярослав Щорапайлович (Гемилтон) — реф., Юного СУМ-у.

Контрольна Комісія: Богдан Гірник, Микола Фіголь, Петро Колісник. **Крайовий Товарицький Суд:** мгр. Волод. Кліш, мгр. Василь Бородач, Роман Мізур.

Виховна Рада: Д-р М. Кушпета, В. Кушмелін, Л. Сенишин, Яр. Щорапайлович.

Нарадами З'їзду керувала Президія в складі: Яр. Сербин — голова, Д-р М. Кушпета — заступник, Яр. Щорапайлович і С. Федуніків — секретари.

Бажасмо новообрannому Крайовому Комітетові СУМ-у успіхів у виконанні намічених плянів.

БІБЛІОГРАФІЯ

Д. Донцов: **ТУГА ЗА ГЕРОГЧНИМ** — постаті та ідеї літературної України. Винадя СУМ 1953. Стор. 158. Видана засобами КК СУМ і КО СУМ-у Вольвергемптон і Манчестер.

ВИПРАВЛЕННЯ ЗАВВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

Стор.;	рядок;	Надруковано;	Має бути;
68	11 згори	Підмогильський	Підмогильний
77	1 здолу	зв'язок	обов'язок
"	12 "	Іван Б осий	Іван Босий

ІНСТИТУТ ЗДОЧНОГО НАВЧАННЯ ПРИ УВУ

ІЗН при УВУ провадить навчання українознавчих дисциплін заочною методою. Це висока школа, яка дає змогу вивчати різні галузі наук про Україну.

Студенти, які вписуються до ІЗН, на **першому Році** вивчають українознавчу підбудову — Студіюм Українікум — і закінчують його іспитом усним і письмовим та одержують відповідні свідоцтва. Ці студії являють собою замкнений цикл.

Розпочато працю на **другому курсі гуманістичного відділу**. Студенти, які цікавляться літературою, історією, мовознавством, мають змогу продовжувати розпочаті раніше студії, або їх починати.

Запис на вищі річники ІЗН, провадиться далі.

Курси ІЗН дають змогу поповнити знання всім, хто:

- а) провадить культурно-освітні гуртки чи референтури в різних наших установах,
- б) провадить українознавчі курси,
- в) займається вихованням молоді й має на меті дати їй українознавчі знання,
- г) курси ці корисні для нашої молоді, яка студіює в чужинецьких високих школах славістичні, правничі чи інші науки, але не має змоги дістати джерельних матеріалів з наук про Україну. Студіючи в ІЗН чи тільки читаючи окремі курси, наша молодь може легко включити у свої заняття українознавчі науки.

Поза студентами, курси ІЗН можуть **передплачувати**, як цілими циклами, так і з окремих дисциплін, особи, що з якихось причин (брак часу на студії тощо) не стають звичайними або надзвичайними студентами ІЗН.

Для наших культурно-освітніх працівників, які перебувають в місцевостях, де немає відповідних бібліотек, **курси ІЗН осовливо корисні**. ІЗН має такі курси:

Сучасна українська літературна мова — проф. д-р Ю. Шерех

Географія України — проф. д-р В. Кубайович

Історія України — І. Холмський

Українська література — проф. д-р В. Петров — проф. д-р Д. Чижевський — проф. М. Глобенко.

Вступ до науки про право і державу — проф. Л. Окінщевич

Вступ до економічних наук — проф. М. Василів

Історія української культури — проф. д-р І. Мірчук

Основи соціології — доц. д-р В. Кнів

Пропедевтика філософії — проф. д-р О. Кульчицький

Українська література давньої доби — проф. д-р Д. Чижевський

Теорія літератури — проф. д-р В. Державин

Українська діялектологія — доц. д-р О. Горбач

Всі оплати можна сплачувати ратами. По інформації просимо звертатися на адресу:

Institut d'enseignement par correspondance
27,rue des Bauves, Sarcelles (S. et O.)
France

Заходами Головної Управи СВУ в Німеччині та Крайової Управи СВУ в Канаді приступлено до друку в українській мові книжки ОЛЕКСИ КАЛИННИКА під заголовком:

„ЩО НЕСЕ З СОБОЮ КОМУНІЗМ?”

В книзі подано багато таємних документів від 1929 р. по 1933 р. з Криничанського району на Дніпропетровщині. В книзі документами висвітлюється весь жах підсоветської дійсності кожного села та подано сотні прізвищ жертв та їх адреси, як також виконавців і керівників всіх акцій та кампаній того часу. Книжка складається з 15 розділів:

1. Вступ. 2. Хлібозаготівля. 3. М'ясозаготівля. 4. Заготівля сільськогосподарських продуктів та фуражу. 5. Заготівля прядива та льону. 6. Ліквідація кустарів. 7. Вилучення зброї і грошей. 8. Горілка, як засіб побудови соціалізму. 9. Державна позика. 10. Виборчі права. 11. Розкуркулення. 12. Колективізація. 13. Сівба. 14. Методи катування. 15. Голод 1933 р.

Ціна книжки: в Англії — 5 шілінгів; в США, в Канаді — 1,5 долара.

Замовлення надсилати на адреси:
в Німеччині: Iwan Haluschka
München 2, Dachauerstrasse 9/II.
Germany

в Канаді: «S.W.U.» 362 Bathurst St.
Toronto Ont., Canada

Одноразово повідомляємо, що заходами СУМ-у друкується ця ж книжка в Англії англійською мовою.

Кожний українець і українка на чужині повинні набути книжки **ДНІПРОВОЇ ХВИЛІ**. Ці книжки описують наші визвольні змагання минулих і теперішніх часів, в'яжуть Вас із Краєм, прославляють наш побут і наше життя.

- Досі появились такі книжки:
1. С. Любомирський: **ТАЄМНИЙ ФРОНТ** (вичерпано)
 2. М. Хортиця: **ВЕЛИКА ГРА**
 3. І. Шкварко: **ПРОКЛИНАЮ**

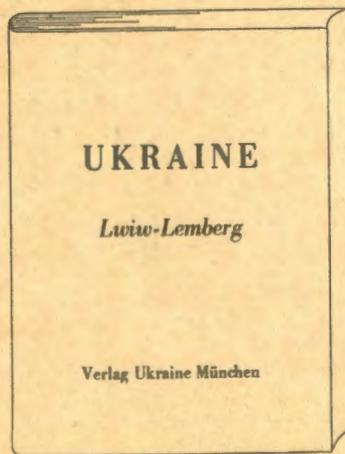
Готується до друку:
МІЖ СЛАВОЮ і СМЕРТЮ та інші цікаві книжки.

Ставайте передплатниками всіх видань **ДНІПРОВОЇ ХВИЛІ**. Вистане Вам написати до В-чтва і кожна нова книжка скоро буде Вам присланна. Видання **ДНІПРОВОЇ ХВИЛІ** дешеві.

Книжка **В-чтва ДНІПРОВА ХВИЛІ** це розважа ї розрада на далекій чужині.

Адреса В-ча:

«**DNIPROWA CHWYLA**»
München 26, Schliessfach 32,

„УКРАЇНСЬКИЙ ЛЬВІВ” — багато ілюстрований прекрасними світлинами культурних пам'ятників і творців того українського центру. Ціна 1М. 8. або 2.-дол. замовляйте в:
VERLAG "UKRAINE" MÜNCHEN
RUMFORDSTR. 19. GERMANY

Ціна: 0,75 долара